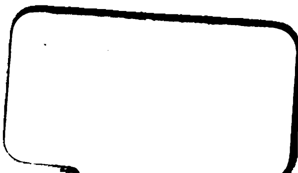

Ο ΗΛΙΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ

ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΜΥΘΟΥΣ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
33 — ΟΔΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ — 33

1882

Ο ΗΛΙΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ

ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΜΥΘΟΥΣ

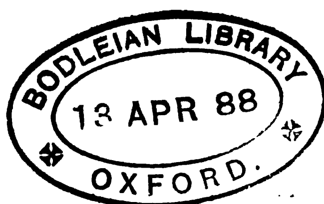
ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
33 — ΟΔΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ — 33

1882

BODLEIAN LIBRARY
13 APR 88
OXFORD.

Ἀποβλέποντες εἰς τὴν πληθὺν τῶν μύθων, τῶν ἀποδεδειγμένως διαπλασθέντων ἐκ τῆς παρατηρήσεως ἡλιακῶν φαινομένων, δυσεξήγητον θὰ εὑρίσκομεν διατί ὁ ἥλιος δευτερεύουσαν κατέχει θέσιν ἐν τῷ ἑλληνικῷ πανθέῳ. Ἀλλ' ἐπισταμένη μελέτη καὶ ἀνάλυσις τῶν ἡλιακῶν μύθων πείθει ἡμᾶς, ὅτι οὗτοι, ὧν τὰ πρῶτα σπέρματά εἰσι κληρόδότημα τῶν προϊστορικῶν Ἀρίων, ἐνωρὶς συνεταὐτίσθησαν καὶ συνεμίγησαν τοῖς μύθοις περὶ ἄλλων θεῶν καὶ ἰδίᾳ περὶ τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος· καὶ ὅτι βραδύτερον ἔνια τῶν κατηγορημάτων τοῦ Ἡλίου ἐμορφώθησαν εἰς ἰδίας μυθολογικὰς ὑποστάσεις, οἷαι αἱ τοῦ Ἡλίου-Ὑπερίωνος, Ἡλίου-Φοίβου, Ἡλίου Φαέθοντος. Ἀνάλογά τινα παρατηροῦμεν καὶ ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ μυθολογίᾳ, ἐν ᾗ οἱ θεοὶ Apollo, Liber, Hercules καὶ Mercurius προσέλαβον πολλοὺς χαρακτῆρας τοῦ θεοῦ Ἡλίου (Sol)· καὶ ἐν τῇ βεδικῇ, ἥτις πρὸς τῷ Sûryâ, τῇ κυριωτάτῃ προσωποποιήσει τοῦ ἡλίου, ἀναφέρει καὶ ἑτέρας, ὡς τοὺς θεοὺς Savitri, Mitra, Vish*nu*, Pûshan, Aditya. Ἕνεκα τῆς τοιαύτης καταμερίσεως τῶν ἡλιακῶν μύθων ἡ σπουδαιότης τοῦ Ἡλίου ὡς αὐτοτελοῦς θεότητος ἐμειώθη σφόδρα, καὶ οὐ μόνον ἐν τῇ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Βέδαις ὁ ἥλιος ἔστιν ὅτε τάσσεται ἐν θέσει ὑποδεεστέρᾳ[1].

---

[1]) Βλ. J. Muir, Original Sanskrit texts. Lond. 1872. τ. V σ. 158-180 (Subordinate position sometimes assigned to him (Sûrya).—Πρβλ. Max

Ἐν τοῖς [illegible] χρόνοις [illegible] ἡ τοῦ Ἡλίου λατρεία [illegible] [illegible] καὶ [illegible] [illegible] Ἡλίου [illegible] [illegible] [illegible] πρὸ τῆς [illegible] [illegible] [illegible] ἐκ τῆς λατρείας [illegible] [illegible] ἀπεδόθησαν εἰς τὸν Ἡρακλέα καὶ ἄλλους [illegible] ἥρωας, καὶ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Καὶ ὁ μὲν εἰς τοῦτον [illegible] σιν οἱ [illegible] περιβάλλοντες [illegible] [illegible] καὶ [illegible] χαρακτῆρα· ὁ δὲ εἰς τὸν Ἡρακλέα [illegible] [illegible] [illegible] καὶ [illegible] καὶ συνετέλεσαν μὲν [illegible] εἰς τοῦτο ἡ [illegible] καὶ τὸ [illegible] ἔργα καὶ ἡ [illegible] τέχνη, [illegible]

Müller, Vorstudien über den Ursprung und die Entwicklung der Religion. Strassburg. 18[illegible] σ. [illegible]–113 ([illegible]).

²) Ὅτι κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους ἦν συνήθης ἡ λατρεία τοῦ Ἡλίου ἀποδεικνύουσι χωρία τῆς Ὀδυσσείας (Μ. 345—347). Οἱ τῷ Ἡλίῳ καθιερωμένοι ναοὶ ἐκαλοῦντο Ἡλιεῖα (Εἰσαγ., εἰς Ὀδ. σ. 1362, 33). Τοιοῦτοι δὲ ναοί, κατὰ τὰς σωζομένας ἀρχαίας μαρτυρίας, ὑπῆρχον ἐν Ἤλιδι, ἐν Ἑρμιόνῃ καὶ ἐν Ἀπολλωνίᾳ· βωμοὺς δὲ εἶχεν ὁ Ἥλιος ἐν Κορίνθῳ, παρὰ τὸ Ἄργος, ἐν Τροιζῆνι, ἐν Μαντινείᾳ, καὶ ἀγάλματα ἐν Θαλάμαις τῆς Μεσσηνίας, καὶ ἐν Μεγαλοπόλει· ἐν [illegible] προσέτι ἐν Ταινάρῳ, ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Θρᾴκῃ. Μάλιστα ὅμως ἐλατρεύετο ὁ Ἥλιος ἐν ταῖς νήσοις Ῥόδῳ καὶ Κρήτῃ, ὡς ὁ κρατικώτερος θεὸς τοῦ [illegible] ἐπειδὴ δ' ἡ λατρεία αὐτοῦ ἐν [illegible] ὁμοιότητα εἶχε σχέσιν τῇ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἰσχυρίσθησάν τινες, ὅτι εἰσήχθη ἔξωθεν, ἀσιατική τις οὖσα· ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη δὲν ὑποστηρίζεται διὰ λόγων ἰσχυρῶν. Κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἡ λατρεία τοῦ Ἡλίου, εἰς ἣν συμπεριελήφθησαν καὶ ἐθνικὰ στοιχεῖα, ἐκ τῶν μύθων περὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ Sol καὶ τοῦ περσικοῦ Μίθρα, ἐξηπλώθη πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ σπουδαιότης τῆς λατρείας τοῦ Ἡλίου κατὰ τοὺς παναρχαιοτάτους χρόνους δὲν διέλαθε τὸν Πλάτωνα, ὅστις πολλαχοῦ ποιεῖται μνείαν ταύτης «φαίνονταί μοι,» ὑποτίθεται λέγων ὁ Σωκράτης, «οἱ πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων τῶν περὶ τὴν Ἑλλάδα τούτους μόνους θεοὺς ἡγεῖσθαι, οὕς περ νῦν πολλοὶ τῶν βαρβάρων, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ γῆν καὶ ἄστρα καὶ οὐρανόν.» (Πλάτ., Κρατύλ., 597 c. Πρβλ. Νόμ. Ζ', 821 β. «μεγάλων θεῶν, Ἡλίου τε ἅμα καὶ Σελήνης.» — Grote, Plato τ. III σ. 384. 444. 418. 449. 452. 497. — Preller, Griech. Myth. τ. I. σ. 91 (90) γ' ἐκδ.)

ἐνδιατρίβοντα εἰς θέματα τοιαῦτα, ἀλλὰ κυρίως ἡ διατήρησις τῶν ἀρχαιτύπων ἐκείνων μύθων ὀφείλεται εἰς τοῦτο, ὅτι ἦσαν προσφυέστατοι τῇ καταλήψει τοῦ χύδην λαοῦ, μὴ ὑπερβάλλοντες τὰ ὅρια τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ. Τούτου δ' ἕνεκα εὐνόητόν ἐστι, διατί οἱ πλεῖστοι μετὰ πάροδον αἰώνων πολλῶν διασώζονται καὶ παρὰ τῷ καθ' ἡμᾶς λαῷ, ἐλαχίστας καὶ ἀσημάντους ὑποστάντες μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις.

Σκοπὸς τῆς προκειμένης πραγματείας ἐστὶν ἡ περισυναγωγὴ τῶν μύθων τούτων τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ καὶ ἐν γένει τῶν περὶ τοῦ ἡλίου μυθολογικῶν παραστάσεων καὶ εἰκόνων. Τούτων ἔνιαι δέον νὰ θεωρηθῶσι λείψανα παναρχαίων μύθων, ὧν οὐδεμία γίνεται μνεία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσιν, ἕτεραι δ' ἐξηγοῦνται ἢ συμπληροῦνται ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, ἢ ὑπὸ τῆς μυθολογίας συγγενῶν λαῶν. Εὑρηνται δ' ἐγκατεσπαρμέναι ἐν παραδόσεσιν ἰδίως καὶ ἐν δημοτικοῖς ᾄσμασι, καὶ ἐν παραμυθίοις, ἀλλ' ἐν τούτοις λίαν παρηλλαγμέναι καὶ σκοτειναί. Ἴχνη προσέτι τούτων εὐδιάκριτα ἀπαντῶσι καὶ ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ, ἀσυνειδήτως ὅμως διατηρούμενα, διότι πρὸ πολλοῦ ἀπώλεσαν τὴν μυθολογικὴν σημασίαν αὐτῶν.

Α'.

Ἥλιος ὡς ἄνθρωπος.—Ἀνατολή, μεσουράνημα καὶ δύσις αὐτοῦ.—Βασίλευμα.—Κατοικία τοῦ Ἡλίου·—Τρύπα τοῦ οὐρανοῦ καὶ παλάτια τοῦ Ἡλίου.—Ἥλιος φιλαίματος καὶ ἀδηφάγος.—Πατὴρ, μήτηρ, ἀδελφοί, τέκνα, σύζυγος τοῦ Ἡλίου.—Γάμοι Ἡλίου καὶ Σελήνης.

Οὐ μόνον οἱ δημώδεις μῦθοι, ἀλλὰ καὶ ἡ γλῶσσα καταδεικνύασιν, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς φαντάζεται τὸν Ἥλιον ἀνθρωπόμορφον. Πρὸς παράστασιν τῆς ἀνατολῆς αὐτοῦ λέγεται κοινῶς, ὅτι ἐξεμύτισεν, ὁ ἥλιος ᾿ξεμυτώνει, ᾿βγῆκε, ᾿βγαίνει, ᾿πάει μία, δύο τριχιαῖς (ὀργυιαῖς, βαυ-

κέντραις, καλάμια, μπράτσα), 'πάει γιῶμα· τὸν ἐκατούρησεν ὁ ἥλιος, λέγουσιν οἱ χυδαιότεροι (ἐν Μεσσηνίᾳ) περὶ ἐκείνου, οὗ κοιμωμένου φωτίζουσι τὸ πρόσωπον αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου· ἢ τήραξε μὴ σε κατουρήσῃ ὁ ἥλιος, ἤτοι ἐγέρθητι πρὸ τῆς ἀνατολῆς.[1] Μεσουρανοῦντος δὲ τοῦ ἡλίου λέγουσιν· ὁ ἥλιος στέκεται κατὰ μεσημερίς· διότι φαίνεται τῷ λαῷ, ὅτι ὁ ἥλιος ἵσταται μικρὸν, κατὰ τὴν μεσημβρίαν, ὅπως ἀναπαυθῇ ἐκ τοῦ δρόμου· ποιητικώτερον δ' ἐκφράζουσι παραπλησίαν ἰδέαν δημοτικὰ ᾄσματα, ἀφηγούμενα, ὅτι ὁ ἥλιος ἀνακόπτει τὴν πορείαν αὐτοῦ, ἔξαλλος ἀκροώμενος τοῦ ἡδέος ᾄσματος ὡραίας κόρης·

'Απὸ τὴ στρίξι τ' ἀργαλειοῦ καὶ τὴ γλυκειὰ λαλιά της
ὁ ἥλιος ἐξαστόχησε, δὲν 'πάει νὰ βασιλέψῃ [2].

Ἄλλοτε δὲ, ὡς ὅτε, κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους, ἰδὼν τὸ θυέστειον ἄγος, ἴθυνε τὸ ἅρμα αὐτοῦ ἐπ' ἄλλην ὁδὸν, ἵσταται θεώμενος τὴν θαυμασίαν τιμωρίαν ἐγκλήματος καὶ ἀργεῖ νὰ βασιλεύσῃ. Ἐν δημοτικῷ ᾄσματι ἡ μάννα του τὸν ἐρωτᾷ οὕτως·

—«Ἥλιε μ', ποῦ 'βγαίνεις τὴν αὐγὴ κι' ἀργεῖς νὰ βασιλέψῃς,
σὲ καταριῶντ' ἡ ἐργάτισσαις κ' οἱ ξενοδουλευτάδες...
Ἥλιε μ', τὸ τ' εἶδες κι' ἄργησες νἄρθῃς νὰ βασιλέψῃς;»
—«Μάννα μ', τὸ θαῦμα, 'π' εἶδα 'γὼ ἐχθὲς 'ς τὸ πανηγύρι,
'ποῦ 'πῆρ' ὁ λύκος τὸ παιδὶ, ἀπ' τὴν ποδιὰ τῆς μάννας κτλ. [3]

Συνῳδὰ τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ παρίσταται ἀφ' ἑτέρου ὁ ἥλιος καὶ

---

1) Πρβλ. τὴν παράστασιν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ὡς ῥευστοῦ ἐν πολλοῖς μύθοις ἀγρίων λαῶν. (Schwartz, Die poetischen Naturanschauungen I σ. 22 κ. ἑ.)

2) Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ δημοτικῶν ᾀσμάτων τῆς Ἠπείρου. Ἀθ. 1880 σ. 287 ἀρ. 174.

Κι' ἀπ' τὸν ἠχὸ τοῦ τραγουδιοῦ, κι' ἀπ' τὸν ἠχὸ τῆς κόρης
ὁ ἥλιος σκανταλιάστηκε κι' ἀργεῖ νὰ βασιλέψῃ.

(Ζαμπελίου, Ἀσμ. δημ. σ 740. — Passow, Carm. popul. σ. 416 ἀρ. 539). — Βλ. καὶ Μανούσου, Τραγούδια ἐθνικὰ Β' σ. 84.

3) Ἰατρίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ᾀσμάτων σ. 67.

ὡς δρομεὺς καὶ ἀγωνίζεται δρόμῳ πρὸς τὸν Γιάννην, κατά τι κρητικὸν ᾆσμα·

'Ο Γιάννης μὲ τὸ 'Ηλιο συνορίζουνταν
τὸ ποιὸς νὰ 'πᾷ' 'ς τὴ δύσι γληγορότερα,
κι' ὁ 'Ηλιος ἐδιασκέλα ὄρη καὶ βουνὰ
κι' ὁ Γιάννης ὁ καϋμένος χαμολάγκαδα,
Κι' ὁ 'Ηλιος ἐβραδειάστη 'ς τσῇ μαγνίτσας του
κι' ὁ Γιάννης ὁ καϋμένος 'ς τὰ χαμολάγκαδα.[1]

Τινὲς τῶν μυθολόγων προέτειναν ταὐτόσημον ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως 'Υπερίωνος, ἐκ τῆς προθέσεως ὑπὲρ καὶ τῆς μετοχῆς ἰών· ἀλλ' ἡ ἐτυμολογία αὕτη ἐστὶν ἀναντιρρήτως ἐσφαλμένη· ἀντίστοιχον ὅμως εἶναι τὸ ψαλμικὸν περὶ ἡλίου· «ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ.»[2]

Ὅταν κλίνῃ πρὸς τὴν δύσιν λέγουσιν, ἐτσάκισεν (ἢ ἔγυρεν) ὁ ἥλιος (ἢ ἡ ἡμέρα, ἡ παλάντζα)· τὸ τσάκισμα, τὸ ἀπόκλωσμα τοῦ ἡλίου.[3] τὰ πέσματα τοῦ ἡλιοῦ.[4] Ἡ δὲ δύσις καλεῖται βούτημα ἢ βούτισμα τοῦ ἡλίου καὶ βουτᾷ ὁ ἥλιος,[5] καὶ ἐν Κύπρῳ ἡλιοβούτημαν· ἡ λέξις εἶναι ταὐτόσημος ταῖς ἀρχαίαις δύνειν, δύειν, δύσις καὶ τῇ λατινικῇ mergere.[6] Ὁμοίας λέξεις βορείων λαῶν ἀναφέρει ὁ Γρίμμ.[7] Ἐμφαίνει δ' ἡ λέξις ἡλιοβούτημαν ἰδέαν περὶ λουτρῶν τοῦ ἡλίου ἐν τῇ δύσει, συναφῆ τῇ ὁμηρικῇ περὶ βυθίσεως αὐτοῦ ἐν τῷ ὠκεανῷ.[8] Λουτρὰ τοῦ ἡλίου ἀναφέρουσί τινες ἀρχαῖοι ποιηταί· κατὰ τὸν Αἰσχύλον[9], ὁ Ἥλιος ἀναπαύει τὸ σῶμα καὶ τοὺς ἵππους ἐν ταῖς θερμαῖς προχοαῖς τοῦ ὕδατος τῆς παντοτρόφου λίμνης τῶν Αἰθιόπων

1) Jeannaraki, Ἄσματα κρητικὰ σ. 113 ἀρ. 113.
2) Ψαλμ. ΙΗ', 6.
3) Passow, σ. 384.
4) Ἐν Θήρᾳ.—Πρβλ. τὸ λατιν. Sol præcipitans.
5) Βλ. Κοραῆ, Ἄτακτα τ. IV σ. 50.
6) «occursus, interitus, vel solis in oceanum mersio» (Festus).
7) Grimm, Deutsche Mythologie σ. 704 (619 δ' ἐκδ.)
8) Ἰλιάδ. Θ, 485. Ὕμν. εἰς Ἑρμῆν 68.
9) Παρὰ Στράβωνι Α', 33.

παρ' ὠκεανῷ· «κατὰ τὴν δύσιν, λέγει ὁ Στάτιος, ὁ ἥλιος ἀποζεύγνυσι τοὺς πυρίπνους ἵππους καὶ λούει τὴν κόμην εἰς τὰ ὕδατα τοῦ ὠκεανοῦ.»[1] Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς μύθοις ἄλλων λαῶν ἀναφέρονται λουτρὰ τοῦ ἡλίου· κατά τινας γερμανικὰς παραδόσεις, ὁ ἥλιος λούεται τὴν νύκτα καὶ διὰ τοῦτο λαμπρὸς ἀνατέλλει.[2] Ὁ Γρίμμ παραβάλλει τὸ τοῦ ἡλίου λουτρὸν τοῖς τῶν γερμανικῶν θεοτήτων Nerthus, Holda, αἵτινες μετὰ τὴν ἐν τῇ γῇ περιοδείαν ἐλούοντο. Κατά τινα δὲ σλαβικὴν δοξασίαν τὴν ἑσπέραν λούεται ὁ ἥλιος καὶ σφριγῶν καὶ καθαρὸς ἀνατέλλει τὴν πρωίαν· ἡ θάλασσα ἐπέχει αὐτῷ θέσιν μητρός, εἰς ἧς τὰς ἀγκάλας βυθίζεται τὴν νύκτα.[3]

Συνηθέστατα ὅμως γίνεται χρῆσις τῶν ἑπομένων λέξεων πρὸς δήλωσιν τῆς δύσεως· β α σ ι λ ε ύ ε ι, ἐ β α σ ί λ ε υ σ ε ν ὁ ἥ λ ι ο ς· τ ὸ β α σ ί λ ε μ μ α, τ ὰ β α σ ι λ έ μ μ α τ α τ ο ῦ ἡ λ ί ο υ· τ ὸ ἡ λ ι ο β α σ ί λ ε μ μ α. Πολλὰ ἐγράφησαν πρὸς ἐξήγησιν τῆς μεταφορᾶς ταύτης, καὶ πολλαὶ αἱ ἐξενεχθεῖσαι ἄστοχοι γνῶμαι· ἀπὸ τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ, συσχετίσαντος ταύτην τῷ ψαλμικῷ, «ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο»[4] τῷ ψαλλομένῳ ἐν τῷ ἑσπερινῷ, μέχρι τοῦ Γρίμμ, ὅστις ὑπολαμβάνει, ὅτι βασιλεία τοῦ Ἡλίου θεωρεῖται ἡ ἐν ἡμέρᾳ λάμψις αὐτοῦ, ὅθεν ἐβασίλευσε ἴσον τῷ ἐβασίλευσε πρότερον, ἄρα νῦν δὲν βασιλεύει, ἔδυσε.[5] Μόνη ὀρθὴ ἑρμηνεία ἐστὶν ἀναμφιβόλως ἡ ἁπλουστάτη καὶ φυσικωτάτη· ἐβασίλευσε σημαίνει ἐγένετο βασιλεύς, μεταβὰς εἰς τὰ βασίλεια δώματα αὐτοῦ, κείμενα ἐν τῇ δύσει. Τὸν Ἥλιον ἀποκαλοῦσιν ἄνακτα ὅ τε Ὅμηρος καὶ ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς.[6] ἔν τινι δὲ πα-

---

1) Stat., Thebaid. III. 407 κε

2) Kühn u. Schwartz, Norddeutsche Sagen σ. 455.

3) Hanusch, Slavische Mythologie σ 201.

4) Κοραῆ, Ἄτακτα τ II σ. 79. Ἀτόπως δέ, νομίζομεν, λέγει ὁ Κοραῆς: βάρβαρον τὴν ποιητικωτάτην μεταφορὰν ταύτην. Θὰ ἦτο πράγματι τοιαύτη, ἂν ἐπήγαζεν ἐκ γελοίας συγχύσεως καὶ παρανοήσεως τοῦ ψαλμικοῦ.

5) Τὴν ἑρμηνείαν ταύτην ἀποδείκνυσιν ἐσφαλμένην καὶ ἡ σημασία τοῦ ἐνεστῶτος τοῦ ῥήματος· βασιλεύει ὁ ἥλιος σημαίνει εἶναι περὶ τὴν δύσιν του.

6) Ὀδυσσ. Μ, 176.—Αἰσχύλ., Περσ. 228.—Σοφοκλ., Οἰδ Τυρ. 1426.

λαιῷ γερμανικῷ ποιήματι ἀπαντᾷ παραπλησία εἰκών· «ἐξημερώνει, ἡ νὺξ ὀφείλει νὰ καταβῇ τοῦ θρόνου, ὃν θὰ καταλάβῃ ἡ ἡμέρα.»[1] Οὐχὶ δ' ἄσχετον φαίνεται καὶ τὸ ἀρχαῖον ἐπίθετον τῆς Ἠοῦς χρυσόθρονος.[2]

Κεῖνται δὲ τὰ βασίλεια τοῦ Ἡλίου 'πίσω ἀπὸ τὰ βουνά, 'πίσω ἀπὸ μία ῥαχοῦλα,[3] ἀπώτατα ἐν τῇ δύσει. Ἐκεῖ εἶναι ἡ ἄκρη τοῦ κόσμου, τὰ πέρατα τῆς γῆς, κατά τινα φράσιν διατηρηθεῖσαν παρὰ τῷ λαῷ πρὸς δήλωσιν ἀπωτάτης χώρας. Κρητικόν τι ᾆσμα λέγει·

Κάτου 'ς τὴν ἄκρα τ' οὐρανοῦ, 'ς τὴν τέλειωσι τοῦ κόσμου,
ψοφοῦν ἀγρίμια καὶ λαγοί, κι' ἀλάφι' ἀπὸ τὴ δίψα.[4]

Εἰσὶ δὲ ταῦτα τὰ πέρατα γαίης,[5] τὰ τέρματα γῆς[6] τῶν ἀρχαίων ποιητῶν,

ἄστρων ἧχι λοετρὰ πέλει καὶ τέρματα γαίης,[7]

ἐν τῇ ἀπωτάτῃ δύσει, ὅπου τὸ Ἠλύσιον πεδίον καὶ αἱ τῶν μακάρων νῆσοι, ἢ κατ' ἄλλους ποιητὰς ἡ διψαλέα Λιβύη καὶ τὸ τῶν Αἰθιόπων γένος.[8] Ἐντεῦθεν προέκυψε καὶ ἡ κατάρα νὰ 'πᾷς 'πίσω τὸν ἥλιον, καὶ κατὰ παραφθορὰν 'ς τὸν 'πίσω νήλιο, ἤτοι εἰς μέρος ὅπου νὰ χαθῇς.

Εἰς τὰ βασίλεια αὐτοῦ εἰσέρχεται ὁ Ἥλιος δι' ὀπῆς (τροῦπα) ἀναλογούσης ταῖς ἐν Ὀδυσσείᾳ πύλαις ἠλίου.[9] Εὑρίσκε-

---

1) «ez taget, diu naht muoz ab ir trône, den sie ze kriechen hielt mit ganzer vrône, der tac wil in besitzen.» (Grimm, D. M. σ. 706 σ. 621 δ' ἐκδ.)

2) Πρβλ. καὶ τοὺς ἐπομένους στίχους δημοτικοῦ γαμηλίου ᾄσματος·

Ἥλιε ἀνήβαινε, περικατήβα,
κάτσε 'ς τὸ θρονί, δός μας τὴ νύφη.

(Χασιώτης, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἤπειρον δημ. ᾀσμ. σ. 43 ἀρ. 12).

3) Πρβλ. δημοτικόν τι ᾆσμα ἐν ᾧ εἰσάγεται λέγων ὁ Ἥλιος·

Ἐψὲς ὄντας βασίλεψα 'πίσω 'ποὺ μιὰ ῥαχοῦλα. (Χασιώτης σ. 105 ἀρ. 24).

4) Μ. Π. Βρετοῦ, Ἐθνικὸν ἡμερολόγιον. 1865 σ. 44.

5) Ὀδυσσ. Δ, 563.—Ἡσιόδ, Θεογον. 518. Ἔργ. 168.

6) Κρατῖνος Β, 136.

7) Κόϊντ. Σμυρν., Γ', 196.

8) Βλέπε τὰ οἰκεῖα χωρία παρὰ Roscher, Die Gorgonen. Lpz. 1876 σ. 27-28.

9) Ὀδυσσ. Ω, 12.

ται δ' ἡ ὀπὴ αὕτη ἐν τῷ πέρατι τοῦ ὁρίζοντος, ἐν σημείῳ, ἔνθα ὁ οὐρανὸς ἐφάπτεται τῆς γῆς· ἑτέρα δ' ὁμοία εὑρίσκεται ἐν τῇ ἀνατολῇ· καὶ ἐκ ταύτης μὲν 'β γ α ί ν ε ι ἀνατέλλων, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας 'μ π α ί ν ε ι.[1] Εἰς παραπλησίαν ἰδέαν στηρίζονται ἴσως τὰ ἐν τῷ ψαλμῷ ΙΗ', 6. «ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἔξοδος αὐτοῦ (τοῦ ἡλίου) καὶ τὸ κατάντημα αὐτοῦ ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ». Τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ ὀπὴν τοῦ ἡλίου πιθανῶς ὑπαινίσσεται καὶ ἡ παροιμία· «Τὸν εἶδεν ὁ θεὸς ἀπὸ τὴν κ ο κ κ ι ν ό τ ρ ο υ π α», λεγομένη ἐπὶ εὐτυχεστάτων.

Ἐν τῷ ἀκροτάτῳ ἐκείνῳ σημείῳ τοῦ κόσμου, ἔνθα ὁ οὐρανὸς ἐφάπτεται τῆς γῆς, κατὰ τὰς ἰδέας τοῦ λαοῦ, ὁ διελθὼν διὰ τῆς μιᾶς τῶν ὀπῶν, τῆς ἀνατολικῆς ἢ τῆς δυτικῆς, δὲν δύναται ἀλλαχοῦ νὰ σταθῇ, εἰμὴ ἀναβὰς πρὸς τὰ ἄνω ἐπὶ τῆς ἔξω ἐπιφανείας, τοῦ οὐρανοῦ.[2] Ἐκεῖ δέ, ὑπεράνω τῆς δυτικῆς ὀπῆς ἐν τῷ οὐρανῷ, ὑπάρχουσι τὰ παλάτια τοῦ ἡλίου, ἔνθα ἀναμένει αὐτὸν ἡ μάννα του. Διὰ τοῦτο ἐν παλαιὸν δημοτικὸν ᾆσμα λέγει·

'Σ τοὺς οὐρανοὺς κι' ἂν κρυβηθῇς, 'ς τοῦ Ἥλιοῦ τὴν μάνν' ἂν ἔμπῃς.[3]

Ἀνάκτορα τοῦ ἡλίου ἀναφέρονται ὑπὸ μεταγενεστέρων ποιητῶν, περιγράφουσι δὲ ταῦτα ὁ Νόννος (ΙΒ', 1 κε) καὶ ὁ Ὀβίδιος ἐν Μεταμορφώσεσι (Β, 1 κε.)· κατὰ τὸν ῥωμαῖον ποιητὴν τὰ βασίλεια τοῦ Ἡλίου (Regia Solis) κεῖνται ἐν τῇ ἀνατολῇ, εἰσὶ δ' ᾠκοδομημένα ἐφ' ὑψηλῶν κιόνων, ἀπαστράπτοντα ἐκ χρυσοῦ καὶ τιμίων λίθων. Ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς ἀπαντῶσιν ὅμοιοι μῦθοι. Ὁ Ἥλιος, κατὰ τὴν σλαβικὴν μυθολογίαν, ἔχει ἴδιον οἴκημα (παλάτιον κατὰ τὸν πρωσσικὸν καὶ τὸν λιθουανικὸν μῦθον)· ἐκ τούτου ἐξέρχεται τὴν πρωίαν, τὴν ἑσπέραν λούεται ἐν τῇ δύσει καὶ τὴν νύκτα ἐπιστρέφει εἰς αὐτό.[4]

---

1) «Ἐμπαίνει ὁ ἥλιος» δύει· «τὰ 'μπάσματα τοῦ ἡλιοῦ,» ἡ δύσις (Ἐν Φθιώτιδι.)

2) Γ. Κρέμος ἐν ἐφημ. Νέᾳ Ἑλλάδι 26 Ὀκτωβρίου 1874 ἀρ. 35.

3) Legrand, Recueil de chansons populaires σ. 58 ἀρ. 34.

4) Hanusch, Slav. Myth. σ. 268.

Πολλὰ χωρία φιννικῶν ῥουνῶν περιγράφουσιν οἰκίας καὶ αὐλὰς τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων.[1]

Αἱ τῶν παραμυθίων ὅμως περιγραφαὶ τῆς κατοικίας τοῦ ἡλίου δὲν συνᾴδουσιν ἐν πολλοῖς ταῖς τῶν δημωδῶν παραδόσεων. Ὁ Ἥλιος ἁρπάσας τὴν Μαροῦλαν φέρει αὐτὴν εἰς τὴν κατοικίαν του, 'πίσω ἀπὸ τὰ βουνά, κατά τι ζακύνθιον παραμύθιον.[2] Ἐν ἑτέρῳ δὲ παραμυθίῳ ἐπίσης ζακυνθίῳ, μία βασιλοποῦλα φεύγει ἀπὸ τὸ βασίλειόν της καὶ ὑπάγει «ὅπου ἰδοῦν τὰ 'μάτια τση'» φθᾶσα δὲ εἰς τοὺς πρόποδας ὄρους καὶ ἀναρριχηθεῖσα εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ βλέπει μακρὰν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ὁρίζοντος λευκόν τι πρᾶγμα. Ἐρωτᾷ δὲ ἕνα καλόγηρον, ἐμφανισθέντα ἐνώπιόν της, (ὅστις ἦτο ὁ προστάτης ἄγγελος αὐτῆς) τί εἶναι ἐκεῖνο ἐκεῖ.

«Αὐτὸ εἶναι, παιδί μου, τῆς λέγει ὁ καλόγηρος, ὁ πύργος τοῦ Ἡλίου καὶ ἐκεῖ 'βρίσκουνται περισσότερα ἀπὸ δέκα χιλιάδες βασιλόπουλα, ποῦ ἦρθαν κυνῆγι καὶ τὰ λίθωσε ὁ Ἥλιος· Ἀλλὰ σὺ εἶσαι καλὸ κοράσι καὶ δὲν θέλω νὰ σοῦ 'βγῇ σὲ κακό, ἀλλὰ σὲ καλό. Διὰ τοῦτο θέλω νά σου ἐξηγήσω τὸ πρᾶγμα, καὶ ὄχι μόνο εἰς ἐσὲ νὰ ἔβγῃ σὲ καλό, ἀλλὰ νὰ 'μπορέσῃς νὰ κάμῃς καλὸ καὶ 'ς ἄλλους Μάθε λοιπὸν πῶς πρέπει νὰ 'πᾷς εἰς ἐκεῖνον τὸν πύργο 'Σ τὸ δρόμο θἀκούσῃς βοὴ καὶ κακὸ καὶ ἀνθρώπιναις φωναῖς, τσῆ φωναῖς τῶν ἀδρεφιῶ σου, ποῦ θά σε καλοῦν· ἀλλὰ μὴν πιστεύεσαι, καὶ μὴ γυρίσῃς τὸ πρόσωπό σου, γιατὶ εἶναι δαιμόνια, καὶ ἂν γυρίσῃς θἀπολιθωθῇς. Ἅμα φθάσῃς εἰς τὸν πύργο ἅρπαξε γρήγορα μία μεγάλη μποτίλια, ποῦ εἶναι 'ς ἕνα τραπέζι, τρέξε ὄξω καὶ ῥάντισε ὅλα τὰ λιθωμένα βασιλόπουλα μὲ τὸ νερό τση, γιατὶ ἐκειὸ εἶναι νερὸ τσῆ ζωῆς Τότε θὰ ἰδῇς ἐμπρός σου ἕνα μεγάλο γίγαντα, ποῦ θὰ θέλῃ νὰ σὲ φάῃ. Μὴ δειλιάσῃς ὅμως, μὸν 'πέ του ἀμέσως πῶς ἴσα ἴσα αὐτὸν ζητοῦσες. Τότε θὰ ζητήσῃ νερὸ καὶ νὰ τοῦ ἔχῃς ἀπὸ πρῶτα ἕτοιμο Ἅμα πάρῃ τὸ νερὸ θά σε πιάσῃ ἀπὸ τὸ χέρι καὶ θά σε φέρῃ εἰς τὸ παλάτι του καὶ θὰ σε πάρῃ γυναῖκα» [3]

Ὁ γίγας ἐκεῖνος εἶναι ὁ Ἥλιος, ὅστις ὅλην τὴν ἡμέραν λείπει ἔξω καὶ μόνον τὸ βράδυ ἐπιστρέφει. Ἄξιον σημειώσεως ἐν τῷ παραμυθίῳ τούτῳ εἶναι τὸ ἀναφερόμενον περὶ ἀπολιθώσεως τῶν προσερχομένων ἐγγὺς τοῦ πύργου τοῦ Ἡλίου. Ἀλ-

---

[1]) Castrèn, Finnische Mythologie σ. 58. 59.
[2]) B. Schmidt, Griechische Mærchen usw. Lpz. 1877 ἀρ. 14 σ. 104.
[3]) Schmidt, αὐτ. ἀριθ. 15 σ. 166 κε.

λία παραμύθια μυθολογοῦσιν, ὅτι ἀπολιθοῦνται ὑπὸ μαγισσῶν ἢ τοῦ διαβόλου οἱ πλησιάζοντες εἰς τὰς κατοικίας αὐτῶν. Τὸ παρὸν ὅμως παραμύθιον φαίνεται διατηρῆσαν εὐκρινέστερα ἴχνη ἀρχαίων μύθων. Ὡς ἀλλαχοῦ πλατύτερον θὰ διαλάβωμεν, οἱ περὶ ἀπολιθώσεων μῦθοι, καί περ διαφόρως ὑπὸ πολλῶν ἑρμηνευθέντες ἀνάγονται μᾶλλον εἰς τοὺς ἡλιακούς. Ὁ ἡλιακὸς ἥρως Περσεὺς ἀπολιθοῖ διὰ τῆς γοργείας κεφαλῆς τοὺς κατοίκους τῆς Σερίφου,[1] ἡ δὲ τοῦ Ἡλίου θυγάτηρ Κίρκη μεταμορφοῖ εἰς σῦς τοὺς εἰς τὴν κατοικίαν αὐτῆς ἐρχομένους· καὶ ἡ μεταμόρφωσις θεωρητέα παραλλαγή τις τῶν περὶ ἀπολιθώσεως μύθων. Κατά τινας γερμανικοὺς μύθους, γίγαντες ἀπολιθοῦνται κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ Ἡλίου[2] ὁμοίως καὶ οἱ Hedningen ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἔδδᾳ.[3] Ὁ Tylor ποιεῖται μνείαν ἀπαραλλάκτων μύθων τῶν ἰθαγενῶν τῆς κεντρικῆς Ἀμερικῆς καὶ τῶν κατοίκων τῶν νήσων Fidji.[4]

Εἰς τὰ παλάτια αὐτοῦ ἀναμένει τὸν Ἥλιον, κατὰ τοὺς δημώδεις μύθους, ἡ μάννα του, καὶ πρὶν εἰσέλθῃ, διὰ τῆς ὀπῆς, ὡς διὰ θυρίδος, ῥίπτει αὐτῷ σαράντα καρβέλια ψωμιά, γιατὶ εἶναι λιμασμένος ἀπ' τὴν πεῖνα, γιὰ νά τον προφθάσῃ. Καὶ ἅμα εἰσελθὼν καθήσῃ παρατίθενται αὐτῷ σαράντα φούρνων καρβέλια, ἅπερ ἐν ἀκαρεῖ καταβροχθίζει. Φοβερὰ δ' εἶναι ἡ ὀργή του, καὶ οὐαὶ τῇ μητρὶ, οὐαὶ ταῖς ἐν τοῖς βασιλείοις αὐτοῦ, ἂν μὴ εὕρῃ τὰ ψωμία ἕτοιμα! τότε τρώγει πᾶν τὸ προστυχόν. Οὕτω ποτὲ δι' ἀμέλειαν ἢ ἀσθένειαν τῆς μητρὸς, μὴ εὑρὼν ἕτοιμα τὰ ψωμία

---

[1]) Πρῶτος ἀναφέρει τὸν μῦθον ὁ Πίνδαρος. (Πυθ. Ι', 74 κε.). Βλ. καὶ Ἀπολλόδωρ., Β', δ', 3, 6.

[2]) Grimm, D. M. σ. 548 (455 δ' ἐκδ.)

[3]) Μετάφρ. K. Simrock σ. 314.

[4]) Edw. Tylor, La civilisation primitive τ. I σ 404.— «On doit observer par rapport au mythe de Persée, qu' un des episodes obscures qui s' y rattachent, la tête de Gorgone changeant en pierre ceux qui la regardent, répond au mythe du soleil lui-même.» (αὐτ.)

κατέφαγε τοὺς ἀδελφοὺς, τὰς ἀδελφὰς καὶ τὸν πατέρα του[1]· κατά τινα δὲ μῦθον καὶ αὐτὴν τὴν μητέρα, διὸ ὅταν ἀνατέλλῃ κόκκινος λέγουσιν ἐν Πελοποννήσῳ, πῶς εἶναι ἀπὸ τὸ αἷμα τῆς μάννας του, τὴν ὁποίαν ἐσκότωσε, διότι δὲν τοῦ εἶχεν ἕτοιμον τὸ φαγητόν. Ὅθεν ἡ μήτηρ του ἔχει πάντοτε ἕτοιμα τὰ ψωμία, ἅτινα ψ έ ν ο ν τ α ι οὐχὶ ἐν κλιβάνῳ, ἀλλὰ διὰ τῶν φλογῶν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου· ἐντεῦθεν ἴσως καὶ ἡ ἀρά· Ν ἀ 'π ᾶ ς 'κ ε ῖ π ο ῦ ψ έ ν ε ι ὁ ἥ λ ι ο ς τὸ ψ ω μ ί,[2] ταὐτόσημος τῇ ἑτέρᾳ 'π ί σ ω τ ὸ ν ἥ λ ι ο, ἧς ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν, ἤτοι ἐκεῖ, ὁπόθεν οὐκ ἔστιν ἐπάνοδος, εἰ ς τ ὴ ν ἄ κ ρ η τ ο ῦ κ ό σ μ ο υ. Ἀφ' οὗ χορέσῃ τὴν πεῖνάν του, ὁ Ἥλιος κοιμᾶται ἐπὶ μικρὸν,[3] καὶ ἀναστὰς τοῦ ὕπνου, ἐπανέρχεται ταχέως εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὀπὴν, ὁπόθεν ἀνατέλλει. Ὅταν κοιμᾶται δ' ὁ Ἥλιος, κοιμῶνται τὰ πάντα ἐν τῇ γῇ· οὐ μόνον ἄνθρωποι καὶ ζῶα, ἀλλὰ καὶ ἡ φύσις σύμπασα, διὸ λέγουσι, κ ο ι μ ο ῦ ν τ α ι τ ὰ ν ε ρ ά, κ ο ι μ ᾶ τ α ι ἡ θ ά λ α σ σ α κτλ.[4]

Ἰδίως ἄξιον σημειώσεως ἐν τοῖς ἀνωτέρω μύθοις εἶναι ὅτι ὁ Ἥλιος χαρακτηρίζεται αἱμόδιψος καὶ ἀδηφάγος. Ἐν ταῖς μυθολογικαῖς ταύταις παραστάσεσι βλέπομεν διατυπουμένας

---

[1]) Ἐν Στερεᾷ Ἑλλάδι (Ν. Ἑλλὰς ἀριθ. 35.) Ἐν Ἀθήναις παρὰ τοῦ κ. Κ. Ζησίου.

[2]) Τινὲς προστιθέασι, «κ' ἡ θάλασσα τ' ἁλάτι» — Τὴν ἀρὰν ταύτην εὑρίσκομεν καὶ ἐν νεοελληνικῷ ποιήματι, γραφέντι ὑπὸ Ἰούστου τοῦ ἐκ Κορώνης περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Ιϛ' ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐκδοθέντι ὑπὸ Δ. Ζήνου, ἀγνώστῳ δὲ τῷ Βρετῷ καὶ τῷ Σάθᾳ.

Καὶ κεῖ ποῦ ψένει τὸ ψ ο μ ὴ ν ὁ ἥλιος ὡ ς σ ὰ ν λέγουν
ὅσοι ναὶ κεῖ πάντες ἀπὸ σὲ, νύκτα κ' ἡμέρα κλέγουν.

(Πένθος θανάτου, ζωῆς μάταιον, καὶ πρὸς θεὸν ἐπιστροφή. Βενετ. 1543 φ. 6ᵃ.)

[3]) Κατά τινα σλαβικὰ παραμύθια ὁ ἥλιος κοιμᾶται τὴν νύκτα εἰς τὰ γόνατα μιᾶς Μοίρας (Soudiça), μητρὸς αὐτοῦ. (Chodzko, Contes Slaves σ. 32. 45.)—Κατά τινα δ' ἑλληνικὸν μῦθον, καθεύδων ἐν εὐνῇ χρυσῇ περαιοῦται πρὸς τὰς ἀνατολάς. (Μίμνερμος παρ' Ἀθηναίῳ ΙΑ' σ. 470).

[4]) Πρβλ. δημοτικόν τι βαυκάλημα ἢ ἐρωτικὸν δίστιχον·

Κοιμᾶτ' ὁ ἥλιος 'ς τὰ βουνὰ, κ' ἡ πέρδικα 'ς τὰ χιόνια,
κοιμᾶται τὸ πουλάκι μου 'ς τὰ μαλακὰ σεντόνια.

Παραλλαγὰς τούτου βλ. ἐν Jeannaraki ἀρ. 308 σ. 252.—Tomaseo, Canti popolari τ. III σ. 12.—Passow σ. 530 ἀρ. 490.—Ἀραβαντιν., σ. 332.

Ἐν τοῖς κλασσικοῖς χρόνοις καθόλου εἰπεῖν ἡ τοῦ Ἡλίου λατρεία ἦν ἀσυνήθης καὶ σπανιωτάτη· τὰ δ' ἐνιαχοῦ ὑπάρχοντα ἡλιεῖα, καὶ οἱ βωμοὶ καὶ τἀγάλματα τοῦ Ἡλίου θεωρητέα μᾶλλον λείψανα παλαιτάτης λατρείας, ὑφισταμένης πρὸ τῆς συνταυτίσεως αὐτοῦ μετ' ἄλλων θεῶν.[2] Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐκ τῆς λατρείας ταύτης ἐκπηγασάντων παναρχαίων μύθων ἀπεδόθησαν εἰς τὸν Ἡρακλέα καὶ ἄλλους ἡλιακοὺς ἥρωας, καὶ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Καὶ οἱ μὲν εἰς τοῦτον ἀναφερόμενοί εἰσιν οἱ ἰδανικώτεροι, προσλαβόντες βαθμηδὸν ἠθικὴν ἔννοιαν καὶ εὐγενέστερον χαρακτῆρα· οἱ δὲ εἰς τὸν Ἡρακλέα διετήρησαν πιστότερον τὸν παλαιὸν ἄξεστον καὶ ἄτεχνον τύπον· καὶ συνετέλεσαν μὲν ὁπωσδήποτε εἰς τοῦτο ἥ τε κωμῳδία καὶ τὸ σατυρικὸν δρᾶμα καὶ ἡ φιλοπαίγμων τέχνη, εὐαρέστως

Müller, Vorlesungen über den Ursprung und die Entwickelung der Religion. Strassbourg, 18?0 σ. 311-313 (Die Sonne in untergeordneter Stellung)

[2]) Ὅτι κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους ἦν συνήθης ἡ λατρεία τοῦ Ἡλίου ἀποδεικνυσί χωρίον τι τῆς Ὀδυσσείας (Μ, 346—347) Οἱ τῷ Ἡλίῳ καθιερωμένοι ναοὶ ἐκαλοῦντο Ἡλιεῖα (Εὐστάθ, εἰς Ὁμ σ. 1562, 59) Τοιοῦτοι δὲ ναοί, κατὰ τὰς σωζομένας ἀρχαίας μαρτυρίας, ὑπῆρχον ἐν Ἤλιδι, ἐν Ἑρμιόνῃ καὶ ἐν Ἀπολλωνίᾳ· βωμοὺς δὲ εἶχεν ὁ Ἥλιος ἐν Κορίνθῳ, παρὰ τὸ Ἄργος, ἐν Τροιζῆνι, ἐν Μαντινείᾳ, καὶ ἀγάλματα ἐν Θαλάμαις τῆς Μεσσηνίας, καὶ ἐν Μεγαλοπόλει· ἐτιμᾶτο προσέτι ἐν Ταινάρῳ, ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Θρᾴκῃ. Ἰδιαίτατα ὅμως ἐλατρεύετο ὁ Ἥλιος ἐν ταῖς νήσοις Ῥόδῳ καὶ Μεγίστῃ, ὡς ὁ κραταιὸς θεὸς τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου· ἐπειδὴ δ' ἡ λατρεία αὐτοῦ ἐν Ῥόδῳ οὐδεμίαν εἶχε σχέσιν τῇ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἰσχυρίσθησάν τινες, ὅτι εἰσήχθη ἔξωθεν, ἀσιατική τις οὖσα· ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη δὲν ὑποστηρίζεται διὰ λόγων ἰσχυρῶν. Κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἡ λατρεία τοῦ Ἡλίου, εἰς ἣν συμπεριελήφθησαν καὶ ὀθνεῖα στοιχεῖα, ἐκ τῶν μύθων περὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ Sol καὶ τοῦ περσικοῦ Μίθρα, ἐξηπλώθη πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ σπουδαιότης τῆς λατρείας τοῦ Ἡλίου κατὰ τοὺς παναρχαιοτάτους χρόνους δὲν διέλαθε τὸν Πλάτωνα, ὅστις πολλαχοῦ ποιεῖται μνείαν ταύτης «φαίνονταί μοι,» ὑποτίθεται λέγων ὁ Σωκράτης, «οἱ πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων τῶν περὶ τὴν Ἑλλάδα τού-«τους μόνους θεοὺς ἡγεῖσθαι, οὕς περ νῦν πολλοὶ τῶν βαρβάρων, ἥλιον καὶ «σελήνην καὶ γῆν καὶ ἄστρα καὶ οὐρανόν.» (Πλάτ., Κρατύλ., 597 c. Πρβλ. Νόμ. Ζ', 821 б. «μεγάλων θεῶν, Ἡελίου τε ἅμα καὶ Σελήνης.» — Grote, Plato τ. III σ. 384. 411. 418. 449. 452. 497. — Preller, Griech. Myth. τ. I. σ. 91 (90) γ' ἐκδ.)

ἐνδιατρίβοντα εἰς θέματα τοιαῦτα, ἀλλὰ κυρίως ἡ διατήρησις τῶν ἀρχαιτύπων ἐκείνων μύθων ὀφείλεται εἰς τοῦτο, ὅτι ἦσαν προσφυέστατοι τῇ καταλήψει τοῦ χύδην λαοῦ, μὴ ὑπερβάλλοντες τὰ ὅρια τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ. Τούτου δ' ἕνεκα εὐνόητόν ἐστι, διατί οἱ πλεῖστοι μετὰ πάροδον αἰώνων πολλῶν διασώζονται καὶ παρὰ τῷ καθ' ἡμᾶς λαῷ, ἐλαχίστας καὶ ἀσημάντους ὑποστάντες μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις.

Σκοπὸς τῆς προκειμένης πραγματείας ἐστὶν ἡ περισυναγωγὴ τῶν μύθων τούτων τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ καὶ ἐν γένει τῶν περὶ τοῦ ἡλίου μυθολογικῶν παραστάσεων καὶ εἰκόνων. Τούτων ἔνιαι δέον νὰ θεωρηθῶσι λείψανα παναρχαίων μύθων, ὧν οὐδεμία γίνεται μνεία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσιν, ἕτεραι δ' ἐξηγοῦνται ἢ συμπληροῦνται ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, ἢ ὑπὸ τῆς μυθολογίας συγγενῶν λαῶν. Εὑρηνται δ' ἐγκατεσπαρμέναι ἐν παραδόσεσιν ἰδίως καὶ ἐν δημοτικοῖς ᾄσμασι, καὶ ἐν παραμυθίοις, ἀλλ' ἐν τούτοις λίαν παρηλλαγμέναι καὶ σκοτειναί. Ἴχνη προσέτι τούτων εὐδιάκριτα ἀπαντῶσι καὶ ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ, ἀσυνειδήτως ὅμως διατηρούμενα, διότι πρὸ πολλοῦ ἀπώλεσαν τὴν μυθολογικὴν σημασίαν αὐτῶν.

Α'.

Ἥλιος ὡς ἄνθρωπος.—Ἀνατολή, μεσουράνημα καὶ δύσις αὐτοῦ.—Βασίλευμα.—Κατοικία τοῦ Ἡλίου·—Τρύπα τοῦ οὐρανοῦ καὶ παλάτια τοῦ Ἡλίου.—Ἥλιος φιλαίματος καὶ ἀδηφάγος.—Πατήρ, μήτηρ, ἀδελφοί, τέκνα, σύζυγος τοῦ Ἡλίου.—Γάμοι Ἡλίου καὶ Σελήνης.

Οὐ μόνον οἱ δημώδεις μῦθοι, ἀλλὰ καὶ ἡ γλῶσσα καταδεικνύασιν, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς φαντάζεται τὸν Ἥλιον ἀνθρωπόμορφον. Πρὸς παράστασιν τῆς ἀνατολῆς αὐτοῦ λέγεται κοινῶς, ὅτι ἐξεμύτισεν, ὁ ἥλιος ᾿ξεμυτώνει, ᾿βγῆκε, ᾿βγαίνει, ᾿πάει μία, δύο τριχιαῖς (ὀργυιαῖς, βου-

κέντραις, καλάμια, μπράτσα), 'πάει γιῶμα· τὸν ἐκατούρησεν ὁ ἥλιος, λέγουσιν οἱ χυδαιότεροι (ἐν Μεσσηνίᾳ) περὶ ἐκείνου, οὗ κοιμωμένου φωτίζουσι τὸ πρόσωπον αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου· ἢ τήραξε μή σε κατουρήση ὁ ἥλιος, ἤτοι ἐγέρθητι πρὸ τῆς ἀνατολῆς.[1] Μεσουρανοῦντος δὲ τοῦ ἡλίου λέγουσιν· ὁ ἥλιος στέκεται κατάμεσημερίς· διότι φαίνεται τῷ λαῷ, ὅτι ὁ ἥλιος ἵσταται μικρὸν, κατὰ τὴν μεσημβρίαν, ὅπως ἀναπαυθῇ ἐκ τοῦ δρόμου· ποιητικώτερον δ' ἐκφράζουσι παραπλησίαν ἰδέαν δημοτικὰ ᾄσματα, ἀφηγούμενα, ὅτι ὁ ἥλιος ἀνακόπτει τὴν πορείαν αὐτοῦ, ἔξαλλος ἀκροώμενος τοῦ ἡδέος ᾄσματος ὡραίας κόρης·

'Από τὴ στρίξι τ' ἀργαλειοῦ καὶ τὴ γλυκειὰ λαλιά της
ὁ ἥλιος ἐξαστόχησε, δὲν 'πάει νὰ βασιλέψῃ.[2]

Ἄλλοτε δὲ, ὡς ὅτε, κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους, ἰδὼν τὸ θυέστειον ἄγος, ἴθυνε τὸ ἅρμα αὐτοῦ ἐπ' ἄλλην ὁδὸν, ἵσταται θεώμενος τὴν θαυμασίαν τιμωρίαν ἐγκλήματος καὶ ἀργεῖ νὰ βασιλεύσῃ. Ἐν δημοτικῷ ᾄσματι ἡ μάννα του τὸν ἐρωτᾷ οὕτως·

—«Ἥλιε μ', ποῦ 'βγαίνεις τὴν αὐγὴ κι' ἀργεῖς νὰ βασιλέψῃς,
σὲ καταριῶντ' ἡ ἐργάτριαις κ' οἱ ξενοδουλευτάδες...
Ἥλιε μ', τὸ τ' εἶδες κι' ἄργησες νἄρθῃς νὰ βασιλέψῃς;»
—«Μάννα μ', τὸ θαῦμα, 'π' εἶδα 'γὼ ἐχθὲς 'ς τὸ πανηγύρι,
'ποῦ 'πῆρ' ὁ λύκος τὸ παιδὶ, ἀπ' τὴν ποδιὰ τῆς μάννας κτλ.[3]

Συνῳδὰ τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ παρίσταται ἀφ' ἑτέρου ὁ ἥλιος καὶ

---

[1]) Πρβλ. τὴν παράστασιν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ὡς ῥευστοῦ ἐν πολλοῖς μύθοις ἀγρίων λαῶν. (Schwartz, Die poetischen Naturanschauungen I σ. 22 κ. ἑ.)

[2]) Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ δημοτικῶν ᾀσμάτων τῆς Ἠπείρου. Ἀθ. 1880 σ. 287 ἀρ. 174.

Κι' ἀπ' τὸν ἠχὸ τοῦ τραγουδιοῦ, κι' ἀπ' τὸν ἠχὸ τῆς κόρης
ὁ ἥλιος σκανταλιάστηκε κι' ἀργεῖ νὰ βασιλέψῃ.

(Ζαμπελίου, Ἆσμ. δημ. σ 740. — Passow, Carm. popul. σ. 416 ἀρ. 539). — Βλ. καὶ Μανούσου, Τραγούδια ἐθνικὰ Β' σ. 84.

[3]) Ἰατρίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ᾀσμάτων σ. 67.

ὡς δρομεὺς καὶ ἀγωνίζεται δρόμῳ πρὸς τὸν Γιάννην, κατά τι κρητικὸν ᾆσμα·

> Ὁ Γιάννης μὲ τὸ Ἥλιο συνορίζουνταν
> τὸ ποιὸς νὰ 'πᾷ 'ς τῇ δύσι γληγορότερα.
> κι' ὁ Ἥλιος ἐδιασκέλα ὄρη καὶ βουνὰ
> κι' ὁ Γιάννης ὁ καϋμένος χαμολάγκαδα,
> Κι' ὁ Ἥλιος ἐβραδειάστη 'ς τσῇ μαννίτσας του
> κι' ὁ Γιάννης ὁ καϋμένος 'ς τὰ χαμολάγκαδα.[1]

Τινὲς τῶν μυθολόγων προέτειναν ταὐτόσημον ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως Ὑπερίωνος, ἐκ τῆς προθέσεως ὑπὲρ καὶ τῆς μετοχῆς ἰών· ἀλλ' ἡ ἐτυμολογία αὕτη ἐστὶν ἀναντιρρήτως ἐσφαλμένη· ἀντίστοιχον ὅμως εἶναι τὸ ψαλμικὸν περὶ ἡλίου· «ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ.»[2]

Ὅταν κλίνῃ πρὸς τὴν δύσιν λέγουσιν, ἐτσάκισεν (ἢ ἔγυρεν) ὁ ἥλιος (ἢ ἡ ἡμέρα, ἡ παλάντζα)· τὸ τσάκισμα, τὸ ἀπόκλωσμα τοῦ ἡλίου.[3] τὰ πέσματα τοῦ ἡλιου.[4] Ἡ δὲ δύσις καλεῖται βούτημα ἢ βούτισμα τοῦ ἡλίου καὶ βουτᾷ ὁ ἥλιος,[5] καὶ ἐν Κύπρῳ ἡλιοβούτημαν· ἡ λέξις εἶναι ταὐτόσημος ταῖς ἀρχαίαις δύνειν, δύειν, δύσις καὶ τῇ λατινικῇ mergere.[6] Ὁμοίας λέξεις βορείων λαῶν ἀναφέρει ὁ Γρίμμ.[7] Ἐμφαίνει δ' ἡ λέξις ἡλιοβούτημαν ἰδέαν περὶ λουτρῶν τοῦ ἡλίου ἐν τῇ δύσει, συναφῆ τῇ ὁμηρικῇ περὶ βυθίσεως αὐτοῦ ἐν τῷ ὠκεανῷ.[8] Λουτρὰ τοῦ ἡλίου ἀναφέρουσί τινες ἀρχαῖοι ποιηταί· κατὰ τὸν Αἰσχύλον[9], ὁ Ἥλιος ἀναπαύει τὸ σῶμα καὶ τοὺς ἵππους ἐν ταῖς θερμαῖς προχοαῖς τοῦ ὕδατος τῆς παντοτρόφου λίμνης τῶν Αἰθιόπων

---

1) Jeannaraki, Ἄσματα κρητικὰ σ. 113 ἀρ. 113.
2) Ψαλμ. ΙΗ', 6.
3) Passow, σ. 384.
4) Ἐν Θήρᾳ.—Πρβλ. τὸ λατιν. Sol præcipitans.
5) Βλ. Κοραῆ, Ἄτακτα τ. IV σ. 50.
6) «occursus, interitus, vel solis in oceanum mersio» (Festus).
7) Grimm, Deutsche Mythologie σ. 704 (619 δ' ἐκδ.)
8) Ἰλιαδ. Θ, 485. Ὑμν. εἰς Ἑρμῆν 68.
9) Παρὰ Στράβωνι Α', 33.

παρ' ὠκεανῷ· «κατὰ τὴν δύσιν, λέγει ὁ Στάτιος, ὁ ἥλιος ἀποζεύγνυσι τοὺς πυρίπνους ἵππους καὶ λούει τὴν κόμην εἰς τὰ ὕδατα τοῦ ὠκεανοῦ.»[1] Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς μύθοις ἄλλων λαῶν ἀναφέρονται λουτρὰ τοῦ ἡλίου· κατά τινας γερμανικὰς παραδόσεις, ὁ ἥλιος λούεται τὴν νύκτα καὶ διὰ τοῦτο λαμπρὸς ἀνατέλλει.[2] Ὁ Γρίμμ παραβάλλει τὸ τοῦ ἡλίου λουτρὸν τοῖς τῶν γερμανικῶν θεοτήτων Nerthus, Holda, αἵτινες μετὰ τὴν ἐν τῇ γῇ περιοδείαν ἐλούοντο. Κατά τινα δὲ σλαβικὴν δοξασίαν τὴν ἑσπέραν λούεται ὁ ἥλιος καὶ σφριγῶν καὶ καθαρὸς ἀνατέλλει τὴν πρωίαν· ἡ θάλασσα ἐπέχει αὐτῷ θέσιν μητρός, εἰς ἧς τὰς ἀγκάλας βυθίζεται τὴν νύκτα.[3]

Συνηθέστατα ὅμως γίνεται χρῆσις τῶν ἑπομένων λέξεων πρὸς δήλωσιν τῆς δύσεως· β α σ ι λ ε ύ ε ι, ἐ β α σ ί λ ε υ σ ε ν ὁ ἥ λ ι ο ς· τ ὸ β α σ ί λ ε μ μ α, τ ὰ β α σ ι λ έ μ μ α τ α τ ο ῦ ἡ λ ί ο υ· τ ὸ ἡ λ ι ο β α σ ί λ ε μ μ α. Πολλὰ ἐγράφησαν πρὸς ἐξήγησιν τῆς μεταφορᾶς ταύτης, καὶ πολλαὶ αἱ ἐξενεχθεῖσαι ἄστοχοι γνῶμαι· ἀπὸ τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ, συσχετίσαντος ταύτην τῷ ψαλμικῷ, «ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο»[4] τῷ ψαλλομένῳ ἐν τῷ ἑσπερινῷ, μέχρι τοῦ Γρίμμ, ὅστις ὑπολαμβάνει, ὅτι βασιλεία τοῦ Ἡλίου θεωρεῖται ἡ ἐν ἡμέρᾳ λάμψις αὐτοῦ, ὅθεν ἐβασίλευσε ἴσον τῷ ἐβασίλευσε πρότερον, ἄρα νῦν δὲν βασιλεύει, ἔδυσε.[5] Μόνη ὀρθὴ ἑρμηνεία ἐστὶν ἀναμφιβόλως ἡ ἁπλουστάτη καὶ φυσικωτάτη· ἐβασίλευσε σημαίνει ἐγένετο βασιλεύς, μεταβὰς εἰς τὰ βασίλεια δώματα αὐτοῦ, κείμενα ἐν τῇ δύσει. Τὸν Ἥλιον ἀποκαλοῦσιν ἄνακτα ὅ,τε Ὅμηρος καὶ ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς.[6] ἔν τινι δὲ πα-

---

1) Stat., Thebaid. III. 407 κε.

2) Kühn u. Schwartz, Norddeutsche Sagen σ. 455.

3) Hanusch, Slavische Mythologie σ 201.

4) Κοραῆ, Ἄτακτα τ II σ. 79. Ἀτόπως δέ, νομίζομεν, λέγει ὁ Κοραῆς βάρβαρον τὴν ποιητικωτάτην μεταφορὰν ταύτην. Θὰ ἦτο πράγματι τοιαύτη, ἂν ἐπήγαζεν ἐκ γελοίας συγχύσεως καὶ παρανοήσεως τοῦ ψαλμικοῦ.

5) Τὴν ἑρμηνείαν ταύτην ἀποδείκνυσιν ἐσφαλμένην καὶ ἡ σημασία τοῦ ἐνεστῶτος τοῦ ῥήματος· βασιλεύει ὁ ἥλιος σημαίνει εἶναι περὶ τὴν δύσιν του.

6) Ὀδυσσ. Μ, 176.—Αἰσχύλ., Περσ. 228.—Σοφοκλ., Οἰδ Τυρ. 1426.

λαιῷ γερμανικῷ ποιήματι ἀπαντᾷ παραπλησία εἰκών· «ἐξημερώνει, ἡ νὺξ ὀφείλει νὰ καταβῇ τοῦ θρόνου, ὃν θὰ καταλάβῃ ἡ ἡμέρα.»[1] Οὐχὶ δ' ἄσχετον φαίνεται καὶ τὸ ἀρχαῖον ἐπίθετον τῆς Ἠοῦς χρυσόθρονος.[2]

Κεῖνται δὲ τὰ βασίλεια τοῦ Ἡλίου 'πίσω ἀπὸ τὰ βουνά, 'πίσω ἀπὸ μία ῥαχοῦλα,[3] ἀπώτατα ἐν τῇ δύσει. Ἐκεῖ εἶναι ἡ ἄκρη τοῦ κόσμου, τὰ πέρατα τῆς γῆς, κατά τινα φράσιν διατηρηθεῖσαν παρὰ τῷ λαῷ πρὸς δήλωσιν ἀπωτάτης χώρας. Κρητικόν τι ᾆσμα λέγει·

Κάτου 'ς τὴν ἄκρα τ' οὐρανοῦ, 'ς τὴν τέλειωσι τοῦ κόσμου,
ψοφοῦν ἀγρίμια καὶ λαγοί, κι' ἀλάφι' ἀπὸ τὴ δίψα.[4]

Εἰσὶ δὲ ταῦτα τὰ πέρατα γαίης,[5] τὰ τέρματα γῆς[6] τῶν ἀρχαίων ποιητῶν,

ἄστρων ἧχι λοετρὰ πέλει καὶ τέρματα γαίης,[7]

ἐν τῇ ἀπωτάτῃ δύσει, ὅπου τὸ Ἠλύσιον πεδίον καὶ αἱ τῶν μακάρων νῆσοι, ἢ κατ' ἄλλους ποιητὰς ἡ διψαλέα Λιβύη καὶ τὸ τῶν Αἰθιόπων γένος.[8] Ἐντεῦθεν προέκυψε καὶ ἡ κατάρα νὰ 'πᾶς 'πίσω τὸν ἥλιον, καὶ κατὰ παραφθορὰν 'ς τὸν 'πίσω νἥλιο, ἤτοι εἰς μέρος ὅπου νὰ χαθῇς.

Εἰς τὰ βασίλεια αὐτοῦ εἰσέρχεται ὁ Ἥλιος δι' ὀπῆς (τροῦπα) ἀναλογούσης ταῖς ἐν Ὀδυσσείᾳ πύλαις ἠελίου.[9] Εὑρίσκε-

---

1) «ez taget, diu naht muoz ab ir trône, den sie ze kriechen hielt mit ganzer vrône, der tac wil in besitzen.» (Grimm, D. M. σ. 706 σ. 621 δ' ἐκδ.)

2) Πρβλ. καὶ τοὺς ἑπομένους στίχους δημοτικοῦ γαμηλίου ᾄσματος·
Ἥλιε ἀνήβαινε, περικατήβα,
κάτσε 'ς τὸ θρονί, δός μας τὴ νύφη.
(Χασιώτης, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἤπειρον δημ. ᾀσμ. σ. 43 ἀρ. 12).

3) Πρβλ. δημοτικόν τι ᾆσμα ἐν ᾧ εἰσάγεται λέγων ὁ Ἥλιος·
Ἐψὲς ὄντας βασίλεψα 'πίσω 'πού μιὰ ῥαχοῦλα. (Χασιώτης σ. 105 ἀρ. 24).

4) Μ. Π. Βρετοῦ, Ἐθνικὸν ἡμερολόγιον. 1865 σ. 44.

5) Ὀδυσσ. Δ, 563.—Ἡσιόδ., Θεογον. 518. Ἐργ. 168.

6) Κρατῖνος Β, 136.

7) Κόϊντ. Σμυρν., Γ', 196.

8) Βλέπε τὰ οἰκεῖα χωρία παρὰ Roscher, Die Gorgonen. Lpz. 1876 σ. 27-28.

9) Ὀδυσσ. Ω, 12.

ται δ' ἡ ὀπὴ αὕτη ἐν τῷ πέρατι τοῦ ὁρίζοντος, ἐν σημείῳ, ἔνθα ὁ οὐρανὸς ἐφάπτεται τῆς γῆς· ἑτέρα δ' ὁμοία εὑρίσκεται ἐν τῇ ἀνατολῇ· καὶ ἐκ ταύτης μὲν 'βγαίνει ἀνατέλλων, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας 'μπαίνει.[1] Εἰς παραπλησίαν ἰδέαν στηρίζονται ἴσως τὰ ἐν τῷ ψαλμῷ ΙΗ', 6. «ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἔξοδος αὐτοῦ (τοῦ ἡλίου) καὶ τὸ κατάντημα αὐτοῦ ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ». Τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ ὀπὴν τοῦ ἡλίου πιθανῶς ὑπαινίσσεται καὶ ἡ παροιμία· «Τὸν εἶδεν ὁ θεὸς ἀπὸ τὴν κοκκινότρουπα», λεγομένη ἐπὶ εὐτυχεστάτων.

Ἐν τῷ ἀκροτάτῳ ἐκείνῳ σημείῳ τοῦ κόσμου, ἔνθα ὁ οὐρανὸς ἐφάπτεται τῆς γῆς, κατὰ τὰς ἰδέας τοῦ λαοῦ, ὁ διελθὼν διὰ τῆς μιᾶς τῶν ὀπῶν, τῆς ἀνατολικῆς ἢ τῆς δυτικῆς, δὲν δύναται ἀλλαχοῦ νὰ σταθῇ, εἰμὴ ἀναβὰς πρὸς τὰ ἄνω ἐπὶ τῆς ἔξω ἐπιφανείας τοῦ οὐρανοῦ.[2] Ἐκεῖ δὲ, ὑπεράνω τῆς δυτικῆς ὀπῆς ἐν τῷ οὐρανῷ, ὑπάρχουσι τὰ παλάτια τοῦ ἡλίου, ἔνθα ἀναμένει αὐτὸν ἡ μάννα του. Διὰ τοῦτο ἓν παλαιὸν δημοτικὸν ᾆσμα λέγει·

'Σ τοὺς οὐρανοὺς κἂν κρυβηθῇς, 'ς τοῦ Ἡλιοῦ τὴν μάνν' ἂν ἔμπῃς.[3]

Ἀνάκτορα τοῦ ἡλίου ἀναφέρονται ὑπὸ μεταγενεστέρων ποιητῶν, περιγράφουσι δὲ ταῦτα ὁ Νόννος (ΙΒ', 1 κε) καὶ ὁ Ὀβίδιος ἐν Μεταμορφώσεσι (Β, 1 κε.)· κατὰ τὸν ῥωμαῖον ποιητὴν τὰ βασίλεια τοῦ Ἡλίου (Regia Solis) κεῖνται ἐν τῇ ἀνατολῇ, εἰσὶ δ' ᾠκοδομημένα ἐφ' ὑψηλῶν κιόνων, ἀπαστράπτοντα ἐκ χρυσοῦ καὶ τιμίων λίθων. Ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς ἀπαντῶσιν ὅμοιοι μῦθοι. Ὁ Ἥλιος, κατὰ τὴν σλαβικὴν μυθολογίαν, ἔχει ἴδιον οἴκημα (παλάτιον κατὰ τὸν πρωσσικὸν καὶ τὸν λιθουανικὸν μῦθον)· ἐκ τούτου ἐξέρχεται τὴν πρωΐαν, τὴν ἑσπέραν λούεται ἐν τῇ δύσει καὶ τὴν νύκτα ἐπιστρέφει εἰς αὐτό.[4]

---

[1]) «Μπαίνει ὁ ἥλιος» δύει· «τὰ 'μπάσματα τοῦ ἡλιοῦ,» ἡ δύσις (Ἐν Φθιώτιδι.)

[2]) Γ. Κρέμος ἐν ἐφημ. Νέᾳ Ἑλλάδι 26 Ὀκτωβρίου 1874 ἀρ. 35.

[3]) Legrand, Recueil de chansons populaires σ. 58 ἀρ. 34.

[4]) Hanusch, Slav. Myth. σ. 268.

Πολλὰ χωρία φιννικῶν ῥουνῶν περιγράφουσιν οἰκίας καὶ αὐλὰς τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων.[1]

Αἱ τῶν παραμυθίων ὅμως περιγραφαὶ τῆς κατοικίας τοῦ ἡλίου δὲν συνᾴδουσιν ἐν πολλοῖς ταῖς τῶν δημωδῶν παραδόσεων. Ὁ Ἥλιος ἁρπάσας τὴν Μαροῦλαν φέρει αὐτὴν εἰς τὴν κατοικίαν του, 'πίσω ἀπὸ τὰ βουνά, κατά τι ζακύνθιον παραμύθιον.[2] Ἐν ἑτέρῳ δὲ παραμυθίῳ ἐπίσης ζακυνθίῳ, μία βασιλοποῦλα φεύγει ἀπὸ τὸ βασίλειόν της καὶ ὑπάγει «ὅπου ἰδοῦν τὰ 'μάτια τση·» φθᾶσα δὲ εἰς τοὺς πρόποδας ὄρους καὶ ἀναρριχηθεῖσα εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ βλέπει μακρὰν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ὁρίζοντος λευκόν τι πρᾶγμα. Ἐρωτᾷ δὲ ἕνα καλόγηρον, ἐμφανισθέντα ἐνώπιόν της, (ὅστις ἦτο ὁ προστάτης ἄγγελος αὐτῆς) τί εἶναι ἐκεῖνο ἐκεῖ.

«Αὐτὸ εἶναι, παιδί μου, τῆς λέγει ὁ καλόγηρος, ὁ πύργος τοῦ Ἡλίου καὶ ἐκεῖ 'βρίσκουνται περισσότερα ἀπὸ δέκα χιλιάδες βασιλόπουλα, ποῦ ἦρθαν κυνῆγι καὶ τὰ λίθωσε ὁ Ἥλιος· Ἀλλὰ σὺ εἶσαι καλὸ κοράσι καὶ δὲν θέλω νὰ σοῦ 'βγῃ σὲ κακό, ἀλλὰ σὲ καλό. Διὰ τοῦτο θέλω νὰ σου ἐξηγήσω τὸ πρᾶγμα, καὶ ὄχι μόνο εἰς ἐσὲ νὰ ἔβγῃ σὲ καλό, ἀλλὰ νὰ 'μπορέσῃς νὰ κάμῃς καλὸ καὶ 'ς ἄλλους Μάθε λοιπὸν πῶς πρέπει νὰ 'πᾷς εἰς ἐκεῖνον τὸν πύργο 'Σ τὸ δρόμο θ' ἀκούσῃς βοὴ καὶ κακὸ καὶ ἀνθρώπιναις φωναῖς, τσῆ φωναῖς τῶν ἀδρεφιῶ σου, ποῦ θά σε καλοῦν· ἀλλὰ μὴν πιστεύεσαι, καὶ μὴ γυρίσῃς τὸ πρόσωπό σου, γιατὶ εἶναι δαιμόνια, καὶ ἂν γυρίσῃς θ' ἀπολιθωθῇς. Ἅμα φθάσῃς εἰς τὸν πύργο ἅρπαξε γρήγορα μία μεγάλη μποτίλια, ποῦ εἶναι 'ς ἕνα τραπέζι, τρέξε ὄξω καὶ ῥάντισε ὅλα τὰ λιθωμένα βασιλόπουλα μὲ τὸ νερό τση, γιατὶ ἐκειὸ εἶναι νερὸ τσῆ ζωῆς Τότε θὰ ἰδῇς ἐμπρός σου ἕνα μεγάλο γίγαντα, ποῦ θὰ θέλῃ νὰ σὲ φάῃ. Μὴ δειλιάσῃς ὅμως, μόν 'πὲ του ἀμέσως πῶς ἴσα ἴσα αὐτὸν ζητοῦσες. Τότε θὰ ζητήσῃ νερὸ καὶ νὰ τοῦ ἔχῃς ἀπὸ πρῶτα ἕτοιμο Ἅμα πάρῃ τὸ νερὸ θά σε πιάσῃ ἀπὸ τὸ χέρι καὶ θά σε φέρῃ εἰς τὸ παλάτι του καὶ θά σε πάρῃ γυναῖκα»[3]

Ὁ γίγας ἐκεῖνος εἶναι ὁ Ἥλιος, ὅστις ὅλην τὴν ἡμέραν λείπει ἔξω καὶ μόνον τὸ βράδυ ἐπιστρέφει. Ἄξιον σημειώσεως ἐν τῷ παραμυθίῳ τούτῳ εἶναι τὸ ἀναφερόμενον περὶ ἀπολιθώσεως τῶν προσερχομένων ἐγγὺς τοῦ πύργου τοῦ Ἡλίου. Ἀλ-

---

[1]) Castrén, Finnische Mythologie σ. 58. 59.

[2]) B. Schmidt, Griechische Mærchen usw. Lpz. 1877 ἀρ. 14 σ. 104.

[3]) Schmidt, αὐτ. ἀριθ. 15 σ. 166 κε.

λια παραμύθια μυθολογοῦσιν, ὅτι ἀπολιθοῦνται ὑπὸ μαγισσῶν ἢ τοῦ διαβόλου οἱ πλησιάζοντες εἰς τὰς κατοικίας αὐτῶν. Τὸ παρὸν ὅμως παραμύθιον φαίνεται διατηρῆσαν εὐκρινέστερα ἴχνη ἀρχαίων μύθων. Ὡς ἀλλαχοῦ πλατύτερον θὰ διαλάβωμεν, οἱ περὶ ἀπολιθώσεων μῦθοι, καί περ διαφόρως ὑπὸ πολλῶν ἑρμηνευθέντες ἀνάγονται μᾶλλον εἰς τοὺς ἡλιακούς. Ὁ ἡλιακὸς ἥρως Περσεὺς ἀπολιθοῖ διὰ τῆς γοργείας κεφαλῆς τοὺς κατοίκους τῆς Σερίφου,[1] ἡ δὲ τοῦ Ἡλίου θυγάτηρ Κίρκη μεταμορφοῖ εἰς σῦς τοὺς εἰς τὴν κατοικίαν αὐτῆς ἐρχομένους· καὶ ἡ μεταμόρφωσις θεωρητέα παραλλαγή τις τῶν περὶ ἀπολιθώσεως μύθων. Κατά τινας γερμανικοὺς μύθους, γίγαντες ἀπολιθοῦνται κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ Ἡλίου[2] ὁμοίως καὶ οἱ Hedningen ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἔδδα.[3] Ὁ Tylor ποιεῖται μνείαν ἀπαραλλάκτων μύθων τῶν ἰθαγενῶν τῆς κεντρικῆς Ἀμερικῆς καὶ τῶν κατοίκων τῶν νήσων Fidji.[4]

Εἰς τὰ παλάτια αὐτοῦ ἀναμένει τὸν Ἥλιον, κατὰ τοὺς δημώδεις μύθους, ἡ μάννα του, καὶ πρὶν εἰσέλθῃ, διὰ τῆς ὀπῆς, ὡς διὰ θυρίδος, ῥίπτει αὐτῷ σαράντα καρβέλια ψωμιά, γιατί εἶναι λιμασμένος ἀπ' τὴν πεῖνα, γιὰ νά τον προφθάσῃ. Καὶ ἅμα εἰσελθὼν καθήσῃ παρατίθενται αὐτῷ σαράντα φούρνων καρβέλια, ἅπερ ἐν ἀκαρεῖ καταβροχθίζει. Φοβερὰ δ' εἶναι ἡ ὀργή του, καὶ οὐαὶ τῇ μητρί, οὐαὶ ταῖς ἐν τοῖς βασιλείοις αὐτοῦ, ἂν μὴ εὕρῃ τὰ ψωμία ἕτοιμα! τότε τρώγει πᾶν τὸ προστυχόν. Οὕτω ποτὲ δι' ἀμέλειαν ἢ ἀσθένειαν τῆς μητρὸς, μὴ εὑρὼν ἕτοιμα τὰ ψωμία

1) Πρῶτος ἀναφέρει τὸν μῦθον ὁ Πίνδαρος. (Πυθ. Ι', 74 κε.). Βλ. καὶ Ἀπολλόδωρ., Β', δ', 3, 6.

2) Grimm, D. M. σ. 548 (455 δ' ἐκδ.)

3) Μετάφρ. K. Simrock σ. 314.

4) Edw. Tylor, La civilisation primitive τ. I σ 404.—«On doit observer par rapport au mythe de Persée, qu' un des episodes obscures qui s' y rattachent, la tête de Gorgone changeant en pierre ceux qui la regardent, répond au mythe du soleil lui même.» (αὐτ.)

κατέφαγε τοὺς ἀδελφοὺς, τὰς ἀδελφὰς καὶ τὸν πατέρα του·[1] κατά τινα δὲ μῦθον καὶ αὐτὴν τὴν μητέρα, διὸ ὅταν ἀνατέλλῃ κόκκινος λέγουσιν ἐν Πελοποννήσῳ, πῶς εἶναι ἀπὸ τὸ αἷμα τῆς μάννας του, τὴν ὁποίαν ἐσκότωσε, διότι δὲν τοῦ εἶχεν ἕτοιμον τὸ φαγητόν. Ὅθεν ἡ μήτηρ του ἔχει πάντοτε ἕτοιμα τὰ ψωμία, ἅτινα ψένονται οὐχὶ ἐν κλιβάνῳ, ἀλλὰ διὰ τῶν φλογῶν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου· ἐντεῦθεν ἴσως καὶ ἡ ἀρά· Νὰ 'πᾷς 'κεῖ ποῦ ψένει ὁ ἥλιος τὸ ψωμί,[2] ταὐτόσημος τῇ ἑτέρᾳ 'πίσω τὸν ἥλιο, ἧς ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν, ἤτοι ἐκεῖ, ὁπόθεν οὐκ ἔστιν ἐπάνοδος, εἰς τὴν ἄκρη τοῦ κόσμου. Ἀφ' οὗ χορέσῃ τὴν πεῖνάν του, ὁ Ἥλιος κοιμᾶται ἐπὶ μικρὸν,[3] καὶ ἀναστὰς τοῦ ὕπνου, ἐπανέρχεται ταχέως εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὀπὴν, ὁπόθεν ἀνατέλλει. Ὅταν κοιμᾶται δ' ὁ Ἥλιος, κοιμῶνται τὰ πάντα ἐν τῇ γῇ· οὐ μόνον ἄνθρωποι καὶ ζῶα, ἀλλὰ καὶ ἡ φύσις σύμπασα, διὸ λέγουσι, κοιμοῦνται τὰ νερά, κοιμᾶται ἡ θάλασσα κτλ.[4]

Ἰδίως ἄξιον σημειώσεως ἐν τοῖς ἀνωτέρω μύθοις εἶναι ὅτι ὁ Ἥλιος χαρακτηρίζεται αἱμόδιψος καὶ ἀδηφάγος. Ἐν ταῖς μυθολογικαῖς ταύταις παραστάσεσι βλέπομεν διατυπουμένας

---

[1]) Ἐν Στερεᾷ Ἑλλάδι (Ν. Ἑλλὰς ἀριθ. 35.) Ἐν Ἀθήναις παρὰ τοῦ κ. Κ. Ζησίου.

[2]) Τινὲς προστιθέασι, «κ' ἡ θάλασσα τ' ἁλάτι » — Τὴν ἀρὰν ταύτην εὑρίσκομεν καὶ ἐν νεοελληνικῷ ποιήματι, γραφέντι ὑπὸ Ἰούστου τοῦ ἐκ Κορώνης περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Ις' ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐκδοθέντι ὑπὸ Α. Ζήνου, ἀγνώστῳ δὲ τῷ Βρετῷ καὶ τῷ Σάθᾳ.

Καὶ κεῖ ποῦ ψένει τὸ ψωμὴν ὁ ἥλιος ὡς σὰν λέγουν
ὅσοι καὶ κεῖ πάντες ἀπὸ σὲ, νύκτα κ' ἡμέρα κλαίγουν.

(Πένθος θανάτου, ζωῆς μάταιον, καὶ πρὸς θεὸν ἐπιστροφή. Βενετ. 1543 φ. 6β.)

[3]) Κατά τινα σλαβικὰ παραμύθια ὁ ἥλιος κοιμᾶται τὴν νύκτα εἰς τὰ γόνατα μιᾶς Μοίρας (Soudiça), μητρὸς αὐτοῦ. (Chodzko, Contes Slaves σ. 32. 45.)—Κατά τινα δ' ἑλληνικὸν μῦθον, καθεύδων ἐν εὐνῇ χρυσῇ περαιοῦται πρὸς τὰς ἀνατολάς. (Μίμνερμος παρ' Ἀθηναίῳ ΙΑ' σ. 470).

[4]) Πρβλ. δημοτικόν τι βαυκάλημα ἢ ἐρωτικὸν δίστιχον·

Κοιμᾶτ' ὁ ἥλιος 'ς τὰ βουνὰ, κ' ἡ πέρδικα 'ς τὰ χιόνια,
κοιμᾶται τὸ πουλάκι μου 'ς τὰ μαλακὰ σεντόνια.

Παραλλαγὰς τούτου βλ. ἐν Jeannaraki ἀρ. 308 σ. 252.—Tomaseo, Canti popolari τ. III σ. 12.—Passow σ. 530 ἀρ. 490.—Ἀραβαντιν., σ. 332.

τὰς ἐντυπώσεις τοῦ κατὰ φύσιν ἀνθρώπου περὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων τῆς ἀνατολῆς κ.ὶ τῆς δύσεως τοῦ Ἡλίου. Ποικίλοι δ' εἰσὶν οἱ ἐκ τῶν παραστάσεων τούτων διαπλασθέντες μῦθοι, ὧν ἐνίους, μικρὸν παραλλάσσοντας ἴσως τῶν παλαιτάτων, διετήρησεν ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία, ἀναφέρουσα αὐτοὺς εἰς τὸν Ἡρακλέα. Τὸ πορφυροῦν χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ, τὰ ἐρυθρὰ καὶ χρυσίζοντα νέφη, τὰ κοσμοῦντα αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνατολὴν καὶ μάλιστα κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, παρέχουσι τὴν εἰκόνα χρυσίου ἢ αἵματος. Καὶ οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἐφαντάζοντο βεβαίως τὸν θεὸν τοῦ Ἡλίου αἱματόφυρτον, ἢ ἐκ τοῦ αἵματος ἀνθρώπων ἢ τεράτων, ἅπερ αὐτὸς ἀπέκτεινεν, ἢ ἐκ τοῦ ἰδίου αἵματος, πληγέντος ἢ φονευθέντος ὑπὸ τῶν δαιμόνων τῆς νυκτὸς καὶ τῆς σκοτίας. «Ἀναλογιζόμενοι,» γράφει μυθολόγος τις, «ὅτι παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς ἡ λατρεία τοῦ «ἡλίου ἦν κατ' ἐξοχὴν αἱματοχαρής, συμπεραίνομεν, ὅτι οἱ «πρῶτοι ἄνθρωποι ἐσκέπτοντο οὕτως· ἀφ' οὗ αὐτὸς ὁ θεὸς «ἀνὰ πᾶσαν πρωίαν ἐξέρχεται ἐξ αἱματηροῦ λουτροῦ, ἕπεται «ὅτι εἶναι φιλαίματος· ὅθεν καὶ ἡμεῖς, χαριζόμενοι αὐτῷ, «ὀφείλομεν νὰ χέωμεν αἷμα, καὶ ὅσῳ πολυτιμότερον τοῦτο, «τόσῳ μᾶλλον εὐπρόσδεκτον, ἄρα ἀνθρώπινον αἷμα.»[1]

Διὰ τῶν ἰδεῶν καὶ εἰκόνων τούτων ἐξηγεῖται διατί ὁ ἥλιος ἐν τοῖς παραμυθίοις τοῦ λαοῦ παρίσταται ὡς γίγας ἀνθρωποφάγος, ἔχων μέγιστα χείλη καὶ στόμα πλατύτατον.[2] Τὸ ζακύνθιον παραμύθιον, οὗ μέρος παρέθεμεν ἀνωτέρω, καλεῖ αὐτὸν μεγάλον γίγαντα, ἀπαραλλάκτως ὡς ἐφαντάζοντο ἴσως οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὸν Ὑπερίωνα.[3] Ὁ Ἥλιος, ὡς ἐν τοῖς

---

1) J. G. Hahn, Sagwissenschaftliche Studien. σ. 444-445.

2) Γ. Κρέμος ἐν Ν. Ἑλλ. ἀρ. 35.

3) Παρ' Ὁμήρῳ ἡ λέξις Ὑπερίων εἶναι ἐπίθετον τοῦ ἡλίου, ἅπαξ δ' ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ (Μ, 176) ἀναφέρεται καὶ πατρωνυμικὸν Ὑπεριονίδης καὶ δὶς Ὑπερίων, ὡς ὄνομα τοῦ Ἡλίου. (Ἰλιαδ. Τ, 398. Ὀδυσσ. Α, 24. Βλ. καὶ Ὑμν. Ἀπολλ. 369). Ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ὕμνοις (ΚΗ, 13. ΛΑ, 3) καὶ ἐν τῇ Θεογονίᾳ (στ. 134) ὁ Ὑπερίων μυθολογεῖται. Τιτάν, υἱὸς Γαίης καὶ Οὐρανοῦ.-Πρβλ. Maury, Hist. des religions de la Grèce antique. τ. I. σ. 129. «Dans les temps anciens... à côté d' Apollon, de Phaëthon, de Helios, se plaçait

παραμυθίοις περιγράφεται, κατ' οὐδὲν διαφέρει τῶν Γιγάντων καὶ τῶν Δρακόντων καὶ τῶν ἄλλων παρομοίων τεράτων. Ἔχει κατοικίαν καὶ σύζυγον, τρώγει ἀνθρώπους καὶ ὀσφραίνεται ἀ ν θ ρ ώ π ι ν ο ν κ ρ έ α ς, ἂν κρύπτηται ἐν τῇ κατοικίᾳ του ἄνθρωπος. Παρέχει γονιμότητα εἰς στείρας γυναῖκας, ἂν τῷ ὑποσχεθῶσιν ὅτι τὰ παιδία θὰ νήκωσιν αὐτῷ ἅμα συμπληρώσαντα τὸ δωδέκατον ἔτος, καὶ μὴ ἐκπληρουμένης ἑκουσίως τῆς ὑποσχέσεως, ἁρπάζει ταῦτα διὰ μιᾶς ἀκτῖνός του, εἰσδυούσης διὰ τῆς ὀπῆς τοῦ κλείθρου.[1] Ἀλλὰ περιποιεῖται αὐτὰ ἐν τῇ κατοικίᾳ του καὶ τὰ ἐξαποστέλλει οἴκαδε νοσταλγοῦντα, διὰ πιστῶν ἐλάφων ἢ λαγωῶν.[2] Κατά τι ἀνέκδοτον σμυρναϊκὸν παραμύθιον, γέρων τις, οὗ διὰ δόλου ἐσφετερίσθη εἷς ἑβραῖος τὴν περιουσίαν, λαβὼν καὶ τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα του δούλους, ἀπελπις φεύγει ἐκ τῆς πατρίδος του, καὶ μετὰ πολυήμερον ὁδοιπορίαν, φθάνει εἰς ἕνα τόπον ἔρημον. Ἐκεῖ βλέπει ἕνα πύργον καὶ καθήσας εἰς τὸ κατώφλιον, ζητεῖ ὀλίγον ψωμίον ἀπὸ τὴν ἐξελθοῦσαν θεραπαινίδα. Αὕτη, κατὰ παραγγελίαν τῆς κυρίας αὐτῆς, τὸν προσκαλεῖ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν πύργον.

«Ὁ γέρος 'σὰν ἦλθε μέσα καὶ 'σὰν τοῦ βάλανε καὶ ἦφαγε, ἤρχισε ἡ κοκκόνα ποῦ καθόντανε μέσα 'ς αὐτὸ τὸ πύργο νὰ τὸν ἐρωτᾷ πῶς κατήντησε ἐδῶ· ἐκεῖνος τότε τὰ ἔλεγε ἕνα καὶ ἕνα καὶ τὴν παρακάλεσε νὰ τὸν βοηθήσῃ. Ἐκείνη σὰν ἤκουσε τὸ γέρο, τοῦ 'πε· — «Ἐγὼ δὲν 'μπορῶ νά σου κάμω τίποτα, μὰ σὰν ἔρθῃ ὁ ἄνδρας μου, ὁ Ἥλιος, τότε ἐκεῖνος ἐμπορεῖ νά σε βοηθήσῃ· μονάχα ἐγὼ θὰ τὸν καλοπιάσω καὶ θά του δώσω πολὺ φαγί, γιὰ νὰ μὴ ζητήσῃ νά σε φάγῃ.» Ἅμα ἐτελείωσε, ἀκούεται ὄξω πολὺς κρότος· σὰν ἤκουσε ἡ κοκκόνα αὐτὸ τὸ κρότο λέγει τοῦ γέρου. — «Τώρα πρέπει νὰ κρυφθῇς, γιατὶ καθὼς ἔλθῃ πεινασμένος 'μπορεῖ νά σε φάγῃ. Τόνε παίρνει

Hyperion, transformé plus tard en un simple Titan, mais qui représentait d'abord le soleil parcourant les cieux à pas de géant, et qui rappelle d'une manière frappante le Vishnou du Veda.» Ἡ τοῦ Maury γνώμη στηρίζεται ἐν μέρει ἐπὶ τῆς ἐσφαλμένης ἐτυμολογίας τῆς λέξεως Ὑπερίωνος.

[1]) Schmidt, ἔνθ. ἀν. σ. 108 ἀρ. 15.

[2]) Hahn ἀρ. 41.—Schmidt ἀρ. 14 σ. 104. (Ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Μαροῦλα, ζακύνθιον). Ὅμοια παραδείγμασα περὶ ἀφιερωθέντων παιδίων βλ. παρὰ Hahn ρλ. 4. 5. 54. 68.

εὐθὺς καὶ τόνε κρύβει ’ς ἕνα τουλάπι· ’σὰν τὸν ἤκρυψε νὰ καὶ ἔρχεται ὁ Ἥλιος καὶ εὐθὺς ἠμυριζούντανε καὶ λέγει ’ς τὴ γυναῖκά του· — «ἀνθρωπινὸ κρέας μυρίζει! κἀνένα ἄνθρωπο θὰ ἔχῃς κρυμμένο· νὰ μοῦ τόνε φέρῃς, γιὰ νὰ τὸν φάγω.»[1] Αὐτὴ τότε τοῦ λέγει, — «Δὲν ’ξέρεις, ἄνδρα μου, τί λές· κἀνένα ἄνθρωπο θὲ νά φαγες καὶ σοῦ μυρίζει ἀκόμη· κάθησε νὰ φᾶμε, τὸ τραπέζι εἶναι ἕτοιμο» καὶ τόνε παίρνει εὐθὺς καὶ τὸν καθίζει ’ς τὸ τραπέζι. Σὰν ἔφαγε καλὰ καλὰ ὁ Ἥλιος, τόν ἐρωτᾷ ἡ γυναῖκά του, ἂν θέλῃ ἀκόμη.— «Ὄχι, λέγει ἐκεῖνος, ἠχόρτασα πιὰ καὶ ἄνθρωπο ἂν εἶχα δέν τὸν ἤτρωγα.» —«Μοῦ κάνεις ὅρκο, τοῦ λέγει ἡ γυναῖκά του, πῶς καὶ ἄνθρωπο νά σου φέρω δέν τον τρῶς;» Ὁ Ἥλιος ὤρκιστηκε πῶς δὲν θέλει πειράξει κἀνένα. Τότε ἡ γυναῖκά του φέρνει τὸ γέρο καὶ τοῦ διηγεῖται τὴν ἱστορίαν του. Ὁ Ἥλιος σὰν τὴν ἤκουσε τοῦ λέγει νὰ ’πάῃ ’ς τὸ χωριό του καὶ νὰ καταφέρῃ τὸν Ὀβρηὸ νὰ βάλῃ στοίχημα, πῶς ὁ Ἥλιος δὲν θὲ νά ’βγῃ ἀπὸ τὴν ἀνατολή, ἀλλ’ ἀπ’ τὴ δύσι. — Καὶ τοῦτο ἐγένετο πράγματι, οὕτω δ’ ὁ γέρων ἀνεκτήσατο τὴν περιουσίαν του.

Εἴδομεν ἀνωτέρω, ὅτι κατὰ τὰς δημώδεις παραδόσεις, ὁ Ἥλιος μυθολογεῖται, ὅτι ἐφόνευσε τοὺς ἀδελφοὺς, τὸν πατέρα καὶ αὐτὴν τὴν μητέρα του. Ὁ φόνος γονέων, ἀδελφῶν, τέκνων ἢ φίλων δύναται, νομίζομεν, νὰ θεωρηθῇ, ὡς ἰδιάζων χαρακτὴρ ἑλληνικῶν μύθων περὶ ἡλιακῶν ἡρώων καὶ θεοτήτων. Εἶναι δὲ προδήλως λείψανον παναρχαιοτάτων μυθολογικῶν παραστάσεων περὶ αἱματοχαροῦς ἡλίου. Πλεῖστοι ἐκ τῶν μύθων τούτων ἀναφέρονται εἰς τὸν Ἡρακλέα, περὶ οὗ μυθολογεῖται, ὅτι ὑπὸ μανίας καταλαμβανόμενος διέπραττε φόνους καὶ εἶτα κατ’ ἐπιταγὴν τοῦ δελφικοῦ μαντείου ἐδούλευεν ἢ ἐτέλει ἄθλους πρὸς κάθαρμόν.[2] Σπουδαιότατος δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ θηβαϊκὸς, καθ’ ὃν μανεὶς ὁ Ἡρακλῆς, οὐ μόνον τὰ ἐκ τῆς Μεγάρας ἴδια τέκνα ἐφόνευσεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν μητέρα, ὡς ἔχει ἡ παρ’ Εὐριπίδῃ διάπλασις τοῦ μύθου· οἱ Θηβαῖοι διηγοῦνται προσέτι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παυσανίου

---

[1]) Ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη παρίστανται ὡς ἀνθρωποφάγοι ἐν τοῖς παραμυθίοις καὶ ἄλλων λαῶν. (Kühn, Mærkische Sagen σ. 282 κε.—Schwartz, Naturansch. I. σ. 135 κε. καὶ ἐν Zeitschrift f. d. Gymnasialwesen 1868 σ. 473. 475.) Ἐν σερβικοῖς παραμυθίοις παρίστανται ὁτὲ μὲν ὡς εὐεργετικοί, ὁτὲ δὲ ὡς σκληροὶ καὶ ἀνθρωποφάγοι (Vuk Karadschitsch, Serb. Volksmærchen ἀρ. 10)

[2]) Βλ. καὶ Preller τ. II σ. 164 (163 γ’ ἐκδ.)

(Θ', ιά', 2) ὅτι καὶ αὐτὸν τὸν πατέρα του ἔμελλε νὰ φονεύσῃ, ὅτε ἐπιστᾶσα ἡ Ἀθηνᾶ ἔβαλε τὸν ἥρωα λίθῳ, ὃν σωφρονιστῆρα ὠνόμαζον· ὁ Εὐριπίδης μετέβαλε τὸν μῦθον, πλάσας, ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ πατρὸς ὠφείλετο εἰς τὴν παρέμβασιν τοῦ Θησέως. Ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Πρέλλερ, ὅ τε μῦθος οὗτος περὶ τοῦ φόνου τῶν ἰδίων τέκνων καὶ ὁ παραπλήσιος μεγαρικὸς περὶ Ἀλκαθόου, ἀνεφέροντο ἐν ἀρχῇ εἰς τὸν θεὸν τοῦ ἡλίου.[1] Ἐπίσης καὶ περὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐμυθολογεῖτο, ὅτι δίσκῳ βαλὼν ἀπέκτεινεν ἄκων τὸν ἐρώμενον Ὑάκινθον· καὶ περὶ τοῦ Περσέως ὅτι ἀπέκτεινε τὸν πάππον Ἀκρίσιον· ὁ Βελλεροφόντης, κατά τινα ὅμοιον μῦθον, ἐφόνευσε τὸν ἀδελφὸν Δηλιάδην·[2] ἕτερος δὲ ἥρως, πιθανῶς ἡλιακός,[3] ὁ Οἰδίπους, ἀπέκτεινε τὸν πατέρα καὶ ἐγένετο αἴτιος τοῦ θανάτου τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν καὶ τέκνων· ὁ Θησεὺς προὐξένησε τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς Αἰγέως· ὁ δὲ Κέφαλος, ὁ τῆς Ἠοῦς ἐρώμενος, ἐφόνευσε τὴν σύζυγον Πρόκριν.—Πάντες οἱ μῦθοι οὗτοι ἑρμηνεύονται διὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν φυσικῶν φαινομένων τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου· τὸ πορφυροῦν τοῦ οὐρανοῦ χρῶμα ἐδήλου, κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ κατὰ φύσιν ἀνθρώπου, ὅτι ὁ ἥλιος διέπραξε φόνον· ἐφόνευσε δὲ κατὰ τὰς διαφόρους ἑκάστοτε ἐντυπώσεις καὶ κατὰ τὰς σχετικῶς μεταγενεστέρας ἀναπτύξεις τῆς μυθολογικῆς εἰκόνος τὴν ἀδελφὴν ἢ τὴν μητέρα, ἤτοι τὴν Ἠώ, τὴν Σελήνην, τὴν πρωϊνὴν δρόσον, τὰ ἴδια τέκνα, ἤτοι τὴν βλάστησιν (ὑάκινθον) τοὺς ἀστέρας κλπ.

Ἐπίσης ἀρχαϊκὴ εἶναι καὶ ἡ παράστασις τοῦ ἡλίου ὡς ἀδηφάγου. Ἐκτὸς τῶν παραδόσεων ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο μνεία, περὶ καταβροχθίσεως ψωμίων κατὰ τὴν δύσιν, οὐκ ὀλίγα παραμύθια ἀφηγοῦνται τὴν θαυμαστὴν πολυφαγίαν αὐτοῦ.[4] Ἡ ἀ-

1) Αὐτ. σ. 183 (182).
2) Ἀπολλόδωρ. Β', γ', 1.
3) Βλ. Cox, The mythology of the Aryan nations. τ. II. σ. 68 κε.
4) Τὸ ζακύνθιον παραμύθιον τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Μαρούλας ἀναφέρει, ὅτι ὁ Ἥλιος συνήνει ἑκάστοτε νὰ μὴ ἀπαιτῇ τὴν Μαροῦλαν, ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ τῷ δίδῃ ἡ μήτηρ της μίαν πῆτταν. (Schmidt, Gr. M. σ. 104).

δηφαγία εἶναι κοινὸς χαρακτὴρ καὶ τῶν Γιγάντων, οἵτινες, κατὰ τὰ ἑλληνικὰ παραμύθια, τρώγουσι πολλάκις ἑκατὸν πρόβατα 'ς τὴν καθησιά.[1] Ἀντιστοίχους ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μυθολογίᾳ εὑρίσκομεν πολυαρίθμους περὶ τῆς ἀδηφαγίας καὶ πολυποσίας τοῦ Ἡρακλέους μύθους, ὧν ἡ πρώτη σημασία παρενοήθη. Τοῦτο δὲ προῆλθε κυρίως ἐκ τῆς παρεμβολῆς ἀλλοτρίων μυθολογικῶν στοιχείων, καθιστάντων δυσδιάκριτον τὸν ἡλιακὸν χαρακτῆρα τῶν ἀρχετύπων μύθων, καὶ ὑποδεικνύντων μᾶλλον σχέσιν τῆς λατρείας τοῦ Ἡρακλέους τῇ τῶν διονυσιακῶν θεοτήτων, ἢ ἀναφερομένων εἰς τὴν λατρείαν αὐτοῦ ὡς ἀγωνίου, καὶ ἰδανικοῦ τύπου ῥωμαλεωτάτου καὶ πολυφάγου ἀθλητοῦ. Ἀλλ' οἱ μὲν μῦθοι περὶ βουφάγου ἢ πολυφάγου Ἡρακλέους ἐνεῖχον πιθανῶς ἐν ἀρχῇ τὴν ἔννοιαν τῆς διαβρωτικῆς ἐνεργείας τοῦ ἡλιακοῦ θάλπους, οἱ δὲ περὶ τῆς πολυποσίας αὐτοῦ τὴν τῆς ἐξατμίσεως τῶν ὑδάτων ὑπὸ τοῦ ἡλίου. Ὁ φλέγων ἥλιος ὑποτίθεται διψαλέος,[2] κατά τινα δὲ εἰκόνα τοῦ Νόννου (Β, 499 κε.) ἀμέλγων «ἐξ ὑδάτων μεταγάστιον ἀτμίδα γαίης.»

Οἱ ἀρχαιότατοι τῶν περὶ βουφάγου Ἡρακλέους μύθων εἰσὶν ἴσως οἱ τοπικοὶ ἐν Ῥόδῳ καὶ ἐν τῇ Δρυόπων χώρᾳ (παρὰ τὴν Οἴτην), καθ' οὓς «βοηλάτου τινὸς λύσας τὸν ἕτερον τῶν ταύρων ἀπὸ τῆς ἁμάξης εὐωχεῖτο θύσας.»[3] Οἱ μῦθοι οὗτοι εἶχον πιθανῶς σχέσιν πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ ἥρωος, μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο ἡ συνήθεια τῶν Ῥοδίων, οἵτινες θύοντες τῷ Ἡρακλεῖ, κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον, μετὰ καταρῶν τοῦτο ἔπραττον, διατηροῦντες οὕτω τὴν μνήμην ἐπεισοδίου τινὸς τοῦ μύθου. Παραπλήσιά τινα ἐμυθολογοῦντο περὶ Ἡρακλέους καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἰδίᾳ ἄξιος μνείας εἶναι ὁ πρὸς τὸν Λεπρέα ἀγὼν πολυφαγίας καὶ πολυποσίας.[4] Ἕνεκα τῶν μύθων τούτων ὁ Ἡρακλῆς ἐπωνομάζετο παμφά-

1) Hahn, Gr. und. alb. Mærchen ἀρ. 58.
2) Schwartz, Naturansch. I. σ. 138.
3) Ἀπολλόδωρ. Β'. ε', 11, 8. ζ', 7, 1.
4) Ἀθην., Ι', σ. 411-412.-Αἰλιαν., Ποικ. Ἱστ. Α, 24.-Παυσαν., Ε, ε', 4.

γος, πολυφάγος,[1] βουφάγος,[2] γύλιος[3] πότης, bibax.[4] Τῆς δὲ ἀδηφαγίας καὶ τῆς πολυποσίας αὐτοῦ πολλάκις ἐποιοῦντο μνείαν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, μάλιστα οἱ κωμικοὶ ποιηταί. Σχεδὸν πάντες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, ἀποφαίνονται, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἦν ἀδηφάγος, κατὰ τὸν Ἀθήναιον, ὅστις παρατίθησι καὶ στίχους τινὰς ἐκ τοῦ Βουσίριδος τοῦ Ἐπιχάρμου καὶ τῆς Ὀμφάλης τοῦ Ἴωνος.[5] Ἐν ταῖς Ὄρνισι τοῦ Ἀριστοφάνους (στ. 1693 κε.) διακωμωδεῖται ἡ τοῦ Ἡρακλέους λαιμαργία, καὶ ἐν τῷ σατυρικῷ ἴσως δράματι τοῦ Εὐριπίδου, τῇ Ἀλκήστιδι, ὁ τοῦ Ἀδμήτου θεράπων εἰσάγεται θαυμάζων τὴν ἀμύθητον πολυφαγίαν καὶ τὴν πολυποσίαν τοῦ ἥρωος.[6] Ὁμοίως καὶ ἡ τέχνη ἀπεικόνιζεν ἐνίοτε τὸν Ἡρακλέα συνῳδὰ ταῖς ἰδέαις ταύταις,[7] μέγα σκύφος ἔχοντα πλήρες οἴνου,[8] ἢ ἐρίζοντα τῷ Διονύσῳ πολυποσίᾳ καὶ ἡττώμενον.[9]

Παραπλησίους μύθους ἀπαντῶμεν καὶ ἐν ταῖς μυθολογίαις ἄλλων ἐθνῶν. Κατὰ τὸν Creuzer, «ἐν Αἰγύπτῳ ὁ Ἡρακλῆς ἐπωνομάζετο Γιγῶν· ἡ δὲ λέξις αὕτη σημαίνει κραταιὸν ὀρ-

---

1) Ὀρφ. ὕμν. ΙΑ', 6.

2) Εὐστάθ., σ. 1513, 4 κε. — Περὶ τοῦ βουφάγου Ἡρακλέους βλ. ἐν ἐκτάσει Welcker, Gr. Gœtterlehre II σ. 786 — Preller, II, σ. 265 κε. (266 κε. β' ἐκδ.)

3) Ἡσύχιος ἐν λ.

4) Πρβλ. Macrob., Sat. V, 21. — Περὶ τῆς πολυποσίας τοῦ Ἡρακλέους βλ. καὶ Ἀθήν. ΙΑ' σ. 498. d. e. 499. b. ΙΒ' σ. 512.

5) Ἀθην., Ι', σ. 411. — Τὰ δράματα ταῦτα ἦσαν πιθανῶς σατυρικά.

6) Εὐριπ., Ἀλκ. 747 κε. — Σημειωτέον, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ δράματι καὶ ἕτερος, δημώδης ἐπίσης, ἀναφέρεται μῦθος, ὁ τῆς πάλης τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Θανάτου.

7) Βλ. Preller II. σ. 267 κε. — Welcker, II σ. 787 — Ὅμοιον ἔργον ἦν πιθανῶς ὁ τοῦ Λυσίππου χαλκοῦς Ἡρακλῆς ὁ Ἐπιτραπέζιος.

8) Περὶ τοῦ σκύφους βλ. Ἀθην. ΙΑ' σ. 498 d. e. — Macrob., ἔνθ. ἀν.— Βλ. πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν ἐξήγησιν ἀναγλύφου, εἰκονίζοντος τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Ἡρακλέους, ἐν Creuzer, Religions de l' antiquité, trad. par Guigniaut ἀρ. 683. πιν. 192. τ. IV μερ. I σ. 302 κε. Πρβλ. καὶ 683 ε πιν. 188.

9) Βλ. Creuzer, αὐτ. ἀρ. 684 πιν. 189. τ. IV, 1 σ. 305 κε. ἐκ τοῦ Millin, Monum. ant. inédits τ. I, 225.

χηστὴν ἢ θεὸν τῆς τραπέζης· ὅπως ἂν ᾖ αἱ ἰδέαι αὗται ὑπομιμνήσκουσι τὰς ἀρχαίας θεότητας τῆς Φοινίκης, τῆς Φρυγίας καὶ τῆς νήσου Σαμοθράκης... ὡς ἐπιτραπέζιον παριστᾶσι τὸν ἥρωα αἱ πανάρχαιαι θρησκεῖαι, ἡ δ' ἑλληνικὴ τέχνη ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς οὐχὶ σπανίως ἀπεικόνιζε τὸν ἥρωα καθήμενον παρὰ τράπεζαν καὶ σκύφος κρατοῦντα. Πιθανὸν ἐπίσης, ὅτι οἱ ῥωμαϊκοὶ μῦθοι περὶ τῶν παλαιῶν ἱερέων τοῦ Ἡρακλέους Potitii ἢ Pinarii[1] ἐπήγασαν ἐκ τῆς παραστάσεως Ἡρακλέους πότου. Ἴσως καὶ ὁ τῶν Φοινίκων Μελικέρτης (Μελκὰρθ) ἦν θεὸς ἐπιτραπέζιος.»[2] Καὶ αἱ μὲν γνῶμαι αὗται τοῦ Creuzer δέονται ἐπιμελεστέρας ἐξετάσεως καὶ βασάνου· ἀναμφισβήτητον ὅμως, ὅτι ἐν τοῖς μύθοις πολλῶν ἀρίων λαῶν ἡ ἀδηφαγία καὶ ἡ φιλοποσία ἀναφέρονται ὡς χαρακτῆρες ἡλιακῶν θεοτήτων. Ὅμοιος τῷ Ἡρακλεῖ εἶναι ὁ Γαργαντούας τῆς κελτικῆς μυθολογίας,[3] ἀντίστοιχος δὲ τῇ ἔριδι τοῦ Ἡρακλέους τῷ Λεπρεῖ ἡ τοῦ Loki τῷ Logi ἐν τῇ σκανδιναυικῇ· εἶναι δὲ ὁ Loki καὶ βουφάγος, ὡς ὁ Ἡρακλῆς.[4] Ὁμοίως δ Thor καταβροχθίζει ἕνα βοῦν παρὰ τῷ γίγαντι Thyrm,[5] καὶ πίνει ἐκ μακροῦ κέρατος ὅλην τὴν θάλασσαν. Κατὰ τοῦτο δ' ὁμοιάζει, ὡς ἀποδείκνυσιν ὁ Mannhardt,[6] τῷ βεδικῷ Ἴνδρᾳ, τῷ ἀπλήστῳ πότῃ τοῦ σ ό μ α.[7] Προστεθείσθω τούτοις, ὅτι καὶ οἱ γίγαντες (Riesen) τῆς γερμανικῆς μυθολογίας ἀναφέρονται ὡς ἀδηφάγοι καὶ φιλοπόται,[8] ἀπαραλλάκτως ὡς οἱ γίγαντες καὶ οἱ δράκοι τῶν νεοελληνικῶν παραμυθίων, οἱ Κύκλωπες τῶν ἀρχαίων μύθων,[9] καὶ ὁ ἥλιος τῶν σλαβικῶν παραμυθίων.[10]

---

1) Tit. Liv., I, 7.
2) Creuzer, αὐτ. τ. II μερ. I σ. 283 - 284.
3) Maury, Hist. des religions de la Gr. τ. I. σ. 553.
4) Βλ. Schwartz, Ursprung der Mythologie. σ. 186. Naturansch. I. 139.
5) Edda, übers. v. K. Simrock σ. 64.
6) Mannhardt, Germanische Mythen. Forschungen. 1858 σ. 99 κε.
7) Muir, Orig. sanscr. Texts. Lond. 1872 τ. V. σ. 88 κε.
8) Grimm. D. M. σ. 489.
9) Οἱ περὶ Κυκλώπων μῦθοι διετήρησαν πολλὰ ἴχνη ἡλιακῶν (Βλ. Schwartz, Naturansch. I πολλαχοῦ.)
10) Τσεχικόν. Chodzko, Contes des paysans Slaves σ. 44.

Τὰ περὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἡλίου ἀποτελοῦσι σύστημα μύθων, ἐκ τῶν περιεργοτάτων καὶ τὰ μάλιστα ἀξίων λόγου τῆς δημώδους μυθολογίας. Τὸν πατέρα του ἐφόνευσέ ποτε ὁ Ἥλιος βουλιμιῶν, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν ἐν τοῖς ἄνω παρέθεμεν. Τῆς δὲ μητρὸς αὐτοῦ πολλάκις γίνεται μνεία ἐν τοῖς δημοτικοῖς ᾄσμασιν. Ἡ μάννα τοῦ Ἡλίου ἐπαγρυπνεῖ ἐπὶ τῆς τακτικῆς πορείας αὐτοῦ, καταρᾶται τὴν ξανθὴν κόρην ἥτις διὰ μελωδικῶν ᾀσμάτων σκανδαλίζει τὸν ἥλιον καὶ ἀνακόπτει τὸν δρόμον του.[1] - Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν μήτηρ τοῦ Ἡλίου, τῆς Σελήνης καὶ τῆς Ἠοῦς ἐστὶν ἡ Εὐρυφάεσσα,[2] ἢ ἡ Θεία·[3] μεταγενέστεροι ὅμως μῦθοι λέγουσι τὴν Τηθὺν, ἥτις ἐδέχετο αὐτὸν δύνοντα ἐν τοῖς κύμασιν αὐτῆς·[4] ἡ Τηθὺς (μάμμη τοῦ Φαέθοντος) ἀποσύρει κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοὺς φραγμοὺς τοὺς φράσσοντας τὸν δρόμον τοῦ Ἡλίου.[5] Οἱ μῦθοι οὗτοι ὁμοιάζουσι τοῖς σλαβικοῖς (ἀρχαίοις πρωσσικοῖς), καθ' οὓς μήτηρ τοῦ Ἡλίου εἶναι ἡ θάλασσα.[6] Προῆλθον δ' ἐκ τῆς ἰδέας ἣν διεγείρει ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ ἡ δύσις αὐτοῦ, ὑπολαμβανομένη ὡς βύθισις εἰς τὸν ὠκεανόν. Ἐξ ἑτέρας πάλιν ἀντιλήψεως τῆς εἰκόνος τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου γεννᾶται ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ Ἠὼς ἢ μᾶλλον τὸ ἑωθινὸν καὶ τὸ ἑσπερινὸν λυκόφως εἶναι ἡ μήτηρ τοῦ ἡλίου. Ἐν τῷ Ῥὶγ Βέδᾳ ἡ Ἠὼς παρίσταται ὡς

---

1) Κι' ἀπὸ τὸν ὄχλο τὠργαλειοῦ, κι' ἀπ' τὸν ἠχὸ τῆς κόρης,
τὸν Ἥλιο ἐσκαντάλισε κι' ἀργεῖ νὰ βασιλέψῃ.
Τὤμαθ' ἡ μάννα τοῦ Ἡλιοῦ καὶ τήνε καταριέται·
—«Κόρη κι' ἂν ἦσ' ἀνύπαντρη, κακὴ μοῖρα νὰ λάβῃς κλπ.

Ἀκούσασα ὅμως παρ' αὐτῆς, ὅτι ἐτραγῴδει, ἐπειδὴ ἔλαβε τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν, ὅτι ὁ σύζυγός της ἀπὼν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὰ ξένα ἔμελλε ταχέως νὰ ἐπιστρέψῃ, ἡ μάννα τοῦ Ἡλιου ἔπαυσε τὰς κατάρας καὶ τὴν ηὐχήθη. (Μανούσου, Β' σ. 84.—Ζαμπελ., σ. 740.— Passow, ἀρ. 539. σ. 416. — Ἀραβαντ., σ. 287 ἀρ. 474.)—

2) Ὁμ. Ὑμν. ΛΑ', 2 κε.

3) Ἡσιοδ. Θεογον. 371.

4) Ovid., Met. II, 68-69.

5) Αὐτ. 156.

6) Hanusch, Slav. Myth. σ. 201.

μήτηρ τοῦ ἡλίου,[1] καίτοι ἐν ἄλλοις βεδικοῖς ὕμνοις λέγεται ἀδελφή, ἐρωμένη, ἡ σύζυγος αὐτοῦ.[2]

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πουκεβὶλ, ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπικρατεῖ ἡ δοξασία, ὅτι ἡ Παναγία ἀνοίγει τῷ Ἡλίῳ τὴν πύλην τῆς ἀνατολῆς,[3] ἐπέχουσα οὕτω τὴν θέσιν τῆς Ἠοῦς. Ὁ κ. Αἰμίλιος Βυρνοὺφ ἐκφράζει τὴν γνώμην, ὅτι ἡ Παναγία ἀντικατέστησε τὴν Ἀθηνᾶν, ἣν ὑπολαμβάνει προσωποποίησιν τῆς Ἠοῦς, καὶ τούτου ἕνεκα οἱ πλεῖστοι τῶν ναῶν τῆς Ἀθηνᾶς, εἰς χριστιανικοὺς μεταβληθέντες, ἀφιερώθησαν τῇ Παναγίᾳ[4] Ἀλλ' ἡ εἰκασία αὕτη φαίνεται ἡμῖν ἀβάσιμος, νομίζομεν δὲ, ὅτι οἱ μὲν ναοὶ τῆς Ἀθηνᾶς ἀφιεροῦντο τῇ Παναγίᾳ, ὡς παρθένῳ ἐπίσης, ἡ δὲ φυσικὴ ἔννοια τῶν περὶ Ἀθηνᾶς μύθων εἶχε παντελῶς λησμονηθῇ κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους· ἄλλως δὲ ἀμφίβολον σφόδρα ἂν ἀνεφέροντό ποτε εἰς τὸ φαινόμενον τῆς ἠοῦς. Ἡ παράστασις ὅμως τῆς Παναγίας ὡς ἠοῦς ἦν συνήθης, ἀφ' ὅτου συνεχωνεύθησαν ἐν τῇ χριστιανικῇ λατρείᾳ πολλὰ ἐκ τῆς λατρείας περσικῶν καὶ αἰγυπτιακῶν ἡλιακῶν θεοτήτων, τοῦ Μίθρα καὶ τοῦ Ὥρου, προσλαβόντος τοῦ Χριστοῦ χαρακτῆράς τινας αὐτῶν καὶ ἐπικληθέντος ἡ λ ί ο υ, ἡλίου τῆς δ ι κ α ι ο σ ύ ν η ς κλπ. Ὅθεν πολλάκις ἐν τῇ χριστιανικῇ λατρείᾳ ἡ Παναγία ὑμνεῖται ὡς αὐγὴ μυστικῆς ἡμέρας, μήτηρ τοῦ ἡλίου Χριστοῦ, ὄρθρος φαεινὸς κλπ.[5] Ἐκ τῶν χριστιανικῶν δὲ τούτων ἰδεῶν ἐπήγα-

---

[1]) Rig Veda I. 8, 1. trad. Barth. Saint-Hilaire ἐν Journal des Savants. 1853 σ. 467.—Βλ. καὶ Max Müller ἔνθ. ἀν. σ. 300.

[2]) Max Müller σ. 290 κε. — Muir, ἔνθ. ἀν. σ. 190 κε.

[3]) Pouqueville, Voyage en Grèce τ. IV σ. 406 κεφ. 122.

[4]) Burnouf, La légende Athénienne σ. 67 κε.

[5]) Ἐν τῷ ἀκαθίστῳ ὕμνῳ·

Χαῖρε τὸ φῶς ἀρρήτως γεννήσασα.

(οἶκος 4. — Pitra, Anecd. sacra. I σ. 252. — Christ et Paranikas, Anthologia graeca carminum christianorum. σ. 141 στ. 44).

Χαῖρε, ἀστέρος ἀδύτου μήτηρ.
Χαῖρε, αὐγὴ μυστικῆς ἡμέρας.

(οἶκος 10. — Pitra σ. 254. — Christ σ. 142 στ. 108—9).

Χαῖρε, ὅτι τὸν πολύφωτον ἀνατέλλεις φωτισμόν.

σεν ἀναμφηρίστως ἡ νεοελληνικὴ δοξασία περὶ τῆς Παναγίας, ἀνοιγούσης τὰς πύλας τῆς ἀνατολῆς τῷ ἡλίῳ. — Ἐντεῦθεν πιθανῶς ἐλήφθη καὶ ὑπὸ τῶν Σλάβων ὁμοία δοξασία, καθ' ἣν ἡ Παναγία ἐπέχει παρὰ τῷ Ἡλίῳ μητρὸς θέσιν, διακρινομένη τῆς μυθολογικῆς αὐτοῦ μητρός. Βοσνιακόν τι δημῶδες ᾆσμα ἔχει οὕτω·

Μιὰ φορὰ ταξεῖδι 'πῆγε ὁ ἥλιος
Τρέχ' ἡ μάννα του καὶ τὸν ρωτάει·
—«Ποῦ θὰ μένῃς, ἥλιε μου, τὸ βράδυ;
ποιὸς τὸ δεῖπνό σου θὰ ἑτοιμάζῃ;
ποῖος τὸ κρεβάτι σου θὰ στρώνῃ

(οἶκος 23. Pitra σ. 261. — Christ σ. 146 στ. 266).

Ὁμοίως καὶ ἐν κανόνι Ἰωσὴφ τοῦ ὑμνογράφου εἰς τὴν θεοτόκον, τῷ σαββάτῳ τοῦ ἀκαθίστου ὕμνου.

Ὄρθρος φαεινός, χαῖρε ἡ μόνη
τὸν ἥλιον φέρουσα Χριστὸν
φωτὸς κατοικητήριον,
χαῖρε τὸ σκότος λύσασα
καὶ τοὺς ζοφώδεις δαίμονας
ὁλοτελῶς ἐκμειώσασα.

(Τριῴδιον σ. 233. — Migne, Patrol. gr. τ. 105 σ. 1020. — Christ σ. 248 στ. 29 κε.)

Ἀνυμνοῦμέν σε βοῶντες· χαῖρε ὄχημα
ἡλίου τοῦ νοητοῦ.
(Crist σ. 249 στ. 122 κε.)
Ὤφθης φωτισμὸς ἡμῶν καὶ βεβαίωσις,
ὅθεν βοῶμέν σοι·
χαῖρε ἄστρον ἄδυτον εἰσάγον κόσμῳ τὸν μέγα ἥλιον.

(Christ σ. 251.) — Πλεῖστα ἄλλα τοιαῦτα παραδείγματα εὑρίσκομεν παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις ὑμνογράφοις, ἅτινα ὅλως ἄσκοπον κρίνομεν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα. Περιοριζόμεθα δὲ νὰ προσθέσωμεν δύο ὅμοια ἐκ λειτουργικῶν βιβλίων τῶν καθολικῶν, πρὸς ἔνδειξιν ὅτι δὲν εἶναι καὶ αὐτοῖς ἄγνωστος ἡ παράστασις τῆς Παναγίας ὡς ἠοῦς. «Aurora. Virgo, fuisti Solis intelligibilis justitiae, per quem ex ignorentiae tenebris sumus eruti» (Ex canone feriae II hebd. VI παρὰ Migne, Patr. gr. τ. 105 σ. 1401)

O clere aube journée de lumière tres pure
qui des peschiez destruis la tenebre obseure.

(Ἐκ γαλλικῆς μεταφράσεως λατινικοῦ θεοτοκίου, κατὰ χειρόγραφον τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος πιθανῶς, παρὰ Gubernatis, Le novelline di Santo Stefano. 1869 σ. 10. Estratto dalla Rivista contemporanea naz. italiana. — Βλ. καὶ Zeitschrift f. deutsche Philologie 1868 τ. I σ. 179).

καὶ πρωῒ πρωῒ θά σε 'ξυπνάῃ,
χώραις καὶ χωριὰ γιὰ νὰ ζεσταίνῃς ;...»
—«Μὴν πικραίνεσαι, καλή μου μάννα·
'ς τοῦ παντοδυνάμου θὰ κονεύω·
τοῦ θεοῦ ἡ μάννα θά με τρέφῃ,
τοῦ θεοῦ ἡ μάννα θά μου στρώνῃ,
καὶ πρωῒ πρωῒ θά με σηκώνῃ,
χώραις καὶ χωριὰ γιὰ νὰ ζεσταίνω.»[1]

'Αδελφὰς δὲ ἡλίου, καθ' ὅσον ἡμεῖς τοὐλάχιστον εἰξεύρομεν, τὰ δημοτικὰ ᾄσματα καλοῦσι μόνας τὰς ἁμιλλωμένας αὐτῷ ἐπὶ καλλονῇ.[2] Ἔν τινι δὲ ἀλβανικῷ παραμυθίῳ τοῦ Πόρου, ἀναφέρονται δύο ἀδελφαὶ τοῦ Ἡλίου, αἵτινες, ὡς αἱ Λάμιαι τῶν νεοελληνικῶν, πανίζουσι τὸν φοῦρνον διὰ τῶν μαστῶν καὶ φουρνίζουσι τὰ ψωμία διὰ τῶν χειρῶν·[3] ἐν τῇ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ ἀναφέρονται ὡς ἀδελφαὶ τοῦ Ἡλίου ἡ Σελήνη καὶ ἡ Ἠώς, ἣν καὶ οἱ βεδικοὶ ὕμνοι λέγουσι πολλάκις ἀδελφὴν αὐτοῦ.[4]

'Επίσης ἐν παρομοιώσεσιν ἀναφέρονται παιδία καὶ θυγατέρες Ἡλίου, πρὸς ἔνδειξιν ἐκθαμβούσης καλλονῆς· «ἔλαμπεν

---

[1]) Rosen, Bulgar. Volksdichtungen ἀρ 18 σ. 99. — Ἐν δημοτικοῖς λεττικοῖς ᾄσμασιν ὁ Ἕσπερος καὶ ὁ Αὐγερινός, οὐχὶ ἡ μήτηρ τοῦ Ἡλίου, εὐτρεπίζουσι τὴν κατοικίαν αὐτοῦ. (W. Mannhardt ἐν Zeitschrift f. Ethnologie 1875 σ. 76 ἀρ. 4. 6. καὶ σ. 289.) Ὁ Αὐγερινός, ἀνάπτει τὸ πρωῒ φωτίαν τοῦ ἡλίου, ὁ Ἕσπερος στρώνει τὸ βράδυ τὸ κρεβάτι του. (Rhesa, Litthauische Volkslieder ἀρ 78 σ. 217. Βλ. καὶ ἀρ 81 σ. 223. —Nesselmann, Littauische Volksl. ἀρ 1. 2.)

[2]) Αὐτή 'ναι τοῦ Ἥλιου ἡ ἀδερφή, τοῦ φεγγαριοῦ 'ξαδέρφη (Κερκύρας. Μανούσου, Β' σ. 68).

Ψυχή μου, μὲ τὸν ἥλιο ἔχεις ἀδερφοσύνη,
κι' ὄντε μισεύγει ὁ ἥλιος τ'ς ἀχτίδες του σ' ἀφίνει.
(Ieannaraki, σ. 289 ἀρ. 246.)

Ἐσ' εἶσαι ποῦ γεννήθηκες ἀντάμα μὲ τὸν ἥλιο (αὐτ. σ. 270 ἀρ. 94).

[3]) Hahn. ἀρ. 100. - Ἀδελφὴν ἡλίου ἀναφέρουσι καὶ ῥωσσικὰ παραμύθια. (Ralston, Contes populaires de la Russie; trad. Brueyre σ. 169-175. Ἡ μάγισσα καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ ἡλίου)

[4]) M. Müller, Ursprung d. Religion. σ. 299.

ᾳ νέος, 'σὰν παιδὶ τοῦ ἡλίου», λέγει παραμύθιόν τι.[1] Καὶ μακεδονικόν τι ᾆσμα·

Καὶ κάμν' ἡ νύφη τὸ παιδί, παιδὶ ἀπὸ τὸν ἥλιο.[2]

Οὕτω λέγει καὶ ὁ βυζαντινὸς Νικήτας ὁ Εὐγενιανός, περιγράφων τὴν ὡραιότητα τῆς Δροσίλλης.

Μητρὸς Σελήνης, πατρὸς Ἡλίου τέκνον.[3]

Ἡ ἀρχαία μυθολογία ἀναφέρει πολλοὺς υἱοὺς τοῦ Ἡλίου· ἰδίᾳ δὲ μῦθός τις τῶν Ῥοδίων ἀποδίδωσιν αὐτῷ ἑπτὰ υἱοὺς καὶ μίαν θυγατέρα,[4] ὃν ἀριθμὸν εὐτυχέστατον νομίζουσιν αἱ ἑλληνίδες μητέρες, διὸ καὶ εὔχονται ἀλλήλαις· «νὰ κάμῃς ἑξ ὑγιοὺς καὶ μιὰ μηλιά·» ἢ «καὶ μιὰ κόρη.»[5]

Ὁ Ἥλιος ἔχει σύζυγον τὴν Σελήνην, κατὰ τὴν ἑπομένην περιεργοτάτην ἀθηναϊκὴν παράδοσιν.[6]

Ὁ Ἥλιος πανντρεύτη τὴ Σελήνη· τὴν 'πῆρε γυναῖκα καὶ τὴν ἀγαποῦσε, ἀλλὰ καὶ τὴν ζήλευε παραπολύ. Διὰ τοῦτο ὅσο ἦτον ὁ Ἥλιος 'ς τὸ σπίτι, ἡ Σελήνη δὲν ἐφαίνετο, ἀλλ' ἔμενε κρυμμένη. Ἤθελε ὅμως νὰ ἔβγῃ καὶ αὐτὴ κομματάκι ἔξω καὶ τήραγε πότε θὰ 'βγῃ ὁ ἄντρας της γιατὶ ἦταν κυνηγὸς καὶ 'πήγαινε καθημέρα 'ς τὸ κυνήγι. Ὅταν πέρναγε ὁ Ἥλιος 'πίσω ἀπὸ τὰ βουνά, ἅμα δὲν ἄκουγε τὰ βήματά του κύτταζε μπαμπουλωμένη ὡς τὰ 'μάτια πότε θὰ 'βγῇ. Ἂν ἔβλεπε τὴν ἀκολουθία του, τὰς ἀκτῖνας, ἔμενε σκεπασμένη· ἅμα ἐχάνετο καὶ ὁ τελευταῖος ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τοῦ ἀνδρός της, ἔβγανε τὸ πρόσωπό της καὶ ἐχαίρετο τὸν κόσμο. Ἅμα πάλιν ἔβλεπε ἀπὸ τὰ βουνὰ τὴν ἀκολουθία εἰς τὴν ἀνατολή, ἔμπαινε μέσα. Ἔτσι ζοῦσε πάντοτε καλὰ μὲ τὸν ἄντρα της.

---

1) Hahn. τ. I. σ. 213. Βλ. καὶ σ. 72.

2) Ὁ ἐν ΚΠ. ἑλλ. φιλ. σύλλ. τ. Θ' σ 194.

3) Νικητ. Εὐγενιαν. Β', 76. Βλ. καὶ 85 κε.

τέκνον Ἡλίου,
φέρουσα πατρὸς ἐμφέρειαν Ἡλίου,
ἢ καὶ παρ' αὐτὸν ἀντερίζουσα πλέον.

4) Σχολ. εἰς Πινδ. Ὀλ. Ζ, 100. 131 κε.-Ovid., Met. IV, 204.

5) Ἐπίσης συνήθης ἡ εὐχή· «ἐννιὰ γυιοὺς καὶ μιὰ κόρη.

6) Τὴν παράδοσιν ταύτην μοὶ διηγήθη ἡ εὐπαίδευτος κυρία Μαριάννα Γρ. Καμπούρογλου, ἥτις φιλοτίμως ἀπεθησαύρισε πολλὰ μνημεῖα τῆς δημώδους γραμματολογίας καὶ πολλὰς πληροφορίας περὶ τοῦ βίου, τῶν ἐθίμων καὶ τῶν προλήψεων τοῦ λαοῦ. Τούτων ἔνια ἐδημοσίευσε κατὰ καιροὺς ἐν περιοδικοῖς συγγράμμασι. Ἀνομολογῶ δ' αὐτῇ χάριτας διὰ τὰς πολυτίμους ἀνακοινώσεις, ἃς ὀφείλω εἰς τὴν εὐμενῆ αὐτῆς προθυμίαν.

Οἱ ἑλληνικοὶ μῦθοι ἀναφέρουσι πολλὰ ὀνόματα συζύγων καὶ ἐρωμένων τοῦ Ἡλίου.[1] Κατὰ τὸν Στησίχορον, ὁ Ἥλιος διὰ τοῦ ὠκεανοῦ ἀφικνεῖται τὴν νύκτα

ποτὶ ματέρα κουριδίαν τ' ἄλοχον
παῖδάς τε φίλους.[2]

Ἡ δὲ Σελήνη μυθολογεῖται συνήθως ἀδελφὴ τοῦ Ἡλίου· ὡς ὅμως ἐν τοῖς βεδικοῖς ὕμνοις ἡ Ἠὼς ὁτὲ μὲν λέγεται ἀδελφή, ὁτὲ δ' ἐρωμένη ἢ σύζυγος τοῦ Ἡλίου, καὶ ἐν τῇ μυθολογίᾳ ἄλλων λαῶν παρίσταται ἡ Σελήνη ὡς ἀδελφὴ ἢ σύζυγος αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ ὑπῆρχον βεβαίως μῦθοι περὶ τοιαύτης σχέσεως αὐτῶν. Τούτου δ' ἕνεκα εἰκάζομεν ὅτι ἐξ ἀρχαιοτέρων μύθων πηγάζουσι τὰ ὑπὸ μεταγενεστέρων ποιητῶν μυθολογούμενα, ὅτι ἡ Σελήνη ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Ἡλίου τὸν Ἄμπελον,[3] τὸν Πενθέα[4] καὶ τὰς τέσσαρας ἀμφιπόλους τῆς Ἥρας.[5] Εἰς τοὺς μύθους δὲ τούτους δέον νὰ συγκαταριθμηθῇ ὁ χαριέστατος ἀττικὸς περὶ Κεφάλου καὶ Πρόκριδος, ὅστις ἐν πολλοῖς ὁμοιάζει τῇ ἀνωτέρῳ ἀττικῇ ἐπίσης παραδόσει. Ὁ Ἥλιος μυθολογεῖται κυνηγὸς ὡς ὁ Κέφαλος καὶ ὡς ἐκεῖνος ζηλότυπος. Ἐδύνατό τις μάλιστα νὰ ὑπολάβῃ τὸν περὶ Ἡλίου μῦθον ἀρχαιότερον, διὰ τὴν ἁπλότητα αὐτοῦ, τὴν πιστὴν παράστασιν τοῦ φυσικοῦ φαινομένου καὶ τὴν ἀφελῆ ἐξήγησιν τῆς ἐξ ὑπαμοιβῆς ἀνατολῆς καὶ δύσεως τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν διαφόρων ἐπεισοδίων καὶ περιπετειῶν, δι' ὧν μεταγενέστεροι μυθολόγοι ἐκόσμησαν τὸν περὶ Κεφάλου καὶ Πρόκριδος μῦθον, συγχωνεύσαντες ἀττικούς, κρητικούς, βοιωτικοὺς καὶ κεφαλληνιακοὺς μύθους.[6] Ὁ Κέφαλος εἶναι προσωποποίησις τοῦ Ἡλίου, οὗ ἡ

[1] Βλ. Jacobi Handwœrterbuch der griech. u. rœm. Mythologie σ. 379-380.-Burkhardt, Mytholog. des Homer u. Hesiod I § 87.

[2]) Παρ' Ἀθηναίῳ ΙΑ' σ. 469.

[3]) Νόνν., Ι', 214.

[4]) Αὐτ. ΜΔ', 171.

[5]) Κόιντ., Ι', 337.

[6]) Βλ. Preller Gr. Myth. II σ. 146.

φωτοβόλος κεφαλὴ ἐπιφαίνεται τὴν πρωΐαν ἐν τῷ ὁρίζοντι, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ὀρέων,[1] καὶ ὃν πολλάκις παρίστη ἡ τέχνη διὰ κεφαλῆς καλλικόμου. Ἡ δὲ Πρόκρις εἶναι ἡ Σελήνη ἐν τῇ συνήθει αὐτῆς παραστάσει, γυναικὸς ἐξόχου καλλονῆς καὶ σεμνότητος.[2]—Ἴσως ἡ βάσις τῶν τοιούτων μύθων περὶ γάμων τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης εἶναι παναρχαία, σχέσιν ἔχουσα πρὸς τὸν ἰνδικὸν μῦθον τοῦ γάμου τοῦ Σουρύα (Ἡλίου) μετὰ τῆς Σόμα,[3] ἥτις συνεταυτίσθη τῇ Σελήνῃ ἐν τοῖς μετὰ τοὺς βεδικοὺς ὕμνους χρόνοις.[4] Παραπλησίους μύθους εὑρίσκομεν παρὰ σλάβοις καὶ γερμανοῖς. Ὁ τῆς σελήνης θεός, κατά τι δημῶδες λιθουανικὸν ᾆσμα, νυμφεύεται τὴν θεὰν τοῦ ἡλίου, ἀλλ' ἀπιστήσας καὶ ἐρασθεὶς τῆς θεᾶς τοῦ αὐγερινοῦ κατατέμνεται εἰς τεμάχια ὑπὸ τοῦ μεγάλου θεοῦ τῆς βροντῆς Περκούν.[5] Γερμανικὴ δέ τις παράδοσις λεγει ὁμοίως τὴν σελήνην καὶ τὸν ἥλιον συζύγους.[6] Περίεργος εἶναι καὶ ἡ σύγχυσις τῆς σχέσεως τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, ὡς ἀδελφῶν καὶ ὡς συζύγων, ἔν τινι δημοτικῷ ῥωμουνικῷ ᾄσματι· ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη ἦσαν ἀδελφοί, ἐπειδὴ δὲ ἠθέλησαν νὰ νυμφευθῶσι κατηστερίσθησαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ.[7] Ἀνάλογοι τοῖς μύθοις τούτοις εἰσί τινες ἀγρίων λαῶν· οἱ Καραΐβαι νομίζουσι τὸν Αὐγερινὸν σύζυγον τῆς Σελήνης,[8] οἱ δὲ ἰθαγενεῖς τῆς Χρυσῆς ἀκτῆς τὸν Ἕσπερον μνηστῆρα αὐτῆς.[9]—Ἴσως οὐχὶ ἄσχετοι

---

1) Décharme, Myth. de la Gr. antique σ. 526.

2) Preller II σ. 145.-Décharme ἔνθ. ἀν.-Κατ' ἄλλους ἡ Πρόκρις εἶναι ἡ πρωϊνὴ δρόσος (πρὼξ-κὸς) ἡ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἐξατμιζομένη. (Max Müller, Essais de mythologie comparée; trad. G. Perrot. σ. 110 κε.-Cox, The mythology of the Aryan nations τ. II σ. 91.)

3) Indische Studien τ. V σ. 269 κε. 178 κε.

4) Muir ἔνθ. ἀν. τ. V σ. 270.

5) Rhesa, Litth. Volkslieder. Berlin, 1843. ἀρ. 27. σ. 93. καὶ σ. 239-241.—Nesselmann, ἀρ. 1 σ. 1.-Βλ. καὶ Hanusch, Slav. Mythol. σ. 269.

6) Schœnwerth, Aus der Oberpfalz II σ. 57.-Βλ. ἐν γένει Schwartz, Naturansch. I σ. 159 κε. 166. 147.

7) Alexandri, Chants populaires de la Roum. 1855 σ. 53 κε.

8) Bastian, ἐν Zeitschrift f. Ethnologie 1872 σ. 378.

9) Αὐτ. σ. 380.

ταῖς ἰδέαις ταύταις εἰσὶν αἱ παρομοιώσεις τοῦ γαμβροῦ πρὸς τὸν ἥλιον καὶ τῆς νύμφης πρὸς τὴν σελήνην ἐν δημοτικοῖς γαμηλίοις ᾄσμασιν.[1] Ἐν δὲ τῷ Ψαλτηρίῳ, ἀντιθέτως ἐκλαμβανομένης τῆς εἰκόνος, ὁ ἥλιος παραβάλλεται πρὸς νυμφίον, ἐκπορευόμενον τοῦ παστοῦ αὐτοῦ.[2]

Β'.

Ἥλιος ὡραῖος.—Παρομοιώσεις.—Δίδει ὡραιότητα.—Ἔρις περὶ κάλλους.—Ἥλιος ὡς ὄμμα.—Πανδερκής.—Ἐρωτήσεις.—Ἥλιος ὡς ἀγγελιαφόρος.

Ἡ θέα τοῦ ἡλίου, ἐν λαμπρότητι διανύοντος τὸν ἐν τῷ οὐρανῷ δρόμον του καὶ διὰ τῶν χρυσῶν ἀκτίνων αὐτοῦ θαμβοῦντος τοὺς εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντας, διεγείρει, ὡς εἰκός, τὴν ἰδέαν τοῦ τελείου κάλλους. Ἐν τῇ δημώδει ἑλληνικῇ ποιήσει συνηθέσταταί εἰσι καὶ ποικιλώταται εἰκόνες καὶ παρομοιώσεις, εἰλημμέναι ἐκ τοῦ ἡλίου, πρὸς παράστασιν γυναικείας καλλονῆς. Οἱ ἐρῶντες ἀποκαλοῦσι τὴν ἀγαπωμένην ἥλιον,[3] ὡραία νεᾶνις λέγεται Ἀλιογέννητη, γέννημα τοῦ Ἡλίου, καὶ ἡ Πανα-

---

1) Χασιώτης, ἔνθ. ἀν. σ. 41.

Καλότυχη, μοὺρ μάννα,
ὀπὤστειλες τὸν ἥλιο,
νὰ φέρῃ τὸ φεγγάρι
νὰ λάμπῃ τοῦ σπιτιοῦ σου.

Πρβλ. αὐτ. σ. 44 ἀρ. 15. σ. 48 ἀρ. 30.—Οὕτω καὶ ἀνέκδοτόν τι θηραϊκὸν γαμήλιον ᾆσμα, (ἐκ τῆς συλλογῆς Ν. Πεταλᾶ).

Ἥλιος εἶν' ὁ νιὸς γαμπρός. κ' ἡ νύφη 'ναι φεγγάρι,
φωστῆρες ἀπ' τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἔχουνε τὴ χάρη.

Ἀλλὰ ταῦτα δύνανται νὰ θεωρηθῶσι καὶ ὡς ζωηρότερόν πως ἐκπεφρασμέναι ποιητικαὶ παρομοιώσεις τῆς καλλονῆς τῶν νεονύμφων πρὸς τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης.

2) Ψαλμ. ΙΗ, 6.

3) «Ἐρωτικὴν ὠνόμασαν ἥλιον τὴν γυναῖκα.» Φιλοσοφία Κρασοπατέρα στ. 6. (ἐκ χειρογράφου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος παρὰ Legrand σ. 2) Ἡ πρώτη λέξις διορθωτέα ἀναμφιβόλως Ἐρωτικοί.

γία ἐπονομάζεται ἐνίοτε Ἀλιόκαλη, ἤτοι καλὴ ὡς ὁ ἥλιος.[1] Εὐχὴ προσφυεστάτη εἰς γυναῖκα εἶναι·

Νἄχῃ τοῦ ἥλιου τ'ς ὀμμορφιαῖς τοῦ φεγγαριοῦ τσῆ λάψαις.[2]

Αἱ ὡραῖαι λάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος.[3] Ὅταν στολίζωνται φαίνεται τὸ πρόσωπον αὐτῶν ὡς ἥλιος καὶ ὡς φεγγάρι,[4] ἢ ποιητικώτατα ἀπεικονίζονται ὡς φέρουσαι ἐν ἑαυταῖς τὸν ἥλιον.

Ὁ ἥλιος ὄντεν πρωτοβγῇ 'ς τὰ στήθη σου κονεύγει,
κ' εἰς τὸ δεξιό σου μάγουλο 'πάει καὶ βασιλεύγει·[5]

Συνηθέστατα παραβάλλεται τὸ πρόσωπον τῆς ὑμνουμένης μὲ τὸν ἥλιον καὶ τὰ στήθη μὲ τὸ φεγγάρι·

---

1) Παναγία Αλιόκαλη, ἐκκλησία ἐν Σέρραις τῆς Μακεδονίας. (Φιλίστωρ τ. Γ' σ. 211.)

2) Jeannaraki, Ἄσματα κρητικὰ ἀρ. 70 σ. 93.

3) «Λάμπεις καὶ ἀκτινοβολεῖς, 'σὰν ἥλιος, 'σὰν φεγγάρι·» (ᾆσμα εἰς νύμφην, Θετταλομαγνησίας, ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ ἐν ΚΠ. ἑλλ. φιλ. συλλ. 1874 τ. Η' σ. 276.)

Κ' ἔλαμπε 'σὰν τὸν ἥλιο, ὡσὰν τἄστρα.
(Jeannaraki ἀρ. 17 σ. 15.)

Κ' ἔφεγγ' ὡς φέγγει ὁ ἥλιος ἀπὸ τὴν ὀμμορφιά. (αὐτ. ἀρ. 132 σ. 131.)
Ἡ γῆς κι' ὁ κόσμος ἔλαμψεν ἀπὸ τὴν ὀμμορφιά της. (αὐτ. ἀρ. 140 σ. 141.)

Ὁμοίαν εἰκόνα ἔχει ὁ Γεωργιλᾶς, ποιητὴς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, περὶ τῶν Ῥοδίων γυναικῶν.

Ὡσὰν τὸν ἥλιον λάμπουσι, 'σὰν τὸν ἀποσπερίτην,
παρὰ τὸ φέγγος φέγγουσι, παρὰ τὴν Ἀφροδίτην.

(Θανατικὸν Ῥόδου στ. 158-159 ἐν W. Wagner, Carm. Gr. medii ævi σ. 37.) Καί τις βυζάντιος στιχουργός, κατὰ ἕνα αἰῶνα ἴσως ἀρχαιότερος, ποιεῖται χρῆσιν ἀναλόγου παρομοιώσεως πρὸς περιγραφὴν τῆς καλλονῆς τῆς Σωφροσύνης, ἣν προσωποποιεῖ·

Ἔμπνουν ἐδόκουν γοῦν ὁρᾷν τῷ τότε τὴν Σελήνην,
ἢ καὶ τὸν ἥλιον αὐτὸν ἐπὶ τῆς γῆς βαδίζειν,
καὶ εἰς ἀνθρώπου σχῆμά τι οὕτω μεταπλασθέντα.

(Μελιτηνιώτου, εἰς Σωφροσύνην στ. 2849 κε. ἐν Notices et extraits des manuscrits τ. XIX μερ. II σ. 130.)

4) Jeannaraki ἀρ. 245 σ. 183.

5) Αὐτ. ἀρ 159 σ. 278. - Πρβλ. Ἀραβαντιν., σ. 338 ἀρ. 589.-Ἡ αὐτὴ παρομοίωσις καὶ ἐν γαμηλίῳ ᾄσματι ἀναφέρεται εἰς τὸν γαμβρὸν ἔφιππον.

νομπρὸς ἀπὸ τὴ σέλλα του ὁ ἥλιος ἀνατέλλει,
κι' ἀνάμεσα 'ς τὴ σέλλα του πατεῖ καὶ βασιλεύει.

(Χασιώτης σ. 35.) Πρβλ. καὶ Jeannaraki ἀρ. 104 σ. 109.

'σὰν ἥλιο φέγγ' ἡ σέλλαν του, 'σὰν ἄστρι ἡ φορεσιάν του.

Βάνει τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στῆθη,
καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ βάνει καμαροφρύδι.[1]

Ἀναφέρονται δ' αἱ εἰκόνες αὗται καὶ πρὸς ποιητικὴν παράστασιν τῆς λαμπρότητος καὶ τοῦ ἀμυθήτου πλούτου τῶν κοσμημάτων τῆς ὡραίας γυναικός·

Βάνει τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι κύκλο,
βάνει καὶ τὸν αὐγερινὸ διαμάντι δαχτυλίδι.[2]

ἤ

Βάνει τὸν ἥλιο κούτελο καὶ τὸ φεγγάρ' ἀστῆθι,
καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ βάνει καμαροφρύδι·
τὴν ἄμμο τὴν ἀμέτρητη βάνει μαργαριτάρια,
τὰ χοχλαδάκια τοῦ γιαλοῦ τσικίνια 'ς τὸ λαιμόν τση.[3]

Καὶ κατὰ μὲν τὸ κρητικὸν ᾆσμα τοῦτο, βάλλει ἡ ὡραία νεᾶνις τὸν ἥλιον εἰς τὸ μέτωπον, κατὰ δὲ τὰ παραμύθια καὶ παιδία ὡραιότατα γεννῶνται ἔχοντα ἐν τῷ μετώπῳ ἥλιον, ἕτερα φεγγάρι καὶ ἕτερα αὐγερινόν.[4] Αἱ δὲ γυναῖκες τῆς Ἀτ-

---

[1]) Passow ἀρ. 294. 295. 300. 310. 436. 438. - Legrand σ. 302 κλπ.- Βλ. καὶ τὸ ἀρχαιότατον δημοτικὸν ᾆσμα παρὰ Legrand σ. 48 ἀρ. 19 ἐκ τοῦ βιενναίου κώδικος·

ἦσαν τὰ στήθη σου ἀνοικτά, φέγγουν με 'σὰν φεγγάρι,
ἐβγαίνει κ' ἐκ τὰ χείλη σου ἥλιος μὲ ταῖς ἀκτῖναις.

[2]) Legrand σ. 230. - Βλ. καὶ Χασιώτ., σ. 35. - Πρβλ. Μανούσου, Β' σ. 78. - Τὸ φεγγάρι κύκλο=ὁ κύκλος τοῦ προσώπου της ὁμοιάζει τῷ κύκλῳ τῆς σελήνης.

[3]) Jeannaraki ἀρ 271 σ. 209. Βλ. καὶ ἀρ. 1 σ. 1.

[4]) Νεοελλην. ἀνάλ. τ. II σ. 43. 44.-Πρβλ. καὶ τ. I σ. 18 κε. - Hahn. τ. I σ. 65 κε. II σ. 288 καὶ ἀρ. 69 τ. II ἀρ. 99.-Κατά τι σερβικὸν παραμύθιον γεννᾶται βασιλόπουλον, ἔχον χρυσοῦν ἄστρον ἐν τῷ μετώπῳ. (Vuk Karadschitsch, Volksmærchen d. Serben. ἀρ. 10)· καὶ λιθουανικὸν ἀναφέρει βασίλισσαν περικαλλῆ περὶ τὸ μέτωπον ἔχουσαν τοὺς ἀστέρας, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τὸν ἥλιον καὶ ἐν τῷ ὀπισθοκρανίῳ τὴν σελήνην. (Schleicher, Litauische Mærchen σ. 10). Ἕτερον παραμύθιον οὐγκρικὸν διηγεῖται περὶ τῶν τριῶν θυγατέρων ἑνὸς βασιλέως, ὅτι ἡ μία εἶχεν ἀστέρα ἐν τῷ μετώπῳ, ἡ ἄλλη τὴν σελήνην ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ ἡ τρίτη τὸν ἥλιον, ἐπίσης ἐπὶ τοῦ στήθους. (Zeitschrift f. deutsche Mythologie. τ. II σ. 283). Ἐν ἰταλικῷ παραμυθίῳ ἀναφέρονται Sole e Luna, ὀνόματα παιδίων (Basile, Pentamerone V, 5)· ἐν δὲ γαλλικῷ Jour et Aurore (Perrault, Contes des fées). Οἱ ἀρχαῖοι ὑποκοριζόμενοι ἐκάλουν ἡλίους τὰ ἀρσενικὰ τέκνα «Ἥλιε τῆς ἐμῆς ψυχῆς.» ('Ἀρτεμίδωρ., Β', 36 σ. 539. Βλ. καὶ Σουίδ., ἐν λ. Ἥλιος). Τὰ δὲ

τικῆς εἴξευρον τὴν τέχνην νὰ ἐφαρμόζωσιν ἐμπράκτως τὰς ποιητικὰς τῶν ᾀσμάτων παρομοιώσεις, ζωγραφίζουσαι κατὰ τοὺς γάμους, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην ἐπὶ τῶν παρειῶν τῆς νύμφης, εἴτε ὡραία ἦτο αὕτη, εἴτε μή.[1]

Ἐκ δημοτικῶν ἴσως ᾀσμάτων παρέλαβε τὴν ἑπομένην εἰκόνα ὁ μεσαιωνικὸς ποιητὴς τοῦ Φλώρου καὶ τῆς Πλατζαφλώρας.

...πλὴν ἦτον ὡραιωμένη,
εἰς ἡλικιὰν κυπάρισσος, σελήνη εἰς τὴν ὄψιν·
ὁ κύκλος τοῦ προσώπου της τὸν ἥλιον ἀντηύγει·
τὸ κάλλος της τὸ ἔμμορφον φλόγα νὰ παρασταίνῃ.[2]

Εὑρίσκομεν δὲ καὶ παρ' ἀρχαίοις συγγραφεῦσιν, ἂν καὶ σπανίως, ὁμοίας παρομοιώσεις. «Στήθεα δὲ στίλβοντα πολὺ πλέον ἢ τὺ, Σελάνα» λέγει ἡ φαρμακεύτρια παρὰ Θεοκρίτῳ (Β', 79) ἐπαινοῦσα τὸν ἐρώμενον. Καὶ παρ' Ἀχιλλεῖ Τατίῳ (Α', δ', 3) πρὸς παράστασιν τῆς καλλονῆς μιᾶς νεάνιδος: «Τοιαύτην εἶδον ἐγώ ποτε ἐπὶ ταύρῳ γεγραμμένην σελήνην.» Ὁ Νόννος πολλαχοῦ παρομοιάζει ὡραίας παρθένους τῇ Σελήνῃ,[3] καὶ περὶ τῆς Νικαίας λέγει ταῦτα·

ὁπλοτέρη γὰρ
Ἔμπεδον εἶδος ἔχουσα πέλει Νίκαια Σελήνη.[4]

Ἀπαραλλάκτως δὲ, ὡς ἐν τοῖς ἡμετέροις δημοτικοῖς, λέγει ἐν ῥωμαϊκῷ ᾀσματίῳ ἐραστὴς περὶ τῆς ἐρωμένης «Porti la luna in petto, il sole in fronte.»[5] Καὶ ἐν τῇ φιννικῇ ἐποποιΐᾳ Καλεβάλᾳ, κατὰ σύμπτωσιν ἴσως ἰδεῶν, ἀναφέρεται ἐν περιγραφῇ ὡραίας παρθένου, ὅτι

ἀπαστράπτει
ἐκ κροτάφων φῶς σελήνης,

δύο τέκνα τῆς Κλεοπάτρας ὠνομάζοντο Ἥλιος καὶ Σελήνη. (Σουΐδ., ἐν λ. Ἰόβας.—Τζετζ., Χιλιαδ. Θ, 79).

1) Παρὰ τοῦ κ. Δ. Γρ. Καμπούρογλου.

2) Στ. 6-9 ἐν W. Wagner, Mediewal Greek texts. 1870 σ. 1-Mullach, Conj. byzant. σ. 38.

3) Νονν., Α', 196. ΙΕ', 242 καὶ ἀλλ.

4) Αὐτ. ις', 47.

5) C. Blessig, Rœmische Ritornelle. 1860 σ. 8.

ἐκ τοῦ στήθους φῶς ἡλίου,
ἐκ τῶν ὤμων φῶς ἀρκτούρου,
ἐκ τῶν νώτων φῶς πλειάδος.[1]

Οὐ μόνον δ' ὡραῖος νομίζεται ὁ ἥλιος, ἀλλὰ καὶ πηγὴ ὡραιότητος καὶ δοτὴρ καλλονῆς. Οὕτως ἓν ἐρωτικὸν δίστιχον εἰς τοῦτον ἀποδίδωσι τὸ κάλλος τῆς ἐρωμένης·

Ὄντε σ' ἐγέννα ἡ μάννα σου, ὁ ἥλιος ἐκατέβη,
καὶ σοῦ δωκε τὴν ὀμμορφιὰ καὶ πάλι μετανέβη.[2]

Ὅμως ἐνίοτε τοσούτῳ λαμπρὰ περιγράφεται ὑπὸ δημοτικῶν ᾀσμάτων καὶ παραμυθίων ἡ καλλονὴ γυναικῶν, ὥστε ὁ ἥλιος ἀδυνατεῖ νὰ συναγωνισθῇ αὐταῖς, ἢ μᾶλλον ἂν θέλῃ νὰ μὴ ἀποσβεσθῇ ἡ αἴγλη αὐτοῦ, πρέπει ἐξ ἐκείνων νάρυσθῇ καὶ φῶς καὶ ἀκτῖνας·

Ὁ ἥλιος τ'ς ἀχτίδες του ἂς 'πᾷ νὰ τσῇ στερέψη,
κι' ἂς ἔρθ' ἀπὸ τοῦ λόγου σου νὰ τσῇ ξαναγυρέψῃ.[3]

Διὰ τοῦτο ἐντρέπεται πολλάκις βλέπων γυναῖκας ὡραιοτέρας αὐτοῦ, ὡς λέγει δημοτικὸν ᾆσμα τῶν ἐν Ὑδροῦντι ἑλληνοϊταλῶν·

Ὦ ἥλιε μου, ποῦ ὅλο τὸ κόσμο 'πradεῖ,
ὥρηα secundu τού'η εἶδε τινό;
Καὶ ὁ Ἥλιο μοῦ 'πε·—«Μοῦ χάνει ἀντροπή,
γιατὶ τού'η ἔ πλέον ὥρηα τὸ διπλό.[4]

Καυχῶνται δ' αὗται καὶ προκαλοῦσι τὸν ἥλιον εἰς ἀγῶνα περὶ κάλλους·

Καὶ μὲ τὸν ἥλιο μάλωνε, μὲ τὸν ἥλιο μαλώνει·
—Γιὰ ἔβγα, ἥλιε μου, νὰ 'βγῶ, γιὰ λάμψε γιὰ νὰ λάμψω!
Ἔλαμψ' ὁ ἥλιος τὸ ταχύ, μαραίνει τὰ χορτάρια,
κ' ἐγὼ μὲ ταῖς ἀκτῖναίς μου μαραίνω παλληκάρια.[5]

---

[1]) Kalewala. Rune X, στ. 89 κε. Μεταφρ. γερμ. A. Schiefner.
[2]) Jeannaraki σ. 279 ἀρ. 164 – Passow σ. 456. – Kind, Μνημόσυνον σ. 22.
[3]) Jeannaraki ἀριθ. 160 σ. 278.
[4]) Morosi, Studi sui dialetti greci della terra d' Otranto. σ. 14 ἀρ. 12.
[5]) Passow. ἀρ. 536. Βλ. καὶ ἀρ. 537. Πρβλ. Dora d' Istria, Excursions

Ἀπαραλλάκτως ἐν σερβικῷ ᾄσματι μία κόρη καυχᾶται ἐνώπιον τοῦ ἡλίου, ὅτι εἶναι ὡραιοτέρα αὐτοῦ.[1]

Μεταφορικῶς ὁ ἥλιος λέγεται *'μάτι τοῦ Θεοῦ*·[2] τῆς αὐτῆς δὲ μεταφορᾶς, θεωρουμένου τοῦ ἡλίου ἁπλῶς ὡς ὀφθαλμοῦ ἢ ὡς ὀφθαλμοῦ τοῦ θεοῦ, οὐ μόνον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐποιοῦντο χρῆσιν,[3] ἀλλὰ καὶ πάντες σχεδὸν οἱ λαοί, μηδὲ τῶν ἀγρίων ἐξαιρουμένων.[4] Οἱ Ἀλβανοὶ ὁρκίζονται εἰς τὸ μάτι τοῦ ἥλιου ἢ τοῦ ἄστρου.[5] Ἐν ταῖς βέδαις ὁ τοῦ ἡλίου θεὸς Savitri ἐπονομάζεται «ὄμμα τοῦ κόσμου»[6] ἐν δὲ τῇ Μαχαβαράτᾳ ἡ ἐπωνυμία αὕτη ἀναφέρεται εἰς ἕτερον τοῦ ἡλίου θεόν, τὸν Σουρύαν.[7] Ἀλλαχοῦ τοῦ Ῥὶγ Βέδα ὁ Σουρύα καλεῖται «ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ Μίτρα, τοῦ Βαρούνα καὶ τοῦ Ἄγνη»[8] ἢ τῶν

---

en Roumélie et en Morée τ. I σ. 154. - Βλ. καὶ τὸ ἑξῆς τραπεζοῦντιον ᾆσμα. (Passow ἀρ. 538).

Κοράσιον δωδεκάχρονον ἐξέβεν κ' ἐκαυχέθεν
—«Ἥλιε μ', κ' ἐσὺ πάλ' τί εἶσαι καὶ ἀπ' ἐμὲν καλλίων;
Ἐσὺ μαραίνεις μάραντα καὶ παλαλὰ χορτάρια,
κ' ἐγὼ μαραίνω τ' ἕλλενους ῥωμάϊκα παλληκάρια.

[1]) Talvj, Volkslieder der Serben. 1835 2α ἔκδ. τ. II σ. 13.

[2]) Ἐν Πελοποννήσῳ.

[3]) «Διὸς ὀφθαλμός» (Ἡσιόδ., Ἔργ. Ἡμ. 267.) «ὁ γὰρ αἰὲν ὁρῶν κύκλος λεύσσει νιν Μορίου Διός.» (Σοφοκλ., Οἰδ. Κ. 704) «ὄμμα αἰθέρος.» (Ἀριστοφ., Νεφ. 285). «χρυσέας Ἁμέρας βλέφαρον.» (Σοφοκλ., Ἀντιγ. 100). «λαμπάδος ἱερὸν ὄμμα.» (αὐτ. 789). Παρὰ τοῖς ὀρφικοῖς ὁ ἥλιος ἐθεωρεῖτο ὡς ὀφθαλμὸς τοῦ Διός, συνταὐτιζομένου τῷ κόσμῳ· (παρ' Εὐσεβ., Προπ. Εὐαγγ. ἀπ. Γ' 9). «Τὸ κοινὸν ὄμμα τὴν πανοπτρίαν κόρην.» (Γεωργ. Πισίδου, Ἑξαήμερον στ. 218) -Ὅμοιαι μεταφοραὶ ἀπαντῶσι παρ' Ἕλλησι συγγραφεῦσι καὶ περὶ τῆς σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων (Schwartz, Naturansch. I. σ. 145. 146.)

[4]) «Ὀφθαλμὸς τῆς ἡμέρας» ἐν Ἰάβᾳ, Σουμάτρᾳ, Μαδαγασκάρ. Οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Νέας Ζηλανδίας μυθολογοῦσιν, ὅτι ὁ Maui ἔθεσε τὸν ὀφθαλμόν του ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐγένετο ὁ ἥλιος καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν δύο τέκνων του, καὶ ἐγένοντο οἱ ἀστέρες. (Edw. Tylor, La civilisation primitive τ. I. σ. 401.)

[5]) Hahn, Alban. Studien II σ. 106.

[6]) Βλ. A. Weber, Zwei Texte über Omina u. Portenta σ. 392.

[7]) III, 166 κε. παρὰ Muir, σ. 161.

[8]) Rig Veda I, 115, 1. Max Müller.

δύο πρώτων ἁπλῶς.[1] Ἐν τῇ περσικῇ θρησκείᾳ ὁ ἥλιος ἐθεωρεῖτο «ὀφθαλμὸς τοῦ Ὀρομάσδου καὶ τοῦ Μίθρα·»[2] ἐν τῇ αἰγυπτιακῇ ὁ δεξιὸς ὀφθαλμὸς τοῦ δημιουργοῦ· οἱ ἀρχαῖοι γερμανοὶ ὑπελάμβανον αὐτὸν ὀφθαλμὸν τοῦ Ὀδίν,[3] οἱ δὲ σλάβοι τῶν Καρπαθίων τὸν λέγουσιν «ὀφθαλμὸν τῆς ἡμέρας.»[4]

Ἔχει δ' ὁ ἥλιος ὄμμα ὀξὺ καὶ ἀσφαλές· αὐτὸς π ο ῦ π ε ρ π α τ ε ῖ ὅ λ ο ν τ ὸ ν κ ό σ μ ο,[5] ἐπισκοπῶν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, βλέπει τὰ πάντα, καὶ οὐδὲν μένει αὐτῷ ἀπόκρυφον· ν ὰ μ ὴ σ ὲ ἰ δ ῇ ὁ ἥ λ ι ο ς, εἶναι κατάρα δεινοτάτη· εἰσχωρεῖ πανταχοῦ καὶ τὰ πάντα διαφωτίζει· «κλειδώνω, μανταλώνω, τὸν κλέφτη 'βρίσκω μέσα» λέγει δημῶδες αἴνιγμα, ἐννοοῦν τὸν ἥλιον.

Οὕτω καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὁ Ἥλιος ἐνομίζετο πανδερκὴς καὶ πανδαήμων· κατὰ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, «πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει,»[6] ἐν δὲ τῷ ὁμηρικῷ ὕμνῳ εἰς Δήμητρα[7] λέγεται θεῶν σκοπὸς ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν. Ὁ Αἰσχύλος ἀποκαλεῖ αὐτὸν π α ν ό π τ η ν[8] καὶ π α ν τ ό π τ η ν.[9] Ὁ Ἥλιος νοήσας τὴν ἀπιστίαν τῆς Ἀφροδίτης καταγγέλλει αὐτὴν τῷ Ἡφαίστῳ,[10] καὶ μόνος γινώσκων τὸν ἅρπαγα τῆς Κόρης κατονομάζει αὐτὸν τῇ Δήμητρι.[11] Καὶ πολλαχοῦ τῶν βεδικῶν ὕμνων ὁ ἥλιος

---

1) Βλ. τὰ οἰκεῖα χωρία τοῦ Ῥὶγ Βέδα παρὰ Muir σ. 157.—M. Müller, Ursprung d. Religion σ. 300. 305.

2) Zend Avesta μεταφρ. Spiegel καὶ Bleck. Yaçna, I, 35.

3) Simrock, Deutsche Mythologie § 74 σ. 210 κε.—Βλ. ἐν γένει Grimm, D. M. σ. 665 (585-586 δ' ἐκδ.)

4) Kochauswski παρὰ Chodzko, Contes Slaves σ. 33 σημ.

5) Ἡ φράσις αὕτη ὁμοιάζει τῇ τοῦ ὁμηρικοῦ ὕμνου εἰς Δήμητρα (στ. 69-70)

σὺ γὰρ δὴ πᾶσαν ἐπὶ χθόνα καὶ κατὰ πόντον,
αἰθέρος ἐκ δίης καταδέρκεαι ἀκτίνεσσιν.

6) Ἰλιαδ. Γ, 277. Ξ, 345. Ὀδυσσ. Λ, 109. Μ, 323.

7) Ὕμν. εἰς Δήμητρ. 62. Πρβλ. Ὀδυσσ. Θ, 302.

8) Αἰσχύλ., Προμ. 91.

9) Παρὰ Στράβωνι Α, 33.

10) Ὀδυσσ. Θ, 270.

11) Ὁμ. Ὕμν. Δ, 73 κε.—Πρβλ. Φαλάριδ., ἐπιστ. 404 ἐν Epistol. Gr. ed. Herscher σ. 439. «πάντων ἐπόπτης.»—Γεωργ. Πισίδ., Ἑξαήμ. στ. 225. «Οὐδὲν γὰρ αὐτοῦ τῆς φορᾶς ἀπεκρύβη.»—Ἐκ τῶν ῥωμαίων ποιητῶν βλ.

λέγεται πανδερκὴς καὶ τηλωπὸς καὶ παντεπόπτης.[1] Κατὰ τοὺς γερμανικοὺς μύθους ὁ θεὸς βλέπει διὰ τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἀστέρων τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων·[2] σλαβιστὶ δὲ (τσεχιστὶ) ὀνομάζεται ὁ ἥλιος Ded vséved, ἤτοι ὁ τὰ πάντα εἰδὼς ἢ βλέπων γέρων.[3]

Βλέπων δὲ τὰ πάντα ὁ ἥλιος, παρίσταται ἐπίσης καὶ ὡς συμπαθῶν τοῖς ἐν τῇ γῇ, καὶ ἄν που ἴδῃ τινὰ θλιβόμενον ἐρωτῶν νὰ μάθῃ τί τὸ αἴτιον τῆς θλίψεως καὶ παραμυθούμενος τοὺς πάσχοντας.

'Σ τὴν Πόλι σ' ἐθυμήθηκα κ' Ἥλιος μὲ παρηγόρα,
—«Τσώπα, πουλάκι μου, μὴν κλαῖς, κ' ἐγὼ τὴν εἶγδα τώρα.

λέγει ἐρωτικόν τι δίστιχον.[4] Ἔν τινι δὲ δημοτικῷ ᾄσματι, εἰσάγεται μία ἐλαφίνα, ἥτις ἀποφεύγει τὸν μετὰ τῶν ἄλλων ἐλάφων συναγελασμόν, καὶ

μόνον τἀπόσκια περπατεῖ καὶ τὰ ζερβὰ κοιμᾶται,
κι' ὅθ' εὕρῃ γαργαρὸ νερό, θολώνει καὶ τὸ πίνει.
Ὁ Ἥλιος τὴν ἀπάντησε, στέκει καὶ τὴν ρωτάει κτλ.[5]

Ἄλλοτε πάλιν, περίλυπος ἕνεκα τοῦ θανάτου ἥρωος, ἀφηγεῖται τὸ συμβεβηκὸς εἰς τὸ Φεγγάρι καὶ τὸν Αὐγερινόν.

Ὁ Ἥλιος ἐσκοτίδνιασε καὶ τὸ Φεγγάρ' ἐχάθη,
κι' ὁ καθαρὸς Αὐγερινὸς ἐβγῆκε 'ματωμένος·
τὰ τρία ἐκουβέντιαζαν, τὰ τρί' ἀράδ' ἀράδα.
—«Τίνος εἶν' τάσπρο τὸ κορμί, 'ποῦναι χωρὶς κεφάλι;»
Γυρίζ' ὁ Ἥλιος καὶ τῆς λέει καὶ λέει τοῦ Φεγγάρου κτλ.[6]

Ἀλλὰ καὶ παραγγελίας τῶν ἀγαπώντων διαβιβάζει πρὸς

Ovid., Met. II, 32. «Sol oculis juvenem, quibus adspicit omnia vidit.»—αὐτ. IV, 172. «Vidit hic deus omnia primus.»—αὐτ. IV, 227.—Vergil., Aen. IV, 607. XII, 676.

[1]) Muir σ. 157. M. Müller αὐτ. σ. 305.

[2]) Grimm, D. M. σ. 665 (586 δ'. ἐκδ.)

[3]) Chodzko, αὐτ. σ. 32. 39. σημ.

[4]) Passow σ. 567 ἀρ. 875.

[5]) Μανούσου, Β' σ. 71.—Βλ. καὶ Passow ἀρ. 398. 399.

[6]) Χασιώτης σ. 105 ἀρ. 24.—Ὁμοίως καὶ ἐν σερβικοῖς ᾄσμασιν ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη συνδιαλέγονται περὶ τῶν ἀνθρωπίνων (Vuk III, 3.)

τοὺς μακρὰν εὑρισκομένους, διότι αὐτὸς μόνος κάλλιον παντὸς ἄλλου γινώσκει ποῦ διαμένουσι καὶ τάχιστα βλέπει αὐτούς.

'Ω Ἥλιε μου, χαμήλωσε καὶ πάρε τὴ γραφή μου,
περικαλῶ σε νὰ τὴν 'πᾷς, κεῖ 'ποῦναι τὸ πουλί μου.[1]

Ἐν ἀλβανικῷ παραμυθίῳ στέλλει ἡ μήτηρ πρὸς τὴν μακρὰν ἀποῦσαν κόρην της χαιρετίσματα μὲ τὸν ἥλιον τοῦ μεσημεριοῦ.[2] Ὁμοίως καὶ ὁ θνήσκων Αἴας παρὰ Σοφοκλεῖ (Αἴ. 845-851), λέγει ταῦτα πρὸς τὸν Ἥλιον.

Σὺ δ', ὦ τὸν αἰπὺν οὐρανὸν διφρηλατῶν
Ἥλιε, πατρῴαν τὴν ἐμὴν ὅταν χθόνα
ἴδῃς, ἐπισχὼν χρυσόνωτον ἡνίαν
ἄγγειλον ἄτας τὰς ἐμὰς μόρον τ' ἐμὸν
γέροντι πατρὶ τῇ τε δυστήνῳ τροφῷ.

Ὡς παντεπόπτης δ' ὁ Ἥλιος ἐρωτᾶται περὶ ἀγνοουμένων καὶ δυσερευνήτων πραγμάτων, καὶ προθύμως ἀπαντᾷ εἰς τὰ ἐρωτήματα, κατὰ τοὺς δημώδεις μύθους. Συνήθως ἐν τοῖς παραμυθίοις, ἡ κακὴ μητρυιὰ ἢ πενθερὰ νεάνιδος, ἧς ἀπήτησε τὸν θάνατον καὶ ἣν νομίζει τεθνηκυῖαν, καυχωμένη ἐνώπιον τοῦ Ἡλίου τὸν ἐρωτᾷ, ἂν γνωρίζῃ ἄλλην τινὰ ὡραιοτέραν αὐτῆς·

Ἥλιε μου καὶ παράλιε μου καὶ κοσμογυριστή μου,
εἶσαι καὶ σύ, εἶμαι καὶ 'γώ, μὰ εἶδες κι' ἄλλην ὀμμορφήτερη;[3]

---

[1]) Παρνασσὸς τ. I σ. 394.

[2]) Hahn, Alb. Studien. II, σ. 106. Gr. u. alban. Mærchen ἀρ. 96.

[3]) Ἐξ ἀνεκδότου μεσσηνιακοῦ παραμυθίου -Ὁ κ. B. Schmidt (Gr. Mærchen usw. σ. 233) φρονεῖ, ὅτι ἐσφαλμένως γράφομεν τὴν λέξιν παράλιε καὶ διορθοῖ ταύτην προσήλιε. Ἀλλ' ὅτι σφάλλεται διορθῶν τὰ μὴ ἔχοντα ἀνάγκην διορθώσεως, ἀποδείκνυσιν οὐχὶ μόνον ἡ ἡμετέρα ἀκοή, ἀλλὰ καὶ τὸ παιδικὸν ᾀσμάτιον τῆς Φιλιππουπόλεως, ὅπερ κατωτέρω ἀναγράφομεν, οὗ ὁ πρῶτος στίχος ἐστίν· «Ἥλιο μ', παραήλιο μου.»-Ζακύνθιόν τι παραμύθιον τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἔχει ὡς ἕπεται τὴν πρὸς τὸν Ἥλιον ἐρώτησιν.

Ἥλιε μου, προσήλιο μου,
πές μου νὰ ζοῦν τὰ 'μάτια σου,
Ποία εἶναι ἡ ὀμμορφήτερη γυναῖκα τοῦ κόσμου;

(Schmidt, αὐτ. ἀρ. 17 σ. 110)· καὶ ἐν ἑτέρῳ ἀνεκδότῳ σπαρτιατικῷ παραμυθίῳ φέρεται αὐτὴ οὕτω·

Ὁ δὲ Ἥλιος μὴ δυνάμενος νὰποκρύψῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀποκαλύπτει, ὅτι ἡ νομιζομένη νεκρὰ ζῇ ἔτι. Τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρον ἐκ τοῦ κύκλου τούτου τῶν παραμυθίων εἶναι ἓν ἀθηναϊκόν, περίεργον καὶ διὰ τὴν παρεμβολὴν στίχων ἐν τῇ διηγήσει.[1] Κατὰ τὸ παραμύθιον τοῦτο, ὁ υἱὸς μιᾶς Λάμιας ἐνυμφεύθη περικαλεστάτην κόρην. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὴν μητέρα του νὰ φεισθῇ αὐτῆς, ὑπεσχέθη νά την φονεύσῃ ὁ ἴδιος· καὶ παραλαβὼν αὐτὴν εἰς τόπον μακρινὸν καὶ μοναχικόν, ἔκτισεν οἰκίσκον, ἐν ᾧ τὴν ἔκρυψεν. Ἐπιστρέψας δὲ, εἶπεν εἰς τὴν μητέρα του, ὅτι τὴν ἐσκότωσε καὶ ἐκάθησε καὶ ἔκλαιεν. Ἡ Λάμια προσεπάθησε νὰ τὸν παρηγορήσῃ, ἀλλὰ μετὰ μικρὸν καταλιποῦσα αὐτὸν ἤρχισε νὰ καλλωπίζηται·

Ἐκεῖ ᾽ποῦ ἔβγῆκε ᾽ς τὸν ἥλιο καὶ ἐχτενίζονταν, λέει ᾽ς τὸν Ἥλιο·

—«Ἧλιε μου κόρ Ἧλιε μου, καὶ κοσμογυριστή μου,
᾽πές μου ποιά ᾽ναι πιὸ ὄμμορφη, ἐγὼ ἢ ἡ Μαρουδιώ;»
—«Ὄμμορφή ᾽σαι καὶ καλὴ ᾽σαι
᾽σὰν τὴ Μαρουδιὼ δὲν εἶσαι.»

τῆς λέει ὁ Ἥλιος.—«Καὶ ζῇ ἀκόμη ἡ Μαρουδιώ;» τοῦ λέει.—«Ζῇ καὶ βασι-

---

Ἧλιε μου, πυρήλιε μου,
καὶ κοσμογυριστή μου·
λάμπεις καὶ σὺ λάμπω κ᾽ ἐγώ!
—«Μὰ ᾽σὰν τὴ Θεοχάριτη,
μήτε σὺ καὶ μήτ᾽ ἐγώ.»

Ἐν παραμυθίῳ τοῦ Αἰγίου ὁ Ἥλιος ἐρωτώμενος ὑπὸ δύο ἀδελφῶν περὶ ὡραιότητος, ἀποκαλύπτει, ὅτι ζῇ ἡ ὡραιοτέρα ἀδελφὴ αὐτῶν, ἣν ἐπειράθησαν νὰποκτείνωσιν. (D' Estournelles de Constant, La vie de province en Grèce σ. 263. 265. 268).-Ἐν ἀλβανικῷ δὲ παραμυθίῳ τῆς νήσου Πόρου, ἡ μητρυιὰ ἐρωτᾷ οὕτω τὸν Ἥλιον· «Ἧλιε, εἶμαι ὡραία καὶ εἶσαι ὡραῖος, ὅσα εἶναι γύρω μου εἶναι ὡραῖα, καὶ ὅσα γύρω σου ὡραῖα. Εἶναι κἀνεὶς εἰς τὸν κόσμον ὡραιότερος;» Καὶ ὁ Ἥλιος ἀπαντᾷ· «Εἶσαι ὡραία καὶ εἶμαι ὡραῖος, ἀλλὰ ὡραία ᾽σὰν τὴν Μαριγὼ δὲν εἶναι κάμμία εἰς ὅλον τὸν κόσμον.» (Hahn ἀρ. 103).-Ἐν τῷ γερμανικῷ παραμυθίῳ Schneewittchen, τὴν αὐτὴν καὶ τάνωτέρω ἔχον ὑπόθεσιν, ἡ βασίλισσα ἐρωτᾷ οὐχὶ τὸν ἥλιον, ἀλλὰ μαγικὸν κάτοπτρον. (Grimm, Kinder-u. Hausmærchen ἀρ. 53). Διεσκευάσθη δ᾽ ἴσως οὕτω τὸ παραμύθιον, ὅπως γείνῃ μᾶλλον πιθανόν. Τὴν μέσην θέσιν μεταξὺ τῶν δύο διατυπώσεων κατέχει τὸ ἀνωτέρω ζακύνθιον παραμύθιον, ἐν ᾧ ἡ ἐρωτῶσα κρατεῖ εἰς τὰς χεῖρας κάτοπτρον.

[1]) Παρὰ τῆς κυρίας Μαριάννης Γρ. Καμπούρογλου.

λεύει·» τῆς λέει ὁ Ἥλιος, καὶ ἔτσι χωρὶς νὰ θέλῃ τὴν ἐπρόδωκε τὴν καϋμένη. — «Καὶ δέν μου λές, Ἥλιε μου, ποῦ κάθεται;» τὸν ἐρωτᾷ ἡ Λάμνα.— «Ἅμα 'βγῶ ἀπὸ τὸ σπίτι μου, λέει ὁ Ἥλιος, τὸ πρῶτο πρόσωπο ποῦ θὰ 'παντήσω εἶναι τῆς Μαρουδιῶς.» ('Πίσω ἀπὸ τὸ βουνὸ τὴν εἶχε τὴν κακομοῖρα!) Τότε τοῦ λέει ἡ Λάμνα·

—«Ἥλιε μου σὲ παρακαλῶ,
πάρε με 'πᾷ νὰ τὴν ἰδῶ
γιατὶ τὴν ἔχω κόρη μου,
πολὺ τὴν ἀπεθύμησα.»

Τὴν 'πῆρε λοιπὸν ὁ Ἥλιος καὶ 'πῆγαν. Ἐκεῖ ποῦ τὴν ἔφτασε 'ς τὸ σπιτάκι τῆς Μαρουδιῶς, ἅμα τὴν εἶδ' ἡ Λάμνα ἐχύθηκε ἀπάνω της καὶ τὴν καταξέσκισε.

Τότ' ὁ Ἥλιος μαύρισε
κι' ὁλημερνὶς δὲν ἔφεξε.

Ἐρωτώμενος ὁ Ἥλιος, κατά τι δημοτικὸν ᾆσμα, ἂν εἶδέ που μικρῶν παιδιῶν πατέρα, ἀπαντᾷ ὅτι εἶδε κατάρατον παῖδα, παρ' οὗ μαθὼν, ὅτι πάντες οἱ συγγενεῖς τὸν ἀπέβαλον ἀσπλάγχνως τῷ λέγει νὰ φύγῃ ἀπ' ἐμπρός του, ὅπως μὴ τὰ δάκρυά του σβέσωσι τὴν ἡλιακὴν φλόγα.[1] Ἐν δὲ παραμυθίοις ἀναφέρεται, ὅτι πορεύονται εἰς τὴν κατοικίαν του οὐ μόνον οἱ θέλοντες νὰ μάθωσι παρ' αὐτοῦ ποῦ εὑρίσκονται ἄνθρωποι, ὧν ἀγνοεῖται ἡ τύχη, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ ζητήσωσι παρ' αὐτοῦ, ὡς πανδαήμονος, τὴν ἐξήγησιν ἀκατανοήτων φαινομένων. Οὕτως ἐν ἀνεκδότῳ λακωνικῇ (ἐκ τοῦ χωρίου Σέλιτσας) παραλλαγῇ τοῦ σμυρναϊκοῦ παραμυθίου, οὗ μέγα μέρος παρέθεμεν ἀνωτέρω, ὁ μεταβὰς νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ Ἡλίου γέρων κατὰ τοῦ ἀπατήσαντος αὐτὸν ἑβραίου, τὸν παρακαλεῖ συγχρόνως, ἀπ' εὐθείας καὶ οὐχὶ διὰ τῆς συζύγου τοῦ Ἡλίου, ὡς ἐν τῷ σμυρναϊκῷ παραμυθίῳ, νὰ τῷ ἐξηγήσῃ, διατί μία πέτρα, ἣν εἶδε καθ' ὁδὸν, εἶναι μετέωρος, διατὶ ἓν ποτάμι εἶναι θολὸν πάντοτε, καὶ διατί αἱ κόραι, ἃς εἶδε θρη-

---

1) Ἥλιε μου καὶ κὺρ Ἥλιε μου, κοσμοτριγυριστή μου,
αὐτοῦ 'ψηλὰ ποῦ περπατεῖς καὶ χαμηλὰ 'γναντεύεις,
μὴν εἶδες, μὴν ἀπάντησες μικρῶν παιδιῶν πατέρα;...
—«Φεῦγ' ἀπ' ἐμπρός μου, στρίγγλικο, κι' ἀπ' τὸ θεὸ ὠργισμένο,
τί πέφτουνε τὰ δάκρυα σου καὶ σβένουν τὴ φωτιά μου.
(Legrand σ. 286 ἀρ. 127.)

νούσας, δὲν ὑπανδρεύονται. Ὁ δὲ Ἥλιος ἀποκαλύπτει τὴν αἰτίαν τούτων καὶ τὸν τρόπον τῆς διορθώσεως.[1] Ἐν ἑτέρῳ ἀνεκδότῳ παραμυθίῳ σμυρναϊκῷ, ὁ ἥρως ἀναζητῶν τὴν σύζυγόν του, ἀποφασίζει νὰ ὑπάγῃ νὰ εὕρῃ τὸ σπίτι τοῦ φεγγαριοῦ· «ὡς ποῦ νὰ 'πάγῃ ἐκεῖ χρειάστηκε μιὰ σιδερένια φορεσιά·» εὗρε δ' ἐκεῖ τὴν σύζυγον τοῦ φεγγαριοῦ, ὅπερ ἐνταῦθα παρουσιάζεται ὑπὸ ἀνδρικὴν μορφήν,[2] ἥτις τὸν ἀπέκρυψε, μεταμορφώσασα αὐτόν, διὰ νὰ μὴ τὸν φάγῃ τὸ πεινασμένο φεγγάρι. Ἅμα ἦλθε τοῦτο, ἡ σύζυγός του τῷ παρέθηκε ἄφθονον τροφήν, καὶ κατόπι τὸ παρεκάλεσε θερμῶς νὰ μὴ πειράξῃ τὸν ξένον. Ἐδέχθη τὸ φεγγάρι καὶ ἀναλαβόντος ἐκείνου τὴν ἀνθρωπίνην μορφὴν τῷ λέγει·

«Ἐγὼ δὲν 'ξέρω ποιὰ εἶναι, μονάχα νὰ 'πᾷς 'ς τὸν ἀδελφό μου τὸν Ἥλιο καὶ κειὸς 'μπορεῖ νά σ' ἑρμηνέψῃ ποῦ εἶναι αὐτή.» Τὸ παιδί, ὡς ποῦ νὰ 'πάγῃ πάλι 'ς τὸν Ἥλιον ἠχάλασε τὴ μιὰ φορεσιὰ καὶ τὸ ἕνα ζευγάρι παπούτσια καὶ 'σὰν ὑπῆγε ἔβαλε τὴν τρίτη φορεσιὰ καὶ τὸ τρίτο ζευγάρι. Σὰν ὑπῆγε 'ς τὸν Ἥλιο καὶ τὸν ἀρωτᾷ καὶ κεῖνος τοὖπε πῶς δὲν 'ξέρει τίποτα, μονάχα νὰ 'πάῃ 'ς τὴν ἀδελφή του τὴν Πούλια γιὰ νὰ τοῦ 'πῇ ἐκείνη ποῦ εἶναι αὐτή.

Αἱ τοιαῦται διηγήσεις τῶν παραμυθίων ἐκπηγάζουσι πιθανῶς ἐκ παλαιτάτων φυσικῶν μύθων, σὺν τῷ χρόνῳ παραφθαρέντων καὶ παραμορφωθέντων. Εἰς τούτους δὲ προδήλως ἀνάγεται καὶ παραπλήσιός τις ἀρχαῖος μῦθος ἐκ τῶν εἰς τὴν πλάνην τῆς Δήμητρος ἀναφερομένων, οἵτινες διεσώθησαν ἐν τῷ ὁμηρικῷ ὕμνῳ εἰς Δήμητρα. Ὡς ἔχει ἡ διήγησις ἐν τῷ ὕμνῳ, ἡ Δημήτηρ συναντᾷ τὴν Ἑκάτην, ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὸ φεγγάρι τῶν παραμυθίων·[3] καὶ αὕτη μὲν ἀτελεῖς παρέχει αὐτῷ πληροφορίας περὶ τῆς ἁρπαγῆς τῆς Κόρης, διότι μόνον τὴν φωνὴν ταύτης ἤκουσεν· ἀλλ' ὁδηγεῖ τὴν Δήμητρα εἰς τὸν

---

[1]) Αἱ νεάνιδες ἐκεῖναι, κατὰ τὸ παραμύθιον, δὲν ἐνυμφεύοντο, διότι ἠσχημόνουν ἀποπατοῦσαι ἐνώπιον τοῦ Ἡλίου· ὅτι δ' ἀνόσιον τὸ τοιοῦτο, εἶναι πρόληψις ἀρχαιοτάτη. Βλ. Ἡσιοδ., Ἐργ. Ἡμ. 725 κε.

[2]) Ἡ Σελήνη ἀναφέρεται συνήθως ὡς ἄρρην τὸ γένος ἐν τοῖς μύθοις καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν σκανδιναυϊκῶν, τῶν γερμανικῶν καὶ τῶν σλαβικῶν λαῶν.—Ὁ φρυγικὸς θεὸς τῆς Σελήνης Μὴν ἦτο καὶ τοῖς Ἕλλησι γνωστός.

[3]) Ἡ Σελήνη ἐπονομάζεται ἐν ὀρφικῷ τινι ὕμνῳ (Θ', 27) πανδερκής, ὡς

Ἥλιον, παρ' οὗ μανθάνει αὕτη καταλεπτῶς τὰ κατὰ τὴν ἁρπαγὴν τῆς Περσεφόνης.-Ὡς παραφθορὰν τῶν μύθων τούτων δυνάμεθα ἐπίσης νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὰ ἐν πάσαις ταῖς ἐκδόσεσι τῆς ἱστορίας τοῦ Ψευδοκαλλισθένους μυθολογήματα περὶ τῶν δύο λαλούντων καὶ προφητικῶν δένδρων τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης ἐν τῷ ἄκρῳ τῆς γῆς, ὧν τοῦτο μὲν προσηγόρευσε τὸν Ἀλέξανδρον ἑλληνιστί, ἐκεῖνο δὲ ἰνδιστί.[1] Ἐκ τοῦ Ψευδοκαλλισθένους ἴσως ἐλήφθη καὶ ἡ διήγησις μεσαιωνικοῦ τινος μυθιστορήματος τῆς ΙΔ′ πιθανῶς ἑκατονταετηρίδος ἐκδοθέντος τὸ πρῶτον τῷ 1473 ἐν Παδούῃ) τοῦ Guerino Meschino, ὅτι ὁ ἥρως ἔμαθε παρὰ τῶν ἀστρολόγων, ὅτι μόνα γινώσκουσι τὰ κατὰ τοὺς γονεῖς αὐτοῦ τὰ δένδρα τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης, τὰ εὑρισκόμενα ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἄκρῳ τῆς γῆς (κεφ. 28). Ταῦτα δ' εὗρεν ἐν τοῖς πέρασι τῆς Ἰνδικῆς, ἔμαθε δὲ παρ' αὐτῶν μέρος μόνον τῆς ἀληθείας, σταλείς, ὅπως μάθῃ τὰ ἐπίλοιπα, εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς γῆς (κ. 60-62).

Ὁμοίας διηγήσεις εὑρίσκομεν παμπληθεῖς ἐν παραμυθίοις γερμανικῶν καὶ σλαβικῶν λαῶν. Ἐν γερμανικοῖς ἐρωτῶνται οὕτως ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες·[2] ἔν τινι φλαμανδικῷ ἀναφέρεται ἐπίσκεψις εἰς τὸν Αὐγερινόν, εἰς τὸν θεὸν τῆς Σελήνης καὶ εἰς τὸν Ἥλιον ὑπό τινος, θέλοντος νἀνακοινώσῃ αὐτοῖς ἐντολὰς τῆς ἐν σπηλαίῳ οἰκούσης γραίας ἀδελφῆς αὐτῶν· κατοικοῦσι δ' οὗτοι ἐν πόλεσι καὶ ἐν γένει ὁ χαρακτὴρ τοῦ παραμυθίου τούτου εἶναι πολὺ νεωτερικός.[3] Ἐν λιθουανι-

---

ὁ ἥλιος.-Ἐν δημοτικῷ ᾄσματι ἐρωτᾷ τις τὸ φεγγάρι καὶ οὐχὶ τὸν ἥλιον, ὅπως μάθῃ ποῦ εὑρίσκεται ὁ ἀγαπώμενος·

Φεγγάρι μου, λαμπρό, λαμπρό, τριγύρου κυκλωμένο,
αὐτοῦ ψηλὰ ποῦ περπατεῖς καὶ χαμηλὰ λογιάζεις,
μὴν εἶδες μὴν ἐλόγιασες τὸν ἀγαπητικό μου;
(Passow ἀρ. 453).

[1]) Ψευδοκαλλισθέν., Β′ 44 σ. 93. Γ′, 17 σ. 123. ἐκδ. Müller.-Zacher,. Pseudocallisthenes σ. 161.-Βίος Ἀλεξάνδρου, ἐν κώδικ. 408 τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἁγ. Μάρκου. φ. 119ᵃ κε. (Βλ. καὶ W. Wagner, Trois poèmes grecs. Berlin, 1881 σ. 205 κε. στ. 4927 κε.)

[2]) Grimm, Kinder- u. Hausm. ἀρ. 25. 88. Πρβλ. τ. III σ. 218. 219.

[3]) Pfeiffer' s Germania 1869 τ. XIV σ. 86-88

κοῖς ᾄσμασι ἐρωτᾶται περὶ ἀπολεσθέντος πράγματος πρῶτος ὁ Αὐγερινός, εἶτα ὁ Ἕσπερος, εἶτα ἡ Σελήνη καὶ τελευταῖος ὁ Ἥλιος.[1] Ἐν ἑτέρῳ δὲ βουλγαρικῷ ἐρωτᾷ τὸν Ἥλιον περὶ τῶν συγγενῶν της κόρη νυμφευθεῖσα ἐν τόπῳ μακρινῷ·[2] Κατά τι σερβικὸν παραμύθιον, ἀναγόμενον εἰς τὸν κύκλον τῶν περὶ Ἔρωτος καὶ Ψυχῆς, ἡ ζητοῦσα τὸν ἑαυτῆς σύζυγον πορεύεται εἰς τοῦ Ἡλίου, ἵνα τὸν ἐρωτήσῃ ποῦ εὑρίσκεται ἐκεῖνος. Ἡ μήτηρ τοῦ Ἡλίου τὴν ἀποκρύπτει, ἵνα μὴ ὁ υἱός αὐτῆς, ὠργισμένος ἴσως ἐκ τῆς μακρᾶς πορείας, τὴν κακοποιήσῃ. Ὁ Ἥλιος εἰσελθὼν εἰς τὴν κατοικίαν του, λέγει ὅτι τοῦ μυρίζει ἀνθρωπινὸ κρέας. Ὅμως μετὰ τὰς παρακλήσεις τῆς μητρός του, ἀποκαλυφθεῖσαν ὑποδέχεται εὐμενῶς τὴν ξένην. Ἀδυνατῶν δὲ νἀπαντήσῃ αὐτῇ τὴν παραπέμπει εἰς τὴν Σελήνην, ἥτις ἐνδέχεται νὰ εἶδε αὐτὸν τὴν νύκτα· τῇ δίδει προσέτι καὶ δῶρα, ἅτινα τῇ ἐχρησίμευσαν εἶτα πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ συζύγου. Αἱ αὐταὶ σκηναὶ ἐπαναλαμβάνονται παρὰ τῇ Σελήνῃ καὶ παρὰ τῷ ἀνέμῳ, ὅστις τέλος ὁδηγεῖ αὐτήν.[3] Κατά τι βοημικὸν ὁ Plavacec μεταβαίνει εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Ded Vseved (τοῦ γέροντος πανόπτου ἡλίου), ὅπως λάβῃ τρεῖς χρυσᾶς τρίχας ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἡλίου· ἡ δὲ μάννα τοῦ Ἡλίου ὑποδεχθεῖσα αὐτὸν τὸν προστατεύει, καὶ οὐ μόνον τὰς τρεῖς χρυσᾶς τρίχας ἀποσπᾷ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ υἱοῦ της, ἀλλὰ καὶ ζητεῖ παρ' αὐτοῦ τὴν ἐξήγησιν τριῶν ἀπορημάτων, παραπλησίων τοῖς ἐν τῷ λακωνικῷ παραμυθίῳ.[4] Ἐκτὸς ὅμως τούτων εὑρίσκομεν παρομοίας διηγήσεις καὶ παρὰ λαοῖς μὴ ἀρίοις. Ἐν τῇ φιννικῇ μυθολογίᾳ πολλάκις ἀναφέρονται ἐρωτήσεις πρὸς τὸν ἥλιον, ὡς τὰ πάντα εἰδότα.[5] Ἐν τῷ φιννίῳ ἔπει Καλεβάλᾳ, ἡ μήτηρ τοῦ Lemminkâinen ἐρωτᾷ περὶ τούτου πρώτην τὴν Σελήνην, ἥτις ἀνεπαρχῶς ἀπαντᾷ αὐτῇ καὶ εἶτα τὸν

---

[1]) Rhesa, ἔνθ. ἀν. ἀρ. 81 σ. 221-223 -Nesselmann ἀρ. 3 σ. 2.
[2]) Rosen, Bulgar. Volksdichtungen σ. 59-60.
[3]) Vuk Karádschitsch, Volksm. d. Serben. ἀρ. 10.
[4]) Chodzko, ἔνθ. ἀν. σ. 43 κε.
[5]) Castrèn, Finn. Mythol. σ. 60. 61. 62.

Ἥλιον, ὅστις τῇ παρέχει ἀκριβεστέρας πληροφορίας.[1] Ὁμοίως καὶ ἡ παρθένος Μαρία ἐρωτᾷ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην περὶ τοῦ ἀπολεσθέντος υἱοῦ της Χριστοῦ.[2] Κατά τινα μογγολικὴν παράδοσιν πάλιν, τὴν κρύπτην τοῦ Aracho δὲν δύναται νἀποκαλύψῃ τοῖς θεοῖς ὁ ἥλιος καὶ μόνη ἡ σελήνη κατορθοῖ τοῦτο.[3]

Γ'.

Λείψανα λατρείας τοῦ Ἡλίου.—Ἔξεχ' ἥλιε.—Ἥλιος χρυσοῦς.—Παρακάλεσι τοῦ Ἡλίου.

Τῆς παναρχαιοτάτης τοῦ Ἡλίου λατρείας λείψανα δύνανται νὰ θεωρηθῶσι τὰ κατὰ τὰς θερινὰς τροπὰς αὐτοῦ τελούμενα, αἱ πυραὶ καὶ κληδόνες, περὶ ὧν οὐ τοῦ παρόντος, καὶ ἡ πρὸς ἀνατολὰς προσευχή.[4] Τὴν δὲ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους λατρείαν τοῦ ἡλίου ἐν Ἑλλάδι ἀντικατέστησε πιθανῶς ἡ τοῦ ἁγίου Ἡλίου, ὡς πλατύτερον διαλαμβάνομεν ἐν παρεκβολικῇ σημειώσει. Ἀλλὰ καί τινα παιδικὰ ᾀσμάτια καὶ ἐπῳδαὶ ἀπορρέουσι προφανῶς ἐκ παλαιῶν συνηθειῶν, ἀναφερομένων εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἡλίου. Οὕτως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Φιλιππουπόλεως τῆς Θρᾴκης, ὅταν ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ἀποκρύψωσι νέφη τὸν ἥλιον, οἱ παῖδες ᾄδουσι τὸ ἑπόμενον ᾀσμάτιον·

Ἥλιο μ', παρήλιο μ',
χρυσό μου παλληκάρι,

---

[1]) Kalewala, Rune 15 στ. 161 κε.

[2]) Αὐτ. Rune 58 στ. 373 κε.

[3]) B. Bergmann, Nomadische Streifereien unter den Kalmücken τ. III σ. 41 παρὰ Grimm. D. M. σ. 670.

[4]) Οἱ Πέρσαι προσεκύνουν τὸν ἥλιον, στρέφοντες τὸ πρόσωπον πρὸς ἀνατολάς. Ἡ τῶν ἑλληνικῶν ναῶν εἴσοδος ἦν ἐστραμμένη πρὸς ἀνατολάς. Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους παρέλαβον ἐκ τῶν Περσῶν τὴν συνήθειαν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἐκ τούτων οἱ χριστιανοί. Παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις διετηρήθη ἡ πρὸς ἀνατολὰς προσευχή, συμφώνως δὲ τῷ ἔθει τοῦτο κτίζονται οἱ ἐκκλησίαι, ὅπως οἱ ἐν αὐταῖς δεόμενοι ἔχωσι πάντοτε πρὸς ἀνατολὰς ἐστραμμένον τὸ πρόσωπον.-Πρβλ. καὶ Pauly, Realenc. VI σ. 270 ἐν ἄρθρ. Sol.-Preller Gr. Myth. τ. I σ. 353 (337).

ἔβγαλε τὰ μαῦρά σου,
καὶ βάλε τὰ χρυσά σου.[1]

Τὸ ᾀσμάτιον τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν σειρὰν καὶ τὸ ἀρχαῖον ἔξεχ' ὦ φίλ' ἥλιε, ἔχουσι δ' ἴσως ἀμφότερα τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐν ταῖς ἰδέαις τῶν κατὰ φύσιν ἀνθρώπων, φρονούντων ὅτι ἐκινδύνευεν ὁ ἥλιος ὁσάκις ἡ νέφη ἐκάλυπτον αὐτὸν ἢ κατὰ τῆς καταιγίδος ἐφαίνετο παλαίων, ἢ ἔκλειψις συνέβαινε· διὰ τοῦτο προσεπάθουν διὰ παντοίων τρόπων νὰ ἐμπνεύσωσιν αὐτῷ θάρρος, κατὰ δὲ τὰς ἐκλείψεις, συγκρούοντες χαλκᾶ σκεύη, ἢ ἄλλως πως θορυβοῦντες ἐζήτουν νὰ φοβήσωσι τὰ ἀπειλοῦντα τὸν ζωοδότην ἥλιον θηρία ἢ πονηροὺς δαίμονας.[2] Καὶ ἀνάλογός τις ἦν ἴσως καὶ ἡ ἐπιφώνησις θαργηλός, ᾀδομένη κατ' ἀρχὰς ἴσως τῷ Ἡλίῳ καὶ εἶτα τῷ Ἀπόλλωνι, συνταὐτισθέντι αὐτῷ.[3] Καὶ ἡ εἰς Ἀπόλλωνα ᾠδὴ φιληλιάς, ἧς μέμνηται ὁ Ἀθήναιος (ΙΔ' σ. 619[c]) πιθανῶς δὲν ἦτο ἄσχετος τούτοις. Περὶ δὲ τοῦ ἀρχαίου παιδικοῦ ᾀσματίου Ἔξεχ' ὦ φίλ' Ἥλιε γράφει ὁ Πολυδεύκης ταῦτα· «παιδιὰ κρότον ἔχει τῶν παίδων σὺν τῷ ἐπιβοήματι τούτῳ, «ὁπόταν νέφος ἐπιδράμῃ τὸν θεόν, ὅθεν καὶ Στράττις ἐν Φοινίσσαις· Εἶθ' ἥλιος μὲν πείθεται τοῖς παιδίοις, ὅταν «λέγωσιν, Ἔξεχ' ὦ φίλ' ἥλιε.»[4] Ὅμοια τοιαῦτα ᾀσμάτια ἀπαντῶμεν καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς· ἰδίᾳ πλεῖστα ὑπάρχουσι γερμανικά, Kinderlieder, λέγοντα·

Ἔλα, ἥλιε, πάλι
μὲ τὰ χρυσὰ φτερά σου,[5]

ἢ

μὲ τὰ χρυσὰ φτερά σου,
μὲ τῆς χρυσαῖς ἀχτίδες κτλ.[6]

---

[1]) Βλάσ. Σκορδέλης ἐν Πανδώρᾳ τ. ΙΑ' σ. 471.

[2]) Περὶ τούτων ἐκτενῶς θὰ διαλάβωμεν ἐν ἰδίῳ μέρει τῆς ἡμετέρας Νεοελληνικῆς μυθολογίας, ἐν τοῖς περὶ Ἐκλείψεων.

[3]) Πλ. Welcker, Griech. Gœtterlehre τ. I σ. 463.

[4]) Πολυδευκ., Θ, 133.-Σουίδ, ἐνλ. ἐξέχειν τὸν ἥλιον.-Bergk, Poetae lyrici gr. 1867 μερ. III σ. 1304.-Meineke, Fragn. com. II, 2, 781.

[5]) Sunne kumm weder
mit diner goldnen fedder. (Mandhardt, Germ. Mythen. σ. 380.)

[6]) Sunne kumm weder, Mit dîner goldnen fedder, Mit dîner goldnen

Ὁ Mannhardt ἀναφέρει καὶ ἄλλα ὁμοιότατα, ἓν καταλανικόν, ἓν νεαπολιτικὸν καὶ ἓν πεδεμοντιακόν.[1]

Ἐν τῷ ᾀσματίῳ τῶν ἐν Φιλιππουπόλει παίδων δέον, νομίζομεν, νὰ ἐπιστήσωμεν ἰδίᾳ τὴν προσοχὴν εἰς τἀναφερόμενα χρυσᾶ ἐνδύματα τοῦ Ἡλίου καὶ τὴν ἐπωνυμίαν χρυσό παλληκάρι· ταῦτα ἀνάγονται εἰς τὴν παράστασιν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ὡς χρυσοῦ, ἥτις εἶναι συνηθεστάτη παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῖς λαοῖς. Ἐν τοῖς βέδαις τἀνήκοντα τῷ ἡλίῳ λέγονται συχνότατα χρυσᾶ,[2] ὡς καὶ πάντα τὰ τοῦ θεοῦ Savitri συνταυτιζομένου πολλάκις τῷ Sûrya.[3] Ἐν δὲ τῇ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ, ὁ Ἀπόλλων, ὡς ἥλιος, ἐπονομάζεται Χρυσάωρ καὶ πολύχρυσος, ἡ Δῆλος κατὰ τὴν γέννησίν του χρυσῆ, ὁ ἱερεὺς αὐτοῦ Χρύσης, ἡ Ἠὼς χρυσόθρονος καὶ τὰ τοιαῦτα.[4] Ἐν τοῖς μεταγενεστέροις μύθοις ἀναφέρονται χρυσᾶ βασίλεια καὶ χρυσοῦν ἅρμα τοῦ Ἡλίου.[5] Συναφεῖς δὲ τῇ παραστάσει ταύτῃ εἰσὶν οἱ ἡλιακοὶ μῦθοι περὶ τοῦ χρυσοῦ δέρατος, τῶν χρυσῶν μήλων κλπ. καὶ τὰ ἐν δημοτικοῖς ᾄσμασι καὶ παραμυθίοις τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ πολλῶν ἄλλων λαῶν μυθολογούμενα περὶ χρυσοῦ δένδρου τοῦ ἡλίου, περὶ χρυσατόκου ὄρνιθος ἢ ἀλέκτορος, περὶ τριῶν χρυσῶν τριχῶν κλπ. ἀλλὰ περὶ τούτων πλείω ἀλλαχοῦ.

Ἐπίσης περίεργος ὡς τὸ θρᾳκικὸν ᾀσμάτιον εἶναι καὶ ἡ παρακάλεσι τοῦ Ἡλίου, ἐπᾳδομένη ἐν Κρήτῃ·

Ἔλα, ἥλιε νὰ 'λιαστῶ
καὶ κουλλούρια σοῦ βαστῶ,
μὲ τὸ μέλι μὲ τὸ γάλα,
μὲ τὴ σιδεροκουτάλα (;)[6]

---

stralen. Βρέμης. (αὐτ.) Ἐν Camern τὰ κοράσια σκιασθέντος ὑπὸ νεφῶν τοῦ ἡλίου ᾄδουσι τὸ αὐτὸ ᾀσμάτιον· «Sünning, kumm wærrer κλπ.» (Kuhn u. Schwartz, Norddeut. Sagen σ. 456.) - Πλείονα παραδείγματα βλ. παρὰ Mannhardt σ. 380 κε.-καὶ K. Schenkl ἐν Germania 1861 τ. VI σ. 380.

[1]) Mannhardt σ. 395 κε.

[2]) M. Müller, Ursprung d. Religion σ. 301. 303.

[3]) Muir σ. 162-163,

[4]) Καλλίμαχ. εἰς Δῆλον 260 κε.

[5]) Ovid., Metam. II.

[6]) Jeannaraki ἀρ. 314 σ. 257.

Ἡ δέησις αὕτη ἀναφέρεται προφανῶς εἰς χρόνους, καθ' οὓς προσεφέροντο τῷ ἡλίῳ πλακοῦντες μετὰ μέλιτος καὶ γάλακτος. Τοιαῦται προσφοραὶ συνειθίζονται πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦδε πρὸς τιμὴν καὶ ἐξιλασμὸν οὐχὶ τοῦ Ἡλίου, ἀλλὰ τῶν Μοιρῶν, ἢ τῶν Νεράϊδων, ἢ τοῦ Ἀνεμοστροβίλου. Ἐν Κρήτῃ ἐξέλιπεν ἴσως τὸ ἔθιμον, διετηρήθη ὅμως ἡ ἐπῳδή.

Τελευτῶντες τὸν λόγον σημειοῦμεν, ὅτι ἔν τισι δημοτικοῖς ᾄσμασιν ἀναφέρονται δεήσεις πρὸς τὸν Ἥλιον καὶ ἄλλα οὐράνια σώματα. Οὕτως ἐν κρητικῷ ᾄσματι·

Τὸ θιὸ παρακαλεῖ καὶ τὸ φεγγάρι,
τὸν Ἧλιο νά τον δώσουσι τὴ χάρη.[1]

καὶ ἐν ἀνεκδότῳ θηραϊκῷ διστίχῳ·

Τὸν Ἥλιον παρακαλῶ, τἄστρα καὶ τὸ φεγγάρι.[2]

Παρεκβολικὴ σημείωσις.

Λατρεία Ἁγίου Ἠλίου ἐν κορυφαῖς.—Πυραὶ ἐπὶ τῇ ἑορτῇ αὐτοῦ.—Διώκει αὐτὸν ὁ Μωάμεθ.—Συνταύτισις τοῦ Ἁγίου Ἠλίου μετὰ τοῦ ἀκραίου Διὸς καὶ τοῦ Ἡλίου.

Αἱ κορυφαὶ τῶν ἑλληνικῶν ὀρέων φέρουσιν ὡς ἐπὶ τὰ πολλὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Ἠλία, ἐν ταῖς πλείσταις δὲ τούτων εἰσὶν ἐκτισμένα παρεκκλήσια πρὸς τιμὴν αὐτοῦ.[3] Τούτων τὸ γνωστότατον καὶ ἐπισημότατον εἶναι τὸ ἐν τῇ ἀκροτάτῃ κορυφῇ τοῦ Ταϋγέτου, ὅστις νῦν καλεῖται Ἅγιος Ἠλίας ἢ Ἁγιολιάς.

Ταΰγετον τὸν ἔλεγαν οἱ παλαιοὶ Σπαρτιᾶται
καὶ μακρινὸν τὸν λέγουσιν Ἠλίαν οἱ Μανιᾶται,

---

[1]) Αὐτ. ἀρ. 16 σ. 14.
[2]) Ἐ τῆς συλλογῆς τοῦ Ν. Πεταλᾶ.
[3]) Βλ. Tournefort, Relation d'un voyage du Levant τ. I. σ. 144.-Ross, Gr. Kœnigsreisen 1848 τ. II σ, 212.-Fr. Lenormant, Monographie de la voie sacrée éleusinienne σ. 451.-Archives des missions scientifiques. 1851 τ. II σ. 714.-1869 τ. V. σ. 505.-Fustel de Coulanges αὐτ. 1856 τ. V. σ. 502.-Wachsmuth, Das alte Griechenland im neuen σ. 23 κλπ.

κατὰ τὸν λάκωνα ποιητὴν τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος Νικήταν Νηφάκην.[1] Τῇ 20 Ἡλίου, ἡμέρᾳ καθ' ἣν ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία τελεῖ τὴν μνήμην τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ, προσκυνηταὶ μετὰ κόπου ἀναρριχώμενοι μέχρι τῆς κορυφῆς ἐκείνης, ἀνάπτουσι κατὰ τὴν ἑσπέραν πολυπληθεῖς πυράς, ῥίπτοντες εἰς αὐτὰς ἄφθονον λίβανον, ὃν κομίζουσιν ὡς ἀφιέρωμα εἰς τὸν Ἅγιον Ἠλίαν. Οἱ δ' ἐν τοῖς πέριξ οἰκοῦντες ἰδίως ἐν τῷ δήμῳ Καρδαμύλης, ἅμα ἴδωσι τὰς ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ ὄρους πυράς, ἐμβάλλουσι τὸ πῦρ εἰς σωρείας χόρτου καὶ ἀχύρων καὶ πανηγυρίζουσι τὴν ἡμέραν χορεύοντες περὶ τὰς πυρὰς ταύτας ἢ ὑπερπηδῶντες αὐτάς. Σημειωτέον δ' ὅτι ὅπου συνειθίζεται νἀνάπτωνται πυραὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Ἡλίου, εἰσὶν ἄγνωστοι αἱ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην πυραὶ τῶν θερινῶν ἡλιοτροπίων τῆς 24 Ἰουνίου.

Πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἀποκλειστικῆς σχεδὸν λατρείας, ἧς τυγχάνει ὁ Ἅγιος Ἠλίας ἐπὶ τῶν κορυφῶν, φέρεται ἡ παράδοσις, ὅτι ὁ Μωάμεθ διώκει τὸν προφήτην Ἠλίαν καὶ ἐν μὲν τῇ πεδιάδι καταφθάνει αὐτόν, ἀλλ' εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἀδυνατεῖ νά τον ἀκολουθήσῃ, καὶ ὁ ἅγιος εὑρίσκει ἐκεῖ καταφύγιον· διὰ τοῦτο ἀνεγείρουσιν ἐκεῖ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ παρεκκλήσια.[2] Ἡ παράδοσις ὅμως αὕτη δὲν εἶναι πολὺ διαδεδομένη, καὶ καθ' ὅσον τοὐλάχιστον ἡμεῖς εἰξεύρομεν, οὐδένα ἄλλον λόγον φέρει ὁ λαὸς πρὸς δικαιολογίαν τῆς μεγάλης διαδόσεως τῆς τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ λατρείας.

Πιθανῶς ἡ λατρεία τούτου προῆλθεν ἐκ τῆς συνταὐτίσεως μετὰ τοῦ Διὸς καὶ μετὰ τοῦ Ἡλίου. Ὁ προφήτης Ἠλίας, ὡς ἀλλαχοῦ διαλάβομεν,[3] ἐπέχει θέσιν ὑετίου καὶ κεραυνίου Διός, οὐ μόνον παρὰ τοῖς ἕλλησιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς σλαβικοῖς

---

[1]) Νηφάκη, Λακωνικὴ χωρογραφία στ. 3-4 ἐν Maurer, das griech. Volk. τ. III σ. 1.

[2]) Carnarvon, Reminiscences of Athens and the Morea (1839) Lond 1869 σ. 67 (ἐν Ἀργολίδι.)

[3]) Ν. Γ. Πολίτου, Δημώδεις μετεωρολογικοὶ μῦθοι σ. 5. 8-9.

λαοῖς, ὡς τοιοῦτος δ' ἐτιμᾶτο πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν μεσαίωνα. Ἡ δὲ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἥλιον ἀποδείκνυται ἔκ τε τῆς ταὐτότητος τοῦ ὀνόματος ἐν τῇ ἑλληνικῇ, καὶ ἐξ ἄλλων ἰσχυροτέρων λόγων, οὓς κατωτέρω ἐκτίθεμεν. Δι' ἀμφοτέρους δὲ τοὺς χαρακτῆρας τούτους τοῦ Ἁγίου Ἠλίου προσφυέστατοι τόποι λατρείας ἦσαν αἱ τῶν ὀρέων κορυφαί, ὁπόθεν λαμπρὸς φαίνεται ἀνερχόμενος ὁ Ἥλιος κατὰ τὴν ἀνατολήν, αὐτὰς πρώτας φωτίζων διὰ τῶν ἀκτίνων του, καὶ αἵτινες ἀφ' ἑτέρου ἐν καταιγίσιν ὑπολαμβάνονται ὡς ἕδρα τοῦ διεγείροντος τὴν κακοκαιρίαν ὀμβρίου καὶ ἐριγδούπου θεοῦ.

Ἡ παιλαιτάτη τοῦ Διὸς λατρεία, ὡς ἐπακρίου,[1] κορυφαίου καὶ ἀκραίου[2] ἐνέχει πολλὴν τὴν ὁμοιότητα τῇ τοῦ χριστιανικοῦ ἁγίου Ἠλίου, διότι ἀμφότεροι συνενοῦσι τοὺς χαρακτῆρας ἡλιακοῦ καὶ ὑετίου θεοῦ. Ὡς ὁ τῶν Ἑβραίων θεὸς καὶ ὁ τῶν Περσῶν, ἐλατρεύετο καὶ ὁ Ζεὺς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐν ὑψηλοῖς τόποις,[3] πολλαχοῦ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἦσαν καθιερωμέναι αὐτῷ αἱ τῶν ὀρέων κορυφαί.[4] Ὁ Λύκαιος Ζεύς, ὁ ἐν Ἀρκαδίᾳ ἐπὶ τοῦ Λυκαίου ὄρους τιμώμενος, ἦν ὄμβριος[5] καὶ ἡλιακὸς ἅμα.[6] Ὁ Ζεὺς Ἀταβύριος ἐν Ῥόδῳ ἦν ἴσως φοινι-

1) Ἡσύχιος. Ἐτυμολογ. τὸ μέγα. ἐν λ. «ἐπ' ἄκρας γὰρ τῶν ὀρέων ἱδρύοντο βωμοὺς τῷ Διί.»

2) Βλ. Preller, I σ. 93 (92) σημ. 3.

3) Welcker, Gr. Gœtterlehre τ. I σ. 169.-Καὶ ὁ Κέλσος συνταὐτίζει τὸν Ἰεχωβᾶ τῶν Ἑβραίων τῷ ὑψίστῳ Διί. (Ὠριγεν., πρὸς Κέλσον Ε, 43. σ. 259).

4) Μάξιμ. Τύρ. Η, 1.-Welcker, ἔνθ. ἀν. σ. 169 κε. Pnyx σ. 11 κε.- Gerhard, Gr. Myth. I § 193 κε.-Preller ἐν Pauly, Realenc. IV. 588 κε.- Ch. Lenormant, Nouvelle Galérie σ. 25 κε.-Creuzer, Symbolik II, 533. Maury, Hist. des religions de la Grèce τ. I σ. 59.-Fr. Lenormant, Recueil des inscriptions d' Eleusis σ. 306.-Lauer, Myth. σ. 201. κε.

5) Βλ. Παυσαν. Η', λη'. 3.

6) Ὁ Λύκαιος Ζεὺς θεωρεῖται ὑπό τινων νεωτέρων μυθολόγων θεὸς τοῦ φωτὸς καὶ οὐχὶ τοῦ Ἡλίου (Schwenck ἐν Rhein. Museum τ. VI σ. 554.) Ὅτι ὅμως δέον νὰ θεωρηθῇ μᾶλλον ἡλιακὸς θεὸς ἀποδεικνύουσιν οἱ πρὸς τὸν ἥλιον ἐστραμμένοι ἀετοὶ ἐπὶ δύο στηλῶν τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ, τὸ μυθολογούμενον περὶ ἀσκιάστου τοῦ περιβόλου τοῦ ἱεροῦ, ἡ ἐπωνυμία αὐτοῦ ἀστερωπὸς κλπ. (Ἀχαιὸς ἐν Σχολ. Εὐρ. Ὀρέστ. 583.)

κικὸς θεὸς τοῦ Ἡλίου·[1] Συνεταυτίζετο δὲ πιθανῶς ἐνίοτε ἐν Ἑλλάδι ἡ τοῦ ἀκραίου Διὸς λατρεία τῇ τοῦ Ἡλίου· τοῦτο δ' εἰκάζομεν ἐκ τῆς ἑορτῆς τῆς τελουμένης ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Πηλίου τῷ ἀκραίῳ Διὶ κατὰ τὰ κυνικὰ καύματα,[2] ὁπότε παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς συνειθίζονται ἑορταὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡλίου· καὶ ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Διὸς ἐν Ταλετῷ, τῇ ἱερᾷ τῷ Ἡλίῳ ἄκρᾳ τοῦ Ταϋγέτου.[3]

Ἐν ᾧ δὲ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ Ἥλιος συνεταυτίζετο τῷ ἀκραίῳ Διί, παρὰ τοῖς ἐκχριστιανισθεῖσιν ἕλλησιν ἀντικατέστησε τὴν τοῦ Ἡλίου λατρείαν ἡ τοῦ Ἁγίου Ἠλίου. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ γνώμη αὕτη ἐπολεμήθη ὑπό τινων, ἀλλ' οἱ λόγοι οὓς φέρουσι πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἐναντίου φρονοῦμεν, ὅτι δὲν εἶναι πολὺ ἰσχυροί.[4] Τὴν ἀντικατάστασιν ἤρκει νὰ δικαιολογήσῃ καὶ μόνη ἡ ταὐτότης τοῦ ὀνόματος, συνῳδὰ τῇ συνηθείᾳ τῶν πρώτων χριστιανῶν, οἵτινες μετεποίουν τὰ ἱερὰ

---

1) Rhein. Museum N. F. τ. VIII σ. 323 κε.-Gerhard. I § 197, 6.

2) Δικαιάρχου, Περιήγ. Ἑλλ. Β', 8 ἐν Geogr. min. I, 107, Müller.

3) Τοῦτο ἐξάγεται, νομίζομεν, ἐκ τοῦ ἐπιθέτου «Ταλετίτας» ἀποδιδομένου τῷ Διὶ ἐν ἐπιγραφῇ Σπάρτης (Ἀθήναιον τ. I σ. 237) -Καὶ τὸ ὄνομα τῆς κορυφῆς τοῦ Ταϋγέτου, ἐν ᾧ ἐλατρεύετο ὁ Ἥλιος ἔχει σχέσιν τῷ θεῷ καὶ τῷ μυθικῷ (ἡλιακῷ) ἥρωι τῆς Κρήτης Τάλῳ. «Τάλως ὁ ἥλιος» (Ἡσύχιος).-Βλ. καὶ Gerhard § 473, 3.

4) Βλ. Ross, Kœnigsreisen I. σ. 212.-Bursian. ἐν Rhein. Museum f. Philologie N. F. τ. XVI, 1861 σ. 423 καὶ Geogr. v. Griech. τ. II σ. 105 σημ. 3.-Clark, Peloponnesus σ 190.-B. Schmidt, Volksleben der Neugriechen σ. 48.-Ὁ Schmidt μάλιστα, οὐ μόνον αὐθεντικῶς ἀποφαίνεται κατὰ τῆς γνώμης ταύτης, ἀλλὰ καὶ φέρει αὐτὴν ὡς παράδειγμα τῶν ἐσφαλμένων πορισμάτων, εἰς ἃ δύναται νὰ περιπέσῃ ὁ αὐθαιρέτως προσπαθῶν νὰ συναρμολογήσῃ τὰς κατ' ἐπίφασιν ἀναλογίας τῶν χριστιανικῶν ἁγίων πρὸς ἀρχαίους θεούς. Καὶ εἶτα μετὰ πολλῆς πεποιθήσεως ἀναφέρει ὡς λόγον τῆς μεγάλης διαδόσεως τῆς τοῦ ἁγίου Ἠλίου λατρείας τὴν παράδοσιν περὶ τῆς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναλήψεως αὐτοῦ. Ἀλλ' ἀφ' οὗ μάλιστα κατὰ τὴν Γραφὴν (Βασιλ. Δ', 2) ἡ ἀνάληψις δὲν ἐγένετο ἐκ τῆς κορυφῆς ὄρους, ἀλλ' ἐκ τῆς παρὰ τὸν ποταμὸν Ἰορδάνην ἐρήμου, ἂν ἡ ἐξ ὄρους ἀνάληψις ἦτο λόγος ἀποχρῶν πρὸς δικαιολογίαν τῆς λατρείας, τὰ ὄρη ἔπρεπε νὰ καλῶνται Ἀνάληψις ἢ Ἅγιος Σωτῆρας, ἐκ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ ἐκ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν ἢ ἐκ τῆς μεταμορφώσεως αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβώρ, διότι εἰς ταῦτα ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία ἀποδίδωσι μείζονα σπουδαιότητα ἢ εἰς τὴν παράδοσιν περὶ ἀναλήψεως τοῦ προφήτου Ἠλιού.

τῶν ἀρχαίων θεῶν εἰς ἐκκλησίας ἁγίων ὁμωνύμων ἢ ἄλλως πως σχετιζομένων αὐτοῖς. Ἀλλ' ὁ ἅγιος Ἠλίας ἐπαρουσίαζε καὶ ἄλλας πολλὰς ὁμοιότητας τῷ θεῷ τοῦ ἡλίου, ἐξ ὧν ἀριδήλως προκύπτει, ὅτι συνεταὐτίσθη αὐτῷ ὑπὸ τῶν χριστιανῶν.

Τὴν ὁμοιότητα τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ πρὸς τὸν Ἥλιον παρετήρησαν πολλοὶ μέχρι τοῦδε, διὰ ταύτης ἐξηγοῦντες τὴν ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ὄρεσι λατρείαν αὐτοῦ·[1] πρῶτος δ' ἄν μὴ ἀπατώμεθα ἐκ τῶν νεωτέρων, ὁ Βολταῖρος συνεταὔτισε τὸν προφήτην Ἠλιοὺ τῷ μυθολογικῷ Ἡλίῳ, διὰ τὴν ταὐτότητα τοῦ ὀνόματος, τὸ πῦρ τοῦ ὁλοκαυτώματος, τοὺς ὄμβρους οὓς προεκάλεσε, τὸ πύρινον ἅρμα καὶ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ κατὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου.[2] Ἀλλὰ πολλῷ πρότερον, κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ, παρατηρεῖται ἡ συνταὔτισις αὕτη. Χριστιανός τις ποιητής, ζήσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, ὑμνῶν τὸν προφήτην παρατηρεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι διὰ μεταθέσεως τοῦ τόνου καὶ μεταβολῆς ἑνὸς γράμματος γίνεται ἥλιος.[3] Αἱ δ' ἀπεικονίσεις τῆς εἰς οὐρανὸν ἀναλήψεως τοῦ προφήτου εὑρίσκονται πρὸ πάντων ἐπὶ χριστιανικῶν σαρκοφάγων τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἤκμαζεν ἔτι ἡ πολυθεΐα καὶ ἦτο εὔκολος ἡ συγχώνευσις χριστιανικῶν δοξασιῶν μετ' ἐθνικῶν. Ἐν γένει δὲ πᾶσαι αἱ τοιαῦται παραστάσεις ἐν παλαιοῖς χριστιανικοῖς μνημείοις ἐγίνοντο κατὰ μίμησιν τῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τέχνῃ παραστάσεων τῆς ἀνατολῆς τοῦ Ἡλίου.[4] Ἐν ἀπεικονίσεσι προσέτι τῆς Με-

---

[1]) Wachsmuth, Das alte Griech. im neuen σ. 23.-Maury ἔνθ. ἀν. I σ. 60 καὶ Sur les divinités psychopompes ἐν Rev. archeol. I σ. 671.-Fr. Lenormant, Monographie de la voie sacrée Eleusinienne σ. 452.

[2]) Voltaire, Dict. philos. ἐν ἄρθρ. Élie.

[3]) Sedulius, Carm. pasch. I, 184 κε.-σ. 174 ed Areval.

Quam bene fulminei praelucens semita cœli
convenit Heliae! merito qui, et nomine fulgens,
hac ope dignus erat: nam si sermonis Achivi
una per accentum mutetur litera, Sol est.

[4]) Piper, Mythologie der christl. Kunst τ. I μ. I σ. 75-77. μ. II σ. 505.-Bottari, Scult. e pitt. sacr. πιν. 17. 29. 52. 70.-Clarac, Catalogue de Louvre ἀρ. 779⁵

ταμορφώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ Ἠλίας παρίστησι τὸν Ἥλιον καὶ ὁ Μωϋσῆς τὴν Σελήνην, ὡς τοῦτο καταδείκνυται ἐκ πολλῶν συμβολικῶν εἰκόνων τῆς Μεταμορφώσεως, ἀναγομένων εἰς τοὺς πρώτους τοῦ χριχτιανισμοῦ χρόνους, ἐν αἷς ὁ μὲν Χριστὸς παρίσταται διὰ σταυροῦ, τὸν δὲ Μωσῆν ἀντικαθίστησιν εἰκὼν μιᾶς τῶν φάσεων τῆς Σελήνης ἢ ἡ λατινικὴ λέξις Luna καὶ τὸν Ἠλίαν ὁ ἥλιος ἢ ἡ λέξις Sol. Τῶν τοιούτων παραστάσεων τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἐξήγησιν ὁ κ. Αἰμίλιος Βυρνοὺφ εὑρίσκει ἐν τῇ ἰνδικῇ θρησκείᾳ· ἐν τῇ ἱερᾷ βίβλῳ Βέδᾳ ὕμνοι τινὲς παριστᾶσι τὸν θεὸν τοῦ πυρὸς Ἄγνη μεταμορφούμενον ἐπὶ βωμοῦ ἢ ἐπὶ λόφου ἐν μέσῳ «τῶν δύο μεγάλων συγγενῶν αὐτοῦ» ἤτοι τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης (μᾶς ἢ μᾶσα σανσκριτιστί), ἐπισκοτίζοντα δὲ διὰ τῆς λάμψεώς του τὴν λάμψιν ἐκείνων.[1] Ἀντιθέτως δὲ τὴν αὐτὴν ὑποστηρίζει γνώμην καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, λέγων ὅτι οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ ζωγράφοι ἠρύσθησαν τὴν περὶ τοῦ ἅρματος τοῦ Ἡλίου ἰδέαν ἐκ τῆς περὶ τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ παραδόσεως.[2] Οἱ λόγοι τοῦ πατρὸς τῆς ἐκκλησίας ὑπηγορεύθησαν προδήλως ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ἐξηγηθῇ ὑπὸ χριστιανικὴν ἔννοιαν ἡ καταπληκτικὴ ὁμοιότης τῶν παραστάσεων περὶ τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ καὶ τοῦ Ἡλίου, καὶ περιττὴ βεβαίως ἡ κατάδειξις τοῦ ἀναχρονισμοῦ, εἰς ὃν ὑπέπεσε. Πολλῷ πρὸ τῶν χρόνων εἰς οὓς οἱ ἱστορικοὶ τιθέασι τὴν δυναστείαν τοῦ Ἀχαάβ, ἐφ' ἧς ἤκμασεν ὁ προφήτης, ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία ἐγνώριζεν ἵππους καὶ ἅρμα τοῦ Ἡλίου,[3] παραλαβοῦσα τὴν παράστασιν ταύτην ἐκ τῆς παναρχαίας τῶν Ἀρίων θρησκείας· ἐσφαλμένως δ' ὁ Décharme γνωματεύει, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐτελειοποίησαν τὸν περὶ Ἡλίου μῦθον, ἀποδόντες αὐ-

[1]) Burnouf, La science des religions σ. 267.

[2]) Ὁμιλ. γ' εἰς Ἠλ. 27.

[3]) Ἵπποι καὶ ἅρμα ἡλίου ἀναφέρονται τὸ πρῶτον ἐν Ὁμ. Ὕμν. εἰς Ἡλ. 14 κε. εἰς Ἑρμ. 69. εἰς Δήμητρ. 88· πτερωτοὶ ἵπποι τὸ πρῶτον παρ' Εὐριπίδ., Φοινίσσ. 3. διφρευτὴς ἥλιος παρὰ Σοφοκλεῖ Αἴ. 848.-Ἐντεῦθεν ὁ Ἥλιος μυθολογεῖται φίλιππος, δωρῶν ἵππους κλπ. (Pauly Realncc. λ. Sol. τ. VI σ. 1271).

τῷ ἅρμα, ἐν ᾧ κατὰ τὰς πρώτας παραστάσεις ὁ ἥλιος ἐθεωρεῖτο ὡς τροχός·[1] διότι καὶ ἐν τοῖς βεδικοῖς ὕμνοις ἀναφέρεται ἅρμα ἡλίου, συρόμενον ὑφ' ἑνὸς ἢ ἑπτὰ ἵππων.[2] Ἐν γένει δὲ πλείστων ὅσων λαῶν οἱ μῦθοι ἀναφέρουσι ἵππους ἡλίου ἢ παριστᾶσι τὸν ἥλιον ὡς ἵππον.[3] Ἵππους τοῦ ἡλίου ἀναφέρει καὶ ἡ μουσουλμανικὴ θρησκεία. Κατὰ τὸν βυζαντινὸν συγγραφέα Νικήταν τὸν Χωνιάτην, «τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην «ἐφίππους εἶναί φησιν (Μωάμεθ)· οὐκ εἰδὼς ὁ ἄθλιος, ὡς ἄψυ«χα ταῦτα ὄντα, ἱππεύειν οὐ δύνανται. Πῶς δὲ καὶ ἵπποι, σαρ«κίον φθαρτὸν περικείμενοι, ὄχημα πυρὸς εἶναι ὑποστήσονται; «Οἱ δὲ κατὰ τὸν Ἠλίαν ἔμπυροι ἵπποι οὐ φύσιν, ἀλλὰ σχῆ«μα μόνον ἵππων περιέκειντο.»[4]

Ἡ συνταύτισις τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ τῷ Ἡλίῳ ἦν καὶ ἄλλως εὐχερής, διότι ἕνεκα τῆς ἐξόχου θέσεως, ἣν ἐν τῇ ἰουδαϊκῇ ἱστορίᾳ κατέχει καὶ τῶν τελεσφόρων αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς θρησκείας ἀγώνων, ὁ προφήτης δὲν ἐβράδυνε νὰ προσλάβῃ μυθικόν τινα χαρακτῆρα, συγχωνευθέντων ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ παραδόσεσι πολλῶν ἡλιακῶν μύθων τῶν σημιτικῶν λαῶν. Καθ' οὓς χρόνους συνετάχθησαν αἱ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἱστορικαὶ βίβλοι τῶν Βασιλειῶν, αἱ πλεῖσται τῶν εἰς αὐτὸν ἀναφερομένων εὐλαβῶν παραδόσεων εἶχον ἤδη διαπλασθῆ, μὴ ἐξαιρουμένης καὶ αὐτῆς τῆς προδήλως ὑστερωτέρας περὶ ἀναλήψεως τοῦ προφήτου εἰς οὐρανοὺς ἐν ἅρματι πυρός. Αἱ τοιαῦται παραδόσεις ἀναπτυσσόμεναι βαθμηδὸν συνεταυτίσθησαν ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Ἰουδαίων ταῖς δοξασίαις περὶ

---

1) Myth. de la Grèce σ. 229

2) Βλ. Muir, σ. 156. 161.-M. Müller σ. 300.

3) Preller τ. II σ. 80.-Schwartz, Naturansch. I σ. 109. 124 κε. 126 κε. - Ἔν τινι ἐρωτικῷ ᾄσματι τοῦ ἐν Λυκίᾳ Λειβησίου, ὁ ἐρῶν εὔχεται νὰ εἶχεν ὡς ἵππον τὸν ἥλιον·

Νά 'χα τοὺν νήλιουν ἄλουουν καὶ τἄστρα καβαλλάρην
κὴ τοῦ φιγγάριν σούντροφουν να σ' ἔρχουμουν τὸ βράδυ.
('Επιθεώρησις πολιτικὴ καὶ φιλολογική. 1881 τ. Β' σ. 240.)

4) Περὶ τῆς τῶν ἀγαρηνῶν θρησκείας § 11 ἐν Migne, Patrol. gr. τ. 140 σ. 116.

τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μεσσίου· ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνομίζετο ὅτι τοῦ Μεσσίου προηγηθήσεται ὁ Ἠλίας ἐν τῷ κόσμῳ, οὕτως ἐξηγουμένης περικοπῆς τινος τοῦ προφήτου Μαλαχίου (Δ', 5), ἣν οἱ μὲν εὐαγγελισταὶ Ματθαῖος (ιά, 14. ιζ', 11) καὶ Μάρκος (θ', 11) θεωροῦσιν ὡς προφητείαν περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐννοοῦσαν Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον διὰ τῆς ὀνομασίας τοῦ Ἠλίου,[1] τινὲς δὲ τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας προσεπάθησαν ν' ἀποδείξωσιν ὡς ἀναφερομένην εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ. «Προφῆ-«ται... τῆς δευτέρας (παρουσίας) πρόδρομον λέγουσι τὸν «Ἠλίαν ἔσεσθαι,» λέγει ὁ Χρυσόστομος.[2] Ἐπιστεύετο δέ, ὅτι ὁ Ἐνὼχ καὶ ὁ Ἠλίας, οἵτινες δὲν ἐγεύθησαν θανάτου, θὰ ἐπιφανῶσι κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν[3]· πολλοὶ τῶν ἑρμηνευτῶν ἀπέδιδον τοιαύτην ἔννοιαν εἴς τι χωρίον τῆς Ἀποκαλύψεως,[4] κατὰ δὲ τὸν Χρυσόστομον, ὁ Ἠλίας θὰ ἐπιφανῇ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ κόσμου, συγχρόνως μετὰ τοῦ Ἀντιχρίστου, ἐξουδετερῶν οὕτω τὰ ἐκ τῆς παρουσίας τούτου κακά.[5] Ὅθεν ἐν τοῖς ὕμνοις, τοῖς ψαλλομένοις ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ τῇ εἰκοστῇ Ἰουλίου, ὅτε τελεῖται ἡ μνήμη αὐτοῦ, ὁ προφήτης Ἠλίας ἀποκαλεῖται, «ὁ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ ἐλεύ-«σεως θεῖος πρόδρομος,»[6] προστίθεται δέ, ὅτι ὡρίσθη αὐτῷ

---

1) Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος (ἐν Notices et extr. des manuscrits τ. VIII μ. 2. σ. 91 κε.) ἑρμηνεύων χωρίον τι τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ (α', 17) συγκρίνει τὸν Ἠλίαν τῷ Ἰωάννῃ, πολλὰς εὑρίσκων τὰς πρὸς ἀλλήλους ὁμοιότητας αὐτῶν.

2) Ἰω. Χρυσοστ., Ὁμιλ. εἰς Ματθ. 57. τ. 58 σ. 558 Migne.-Βλ. καὶ Ἰουστίν., πρὸς Τρύφ. σ. 208 ed. Sylb.-Augustin., de civ. Dei 20. 29.-Tertullian, de anima 50. de resurrect. 58.

3) Εὐαγγέλιον Νικοδήμου 25 ἐν Fabricii, Codex apocryphus Nov. Test. I σ. 291.

4) Ἀποκάλυψ. ΙΑ, 3.-Βλ. τὰς μαρτυρίας παρὰ Φαβρικίῳ ἔνθ. ἀν.

5) Ἰω. Χρυσοστόμ., Ὁμιλ. 9 εἰς τὴν πρὸς Θεσσαλον. ἐπιστ. τ. 62 σ. 449. Migne.

6) Στιχηρὸν προσόμοιον ἐν Μηναίῳ Ἰουλίου 20.-«ὁ δεύτερος πρόδρομος τῆς παρουσίας Χριστοῦ.» (αὐτ.)-«Προάγγελος ἐλεύσεται δευτέρας παρουσίας.» (Ῥωμανοῦ, κοντάκιον εἰς κυριακὴν Ἀπόκρεων, 5. 6. ἐν Pitra, Anec. Sacra I σ. 31.)

«μὴ ἰδεῖν τὸν θάνατον, ἕως ἂν κηρύξῃ τὴν τῶν πάντων συντέλειαν.»[1]

Καὶ νῦν ὁ λαὸς πιστεύει, ὡς ἀλλαχοῦ διαλαμβάνομεν, ὅτι ὁ Ἠλίας ζῇ ἔτι ἐν τῷ οὐρανῷ, διώκων τὸν δράκοντα τῶν καταιγίδων. Δυνατὸν καὶ νὰ σώζηταί που τῆς Ἑλλάδος ὁ ὑπό τινος βυζαντιακοῦ συγγραφέως ἀναφερόμενος μῦθος ὅτι· «Ζῇ «ὁ Ἠλίας καὶ ἔστι ἐπὶ τῆς γῆς κἂν μηδεὶς ὁ γνωρίζων αὐτόν, «ζῇ δὲ καὶ ὁ Ἐνὼχ καὶ μέσῳ πολλῶν ἀναστρέφεται καὶ οὐδεὶς «ἐστιν ὁ γνωρίζων αὐτόν.»[2]

Οἱ τοιοῦτοι μῦθοι περὶ τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν γῆν ἀνδρῶν μὴ γνωρισάντων θάνατον, συνηθέστατοι παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῖς λαοῖς τοῦ κόσμου, ἀρίοις τε καὶ μή, προῆλθον ἐξ ἡλιακῶν μύθων, μεταπλασθέντων βραδύτερον εἰς κοσμικοὺς καὶ εἶτα εἰς ἱστορικούς. Ἀλλὰ περὶ τούτου θὰ πραγματευθῶμεν ἄλλοτε ἐκτενῶς, ἐξετάζοντες τὸν δημώδη μῦθον περὶ τοῦ ἐν κρύπτῃ τῆς Ἁγίας Σοφίας μαρμαρωμένου βασιλιᾶ. Περὶ δὲ τῶν ἰουδαϊκῶν δοξασιῶν, ὅτι ὁ Ἠλίας θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν γῆν πρὸ τοῦ Μεσσίου, ὁ Ῥενὰν εἰκάζει, ὅτι ἐλήφθησαν ἐκ τῆς περσικῆς θρησκείας, ἐν ᾗ ἀπαντᾷ τις παραπλησία.[3] Κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐπεκράτει ἡ ἰδέα, ὅτι κατὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ ἀντιχρίστου θὰ πολεμήσῃ αὐτὸν ὁ προφήτης Ἠλίας·[4] καὶ αἱ ῥαβινικαὶ παραδόσεις ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Ἠλίας θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν γῆν, ἵνα φονεύσῃ τὸν πονηρὸν Σαμαήλ.[5] Οἱ μουσουλμάνοι, οἵτινες τιμῶσι μέχρι τοῦδε τὸν προφήτην Ἠλίαν,[6]

---

1) Ἰωάννου μοναχοῦ στιχηρὸν εἰς Ἠλίαν ἐν Μηναίῳ αὐτ.

2) Ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Λέσβῳ μονῆς τοῦ Λειμῶνος, οὗ μέρος ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ ἐφημερίδι Σμύρνῃ 6 Αὐγ. 1871.

3) Renan, Vie de Jésus σ. 207 ἔκδ. 13.

4) Grimm, D. M. I σ. 144 δ' ἔκδ.-Βλ. καὶ σ. 771 κε. (676 κε. δ' ἔκδ.) Βλ. καὶ (L. de Bonnaire?) Traités historiques et polemiques de la fin du monde, de la venue d' Élie et du retour des Juis. Amsterdam (Paris) 1737, 1738. εἰς τόμους τρεῖς. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο δὲν εἴχομεν ὑπ' ὄψει.

5) Eisenmenger II, 696. 851. παρὰ Grimm, αὐτ. σ. 145.

6) Πρβλ. H. Matthieu, La Turquie et ses différents peuples τ. II σ. 103.

διηγοῦνται περὶ αὐτοῦ ὅμοιον περίεργον μῦθον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου.[1]

Καθόλου δ' εἰπεῖν ὁ προφήτης Ἠλίας κατέχει περιφανῆ θέσιν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ, τιμώμενος ἐν τοῖς πρώτοις προφήταις καὶ ἁγίοις. Ἐν τοῖς ὕμνοις ἀποκαλεῖται ἐπίγειος ἄγγελος καὶ οὐράνιος ἄνθρωπος,[2] ὡς δ' ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρει, ἀνελήφθη εἰς οὐρανούς, διότι ὁ κόσμος οὐκ ἦν ἀντάξιος αὐτοῦ.[3] Ὅθεν λαμπρῶς ἑορτάζεται ἡ εἰκοστὴ Ἰουλίου, καθ' ἣν τελεῖται ἡ μνήμη αὐτοῦ, ὡς δ' ἀνωτέρω εἴδομεν, τὴν ἑσπέραν τῆς ἑορτῆς αὐτοῦ ἐν Μάνῃ ἀνάπτουσι πυρὰς ὑπομιμνησκούσας τὸν τρόπον τῆς παλαιτάτης λατρείας τῶν ἡλιακῶν θεοτήτων. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ εἰς οὐρανοὺς ἄνοδος αὐτοῦ ἐπανηγυρίζετο κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα διὰ θεατρικῶν θεαμάτων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ φράγκου ἐπισκόπου Λουιτπράνδου.[4] Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἴσως διὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας μετεδόθησαν αἱ περὶ τοῦ ἁγίου Ἠλίου παραδόσεις καὶ εἰς τὰ σλαβικὰ ἔθνη. Οἱ Σλάβοι θεωροῦσι τὸν ἅγιον Ἠλίαν κύριον τῶν κεραυνῶν καὶ τοῦ ὑετοῦ·[5] ὁ δὲ παλαιὸς σλαβικὸς θεὸς τῆς βροντῆς Περκοὺν μετέπεσεν εἰς τὸν βροντῶντα Ἠλίαν καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ τούτου ὠνομάσθησαν σλαβιστὶ πολλὰ ὄρη.[6] Προστεθείσθω δὲ τούτοις, ὅτι ὁ ἥρως Ἰλία (Ἠλίας) τῶν ῥωσσικῶν βυλινῶν (δημοτικῶν ἐπικῶν ποιημάτων) εἶναι πιθανῶς προσωποποίησις τοῦ ἡλίου.[7]

---

1) «Ζῆν γὰρ αὐτοὺς (Ἐνὼχ καὶ Ἠλίαν), φασὶν (Μωαμεθανοί), ἠθέλησεν ὁ θεός, ὥστε τὰ ἱμάτια ῥάπτειν τῶν ὅσοι δήπου μέλλουσι τοῦ παραδείσου τεύξεσθαι· οὗτοι δὲ ἄρ' εἰσὶν οἳ τοῖς τοῦ Μωάμεθ ἕπονται νόμοις. (Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου, Διάλογος ὃν ἐποιήσατο μετά τινος Πέρσου, Β', 3 Βλ. καὶ Β', 5 ἐν Notices et extraits des manuscrits τ. VIII μερ. 2. σ. 339. 361.)

2) Βυζαντίου τροπάριον ἐν Μηναίῳ Ἰουλίου 20.

3) Χρυσοστόμ., Ὁμιλ. 24 εἰς Πράξ. ἀποστόλων τ. 60 σ. 189. Migne.

4) Λουιτπράνδου (968) πρεσβεία § 30 ἐν Ζαμπελίου, Βυζαντ. μελέταις σ. 540.

5) Βλ. τοὺς ἡμετέρους Δημώδεις μετεωρολογικοὺς μύθους σ. 8-9.

6) Hanusch, Slav. Myth. σ. 238.

7) Rambaud, La Russie épique σ. 110 κε.

